

Kaksoisnumero 1-2/2006

Arkeologia NYT!

Liitteenä Louhittua 1/2006

Arkeologi NU!

Arkeologia NYT! Arkeologi NU!

1-2/2006

11. vuosikerta

Julkaisija
Turun Maakuntamuseon ystävät
– Åbo Landskapsmusei vänner ry
Arkeologian jaosto
– Arkeologi sektionen
PL 286, 20101 Turku

Puheenjohtaja
Kari Ahtiainen
Pyhäntie 143, 23140 Hietämäki
puh. 044 – 5843107,
s-posti kari.ahtiainen@dnainternet.net

Arkeologian jaoston kotisivut
Internetissä osoitteessa
<http://koti.mbnet.fi/~arkeonyt/>

Arkeologia NYT!

Vastaava päätoimittaja
Markku Lemmetti
Pöksmäentie 12, 23140 Hietämäki,
puh. 050 – 5119720

Toimituskunta
Kari Ahtiainen, Matti Hukki, Heimo
Kumlander, Mia Lempiäinen, Leif
Michaelsson, Eeva Rintama, Jouni
Taivainen

Toimitus ja taitto
Kynäniekka/Raija Herrala

Painopaikka
Turun yliopisto, Digipaino

ISSN 1236 – 4827

Vuosikerta 15 €

Tässä lehdessä:

Yli kymmenen
vuotta s. 3

Vanhalinna NYT! s. 5

Emeritus kirjoittaa s. 13

Esihistoriallinen luontoilta s. 16

Kymmenen
vuosikerta
harrastajalehteä
s. 17

Ryssänuuneja Rymättylässä s. 21

Ruumisarkkuja
rautakaudelta s. 24

Birgittalaisia s. 27

Retulan 1500 röykkiötä
s. 30

Louhittua sivut 35-40

Varhainen
Turku
palaa s. 41

Rutto
Naantalissa
s. 44

Arkeologiaa
Britanniassa
s. 47

Nästistä Aistiin
s. 48

Suvihuvit s. 50

Pergamentin
kierrätystä s. 51

Turku-Tartto
s. 52

Mustaa valkoisella
s. 53

Kansikuva: Liedon Vanhalinna, Linnavuoren yö.
Kuva Johannes Lahti.

Sakset ja liima olivat lehdenteon perusvälineitä Arkeologia NYT!in alkaikoina. Työn touhussa Juslenian kellarissa Anneli Keränen.

Yli kymmenen vuotta harrastajien lehtityötä – ja uusia yhteistyöavauksia

Arkeologia Nyt! – Arkeologi Nu! alkoi ilmestyä vuonna 1992. Alku oli vaatimaton taitettu A4-vihkonen, joka postitettiin ensisijaisesti Turun maakuntamuseon ystäville. Yhdistys myös rahoitti lehden kopioinnin ja postituksen. Maakuntamuseon ystävien arkeologian jaostolla, joka virallisena organisaationa on koko ajan vastannut lehden toimittamisesta, on ollut alusta saakka lukuisten ammattiarkeologien tuki sekä kannustuksena että asiantuntevina kirjoituksina lehdesä. Lehden luonne oli alkuvaiheessa ensi sijaisesti tiedottava ja julkaisuajankohdat pyrittiin määrittelemään niin, että esim. tulevan kesän kaivauksista saatiin lehden kautta tietoa mahdollisimman monelle. Lehti on myös alusta saakka ollut nimensä mukaisesti kaksikielinen, pyrkien julkaisemaan kussakin numerossa vähintään yhden ruotsinkielisen artikkelin.

Harrastustoiminnan painopiste on kuluneen vuosikymmenen aikana muuttunut kaivauksiin osallistumisoikeuden luomisesta enemmän retkiin, matkoihin ja opintopiireihin osallistumiseksi ja tiedon hankintaan painottuvaksi. Perustan Turun seudun aktiiviselle harrastukselle loivat avoimen yliopiston

opintomahdollisuudet, jotka olivat tarjolla yliopiston lisäksi myös Uudenkaupungin kansalaisopistossa maakunnan pohjoisosan tarpeisiin. Painopisteen muutos on vaikuttanut myös lehden sisältöön, jossa nyt korostuvat kaivausten tuloksista tai muusta uudesta tutkimustiedosta kertovat ammattilaisten artikkelit harrastustoiminnan esittelyn lisäksi. Etukäteistiedottamisen painopiste on siirtynyt nettiin, mikä luo joustoa vain neljä kertaa vuodessa ilmestyvän lehden julkaisuaikatauluun.

Muutaman vuoden ilmestymiskatkon jälkeen lehden nykyiseen olomuotoon ovat eniten vaikuttaneet riskejä sisältänyt päätös muuttaa lehti ilmaisesta jäsenedusta tilattavaksi ja ammattitoimittajan saaminen mukaan työhön. Tilausten hankintatyö onnistui. Saavutettu tilaajakanta luo mahdollisuudet jatkaa lehden toimittamista nykyisellä talkooperiaatteella. Lehden kehittäminen edellyttää kuitenkin laajempaa levikkiä. Mutta hitaasti hyvää tulee, totesivat jo muinaiset suomalaiset.

Tässä numerossa on ensimmäistä kertaa mukana Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry omilla sivuillaan. Esihistoriamatkailuyhdistys on aikaisemmin toimittanut jäsenistölleen Louhittua -nimistä lehteä parin numeron vuosivauhtia. Lehti on yleensä sisältänyt jonkun laajemman katsauksen johonkin esihistoriamatkailukohteeseen, toiminnan esittelyä ja raportointia menneistä ja tiedotteita tulevista tapahtumista. Louhen hallitus ja Arkeologia Nytin toimitus ovat sopineet kokeilusta, jossa Louhittua-lehden aineisto sijoitetaan liitesivuiksi Arkeologia Nytin keskelle kaksi kertaa vuodessa. Nämä numerot jaetaan tilaajien lisäksi kaikille Louhen jäsenille.

Keskeinen asia Louhen toiminnassa on ollut huomion kiinnittäminen esihistoriamatkailun laatukysymyksiin. Tämän vuoden laatukilpailun tulokset ja kilpailuun osallistuneiden tuotteiden kommentointi julkaistaan sisäsivuilla.

Arkeologia Nyt -lehden toimituskunnan puolesta toivotan kaikille lukijoille antoisaa arkeologian harrastusta myös tälle kesälle!

Eeva Rintama

*Seulottavaa on
vuosien mittaan
riittänyt myös
harrastajille -
ravistajina tällä kertaa
Eeva Rintama ja Leif
Michaelsson.*

Linnavuoren yö on suosittu yleisötapahtuma, joka tekee Vanhalinnaa tunnetuksi - elämysten joukossa kulkee tehokkaasti myös tietoa. Kuva Terttu Lempiäinen.

Menneisyyden jäljillä Liedon Vanhalinnassa

Toukokuussa tuli kuluneeksi 50 vuotta siitä, kun Liedon Vanhalinna siirtyi Turun yliopistolle. Arkeologian oppiaine on tehnyt kenttätutkimuksia linnavuorella ja sen lähiympäristössä kaikilla vuosikymmenillä, kertoo lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisänen artikkelissaan. Toiminnajohtaja Tuula Leimu puolestaan kirjoittaa Vanhalinnan kartanon toiminnasta vilkkaana kulttuurikeskuksena.

Kristiina Korkeakoski-Väisänen

Mauno ja Ester Wanhalinna lahjoittivat Vanhalinnan kartanon Turun yliopistolle Snellmanin päivänä, toukokuun kahdentena-toista 1956. Lahjakirja sisälsi erityistoivomuksen, että Wanhalinnan nimeä kantavan historiallis-kansatieteellisen museon ja tilan tuottoa käytettäisiin myös arkeologisen opetuksen järjestämiseen Turun yliopistoon ja arkeologisen tutkimuksen suorittamiseen.

Molemmat esitetyt toiveet ovat toteutuneet. Syksyllä 1969 perustettiin Turun yliopistoon maamme toinen arkeologian oppituoli. Kevätlukukauden alussa 1972 tohtori **Unto Salo** siirtyi Satakunnan museon johdosta oppiaineen ensimmäiseksi professoriksi.

Assistentti **Jukka Luodon** johdolla täysimittaisen oppiaineen ensimmäisiä opetuskavauksia pidettiin linnavuoren laella kesinä 1972 – 1975. Osaksi tällä vastattiin lahjakirjan toiveeseen, mutta vaakakupissa lienee

painanut myös professori Salon henkilökohdainen kiinnostus tutkimuskohteeseen. Olihan Unto Salo jo kesällä 1957 aloittanut arkeologiset tutkimukset, jotka rahoitettiin Wanhalinnojen lahjoituksen tuotosta, linnavuoren laella **Hj. Appelgrenin** ja **Juhani Rinteen** jalanjäljissä. Kaivaustoiminta jatkui vähäisin keskeytyksin lähes kaksikymmentä vuotta. Aluksi olikin tarkoitus paljastaa muinaislinna kokonaisuudessaan Suomen varhaisimmasta linnanrakennustaidosta kertovaksi nähtävyy-

Linnavuoren vaikea-kulkuiselle laelle rakennettiin portaat vuonna 2003 museo-viraston ja Vanhalinnan museon ystävät ry:n yhteistyönä. Kuva Terttu Lempiäinen.

Vanhalinnan mielenkiintoiseen kasvilisouteen kuuluu mm. ukko-mansikka. Kuva Terttu Lempiäinen.

deksi, mutta kuten Jukka Luoto myöhemmin toteaa, monesta eri syystä tästä alkuperäisestä suunnitelmasta luovuttiin, ja tutkimus rajautui koko mäkeä paljon suppeammalle alueelle.

Kesällä 1976 arkeologian oppiaineen opetuskauvatukset siirtyivät Aurajoen toisella puolella olevalle kallioiselle kumpareelle Liedon Pahkan Pahamäkeen, jossa tutkimuksia jatkettiin kesään 1982. Vuosina 1983-1990 tutkittiin Turun Niuskalan Kotirinteen ja Jätteenpolttolaitoksen asuinpaikkoja. Kesällä 1993 siirryttiin tutkimaan **A. M. Tallgrenin** jalanjäljissä Liedon Sauvalan Ylipään kalmistoa (Vanhalinnan Aittamäen kalmistoa vastapäätä, Aurajoen toisella rannalla) ja kesinä 1996 ja 1997 Turun Rantamäen Orhinkarsinan asuinpaikkaa, mutta palattiin myös tutkimaan Vanhalinnan pihaa. Oppiaineen kaikki opetuskauvatukset olivatkin ensimmäiset kaksikymmentäviisi vuotta Aurajoen rannalla tai sen tuntumassa. Oppiaineen tutkimustavoitteena oli, etenkin 1980-luvulla, Länsi-Suomen metallikautinen asutus-, yhteiskunta-, elinkeino- ja miljööhistoria ja opetuskauvaustenkin kohdevalintojen ja tutkimuksen kysymyksenasettelujen voi katsoa tukeneen näitä samoja tavoitteita vielä pitkälle 1990-luvulla.

Kesällä 1992 Vanhalinnan alueella aloitettiin kuudentoista vuoden tauon jälkeen taas arkeologiset tutkimukset. Näiden tarkoituksena oli selvittää ja kartoittaa inventoinnin ja koe- sekä varsinaisin kauvaustutkimuksin erilaisia toimintoja linnavuoren lähiympäristössä – sen peltoaukeilla ja matalilla metsämäillä. Pääosa tästä työstä tehtiin Vanhalinnan museon intendentin tutkimussuunnitelmien mukaan ja hänen johdolla, mutta kenttätöihin osallistuivat myös arkeologian oppiaine, opiskelijajärjestömme Vare ry. sekä Liedon kunta. Arkeologian oppiaine onkin tehnyt kenttätutkimuksia sekä linnavuorella että sen lähiympäristössä kaikilla menneillä vuosikymmenillä. Tuoreimmat opetuskauvatukset pidettiin Vanhalinnan koillisrinteellä vuosina 2002 – 2004.

Liedon linna

Turkulaissyntyinen Juhani Rinne esitteli jo vuonna 1914 julkaistussa väitöskirjassaan ”Suomen keskiaikaiset mäkilinnat” Vanhalinnan linnavuoren topografiaa sekä puolustusrakenteita. Rinteen analyysi linnavuoren rakenteista ja varustuksista pohjautui hänen omiin tutkimuksiinsa vuosina 1908 ja 1909 sekä Hj. Appelgrenin kauvauksiin linnavuoren laella vuosina 1886 ja 1889. Tähän Rinteen synteisiin pohjautui taas 1950-luvulla alkaneiden kauvausten kysymyksenasettelu.

Mielenkiintoisinta Juhani Rinteen väitöskirjassa ovat havainnot muinaislinnan vii-

meisen käyttövaiheen varustuksista, joita kaikkia ei enää 1950-luvulla alkaneissa kaivauksissa pystytty havainnoimaan. Linnavuoren loivemmalta kaakkoisrinteeltä Rinne totesi laella olleen päävarustuksen suojaamiseksi rakennetut esivarustusten jäännökset sekä ylempänä rinteellä, esivarustusten takana kulkevan keskusvarustuksen, jonka kautta tie nousi laelle. Päälinnan varustuksesta huomattavimmat ovat muurinjäännökset, joita esiintyi vielä tuolloin vuoren laen eteläisellä reunalla ja erityisesti laen itäreunalla sekä kappaleen matkaa myös luoteisreunalla. Koska tässä tutkimusvaiheessa rakenteita ei ilmeisesti varsinaisesti tutkittu vaan enemmänkin paljastettiin, jäivät löydötkin vähäisiksi. Rinteen mukaan linnavuori toimi varustettuna puolustuspaikkana pakanuudenajan lopulta 1200-luvun puoliväliin.

Toinen turkulainen, Jukka Luoto analysoi kaikki vuoteen 1975 mennessä tehdyt rakennehavainnot ja esitti laajaksi paisuneesta löytöaineistosta synteysin vuonna 1984 julkaisussa väitöskirjassaan ”Liedon Vanhanlinnan mäkilinna”. Tutkimustensa tuloksena Jukka Luoto joutui suurelta osin kyseenalaistamaan Juhani Rinteen havainnot ja arvioimaan uudelleen koko mäen muinaisjäännöskannan.

Jukka Luoto esittääkin puolustuslaitteistosta vain neljä selkeää rakennejäännöstä, ensimmäisenä mäelle nousevaa loivinta ja helppokulkuisinta polkua suojanneen muurirakennelman. Tämän Luoto ajoittaa keskiaikaan. Mäen etelärinteeltä myös Jukka Luoto tunnisti kaksi sisäkkäistä puolustuslinjaa, mutta kyseenalaistaa niiden samanaikaisuuden, erityisesti siksi, että ne on rakennettu erilaisilla tekniikoilla. Linnan suhteellisen

loivaa itärintettä on vahvistettu puisella rinta-varustuksella. Tämän Luoto ajoittaa kuitenkin keskiaikaa varhaisemmaksi. Samoin muurin jäännöksen läheisyydestä tavattu asutuskeros on Luodon mukaan esihistoriallinen. Valtaosaa linnavuoren laesta kattoi mukulakivistä ladottu pihakiveys. Tämä ajoitettiin keskiaikaan, mutta osin se saattaa olla vanhempikin. Eriaikaisia rakennuksen jäännöksiä linnavuoren laelta dokumentoitiin kaikkiaan yksitoista. Jukka Luoto antoi Liedon linnalle (nimitys Unto Salon) oman, pitkälle esihistoriaan ulottuvan historian.

Jo Juhani Rinteen tutkimus osoitti, että Vanhalinnan löytöihin sisältyi myös rautakautista materiaalia, vaikka hän pääasiallisesti ajoittikin havaitsemansa rakenteet keskiaikaan. Mutta vasta Jukka Luoto osoitti, että Vanhalinnan ensimmäinen varsinainen asutusvaihe sijoittuu pronssikauden jälkipuoliskolle (900-500 eKr.). Tätä asutusvaihetta, johon ei liity puolustuksellisia rakenteita, kuvastavat ennen kaikkea lukuisat pronssikautisten saviasutioiden palat. Asuinpaikan valinta viittaa kuitenkin puolustusnäkökohtien huomioimiseen. Tämä sama trendi näkyy ko. ajalla muuallakin Euroopassa. Samoin se, että Vanhalinna olisi jo tuolloin Luodon mukaan toiminut tuotannollisena keskuksena.

Toinen Liedon linnan asutusvaihe alkaa keskisellä rautakaudella (n. 500 jKr.) ja mäkeä on asuttu vielä ainakin 700-luvulla. Tähän vaiheeseen liittyvät selvät merkit varustuksesta: lakea on tasoitettu savipitoisella maakerroksella. Suojaavia puuvarustuksia on saatettu alkaa rakentaa jo tätä ennenkin. Ajoittavien löytöjen perusteella linnavuoren käyttö näyttää seuraavilla vuosisadoilla, 800- ja 900-lu-

vuilla vähäiseltä. Esinelöytöjen perusteella Liedon linnan vilkkainta aikaa oli 1000-luvulla alkanut ja 1300-luvun alkuun ulottunut ajanjakso. Keskiajalla varustuksia on myös ilmeisesti korjattu tiilin. Jukka Luoto katsoo, että linnavuoren käyttö puolustustarkoitukseen on todennäköisimmin loppunut hyökkäykseen 1360-luvulla.

Jukka Luoto on viimeaikoina palannut taas pohtimaan muinaislinnojemme problematiikkaa Vammalan Hiukkasaaren tutkimuksia esittelevässä artikkelissaan. Tässä artikkelissa hän ottaa esille muinaislinnan funktion myös uhripaikkana. Erityisesti ainakin joidenkin Hämeen ja Satakunnan muinaislinnojen Luoto katsoo liittyvän esihistorialliseen kulttikäytäntöön.

Samaan mahdollisuuteen viittaa myös **Henrik Asplund** artikkelissaan ”Puikko puhki pilven?”, jossa hän pohtii Vanhalinnan koillisrinteen alaosan kaivauksissa tulisi-ajan tapaisesta rakenteesta löydetyn katkelmallisen kivitalan funktiota. Tulisi-ajan ajoitettiin radiohiilimenetelmällä 200-luvun molemmin puolin. Kaivauksien muu löytöaineisto ajoittuu vasta rautakauden lopulle ja varhaishistorialliseen aikaan, eli kiviesineen varsinaista käyttöaikaa huomattavasti nuoremmaksi, eikä mikään puolla roomalaisaikaisen asuinpaikan olleen tällä paikalla. Asplundin mukaan kivi-terän liittyminen rautakautisiin tai paljon nuorempiinkin konteksteihin on kuitenkin hyvin tunnettu. Artikkelinsa lopussa hän esittääkin, että koska tulisi-ajan ei voida tulkita Aittamäen roomalaisaikaiseen kalmistoon liittyväksi, linnavuoren koillisrinteellä sijainneen asuinpaikan rakenteeksi, saattaa ukonvaaja suojelevana tai onnea tuottavana taikakaluna liittyä

Linnavuoren komeat kalliot kesän 2005 asussa. Kuva Terttu Lempiäinen.

Kaivaukset linnavuoren koillisrinteellä vuonna 2004. Avatun tutkimusalueen keskellä, sen takaosassa kiukaon jäännös. Kuva Janne Haarala, Turun yliopiston arkeologian arkisto.

alueen viljelyyn tai itse linnavuoreen ja sen rinteiden käyttöön rituaalisissa yhteyksissä.

Huomattava osa linnavuoren käyttöhistoriaa on vielä tutkimatta ja lopullinen historia kirjoittamatta. Tänä päivänä erityisen ajankohtainen tutkimusnäkökulma tarkasteli rautakauden ja keskiajan taitteen murrosta Liedon linnalla ja sen kontaktialueilla sekä linnavuoren ja sen rinteiden poikkeuksellista luonnetta. Tämä tarjoaisi kysymyksiä niin arkeologian, historian, kansatieteen, maisematutkimuksen, kasvitieteen, yhteiskuntatieteen kuin uskontotieteenkin tutkimukselle, ja näistä, eri tieteistä nouseville lukemattomille kysymyksille ja näkökulmille. Edellä esitettyjen Jukka Luodon ja Henrik Asplundin ajatusten pohjalta kysyisin vielä, voisiko Liedon linnallakin olla käytännöllisen funktionsa, raja- ja tielinnana, rinnalla myös symbolifunktio alueensa uhri- ja kulttipaikkana?

Aittamäen kalmisto

Kesällä 1993 koekaivauksissa todettiin noin 100 metriä linnavuoren koillispuolella sijaitsevalla matalammalla mäellä – Aittamäellä – kalmisto, ja samana kesänä aloitettiin myös sen kaivaus. Tutkimuksia jatkettiin kahdenä kesänä. Kalmisto osoittautui tutkimuksissa poikkeuksellisen monikerroksiseksi.

Viimeksi kalmistoa on käytetty viikinki-

ajalla, pääasiallisesti 900-luvulla. Tällöin linnavuoren toiminta on ollut löytöjen perusteella vähäistä. Aittamäki edustaa suomalaisena pidettyä ns. polttokenttäkalmistoa, kollektiivista hautausmaata, johon vainajan roviolla poltetut jäänteet ja hauta-antimet on ”kylvetty” kivikkoiseen maastoon ja todennäköisesti hautausten päälle on tuotu lisääkin kiviä. Esi-neellisesti ainakin osa hautauksista oli rikkaita. Kalmistosta tallennettiin erilaisia ajalle ominaisia solkia, helmiä, riipuksia ja ketjujen osia, kaularenkaiden katkelmia, rannerenkaita ja sormuksia. Lisäksi löydettiin pronssinen vyönsolki, luukamman katkelmia, sirpejä, hioimia ja valinmuotin kappaleita sekä saviastioiden paloja. Ainoat selkeästi miesvainajaan liitettävät löydöt ovat keihäänkärjen putki ja miekan säilä.

Koska kalmiston kenttätutkimus on edelleen kesken, ei hautauskäytänteitä ole lähemmin analysoitu, mutta **Mia Lempiäinen** on opinnäytetyössään lähestynyt kalmistoon haudattuja vainajia meillä vähän tutkitusta gender-näkökulmasta, eli hän etsi löytöaineistoa analysoimalla vainajien kulttuurista tai sosiaalista sukupuolta (vastaparina biologinen sukupuoli). Ihmiset ilmentävät sosiaalista sukupuoltaan erilaisin koodein: vaatteilla, koruilla, käytöksellä jne. Sosiaalista sukupuolta voidaan tarkoituksella korostaa tai sitä voidaan jopa vaihtaa tai se voi muuten

muuttua ihmisen elämän aikana. Esineet (tai niiden puuttuminen) symboloivat myös sitä roolia tai asemaa, joka vainajalla oli elinaikanaan yhteisössä.

Kun tarkastelee lähemmin edellä esiteltyjä hauta-antimia, tulee ensimmäiseksi mieleen, että löydetty esineet kertovat kalmistoon haudatun lähinnä naisia. Myös Mia Lempiäinen on asettanut yhdeksi kysymykseen miksi Aittamäen kalmisto on niin voimakkaasti painottunut naisten esineisiin? Toisaalta hän kiinnitti huomiota myös siihen, että esineet keskittyvät tähän mennessä tutkitussa kalmiston osassa kolmelle alueelle, ei tasaisesti koko kalmistoalueelle.

Mitä Aittamäen kalmistolöydöt ja löytöjen jakaantuminen sitten kertovat yhteisöstä ja siinä vallinneista sukupuolirooleista? Mia Lempiäisen vastauksena on, että Aittamäen kalmistoon on haudattu eri-ikäisiä aikuisia, miehiä ja naisia, mutta voimakkaammin manifestoituvat ne yksilöt, joilla on ollut ikään ja asemaan perustuvaa arvovaltaa. Tällaisia aikuisia ja arvovaltaisia, koruja kantaneita naisia näyttää haudatun Aittamäkeen useita. Huomattavasti laajemmalle levinneet lasimassahelmet taas saattavat kertoa nuoremista ja ehkä jo ikänsä puolesta vähemmän arvoa nauttineista naisista. Toisaalta myös miehet tulevat kalmistossa esille. Löydetty keihäänkärjen putki ja miekan säilä ovat

todennäköisimmin kuuluneet miehelle, jolla myös on ollut merkittävä rooli yhteisössä. Kalmistosta löytyneet valinmuotit ovat taas voineet kuulua sepälle. Häinkin perinteisesti arvostettu yhteisön jäsen. Samoin hioimet voidaan liittää miehisiksi antimiksi.

Viikinkiaikaisen polttokenttakerroksen alta löytyi toinen, kahdeksansataa vuotta vanhempi kalmisto, ns. Kärsämäentyypin kalmisto. Nyt vainajien roviolta tuodut jäänteet oli pantu maahan kaivettuun kuoppaan tai yhdessä tapauksessa uurna, hartsilla tiivistettyyn puuastiaan. Kaikkiaan kuoppia löydettiin kuusi, joista kaksi on epävarmoja. Osaan palokuopista oli mukaan pantu myös esineitä, jotka ajoittavat haudaukset vanhemmalle roomalaisajalle, lähinnä 100-luvulle. Nämä ovat myös vanhimmat Liedosta tunnetut rautakauden haudaukset.

Ulla Lähdesmäki on verrannut Aittamäen poikkeuksellista uurnahautausta maamme tunnetuimman roomalaisaikaisen palokuoppakalmiston uurnahautauksiin Maarian Kärsämäessä, Vähäjoen varrella. Eroja haudauksissa on nähtävissä. Aittamäen urna oli hauta-antimiltaan varsin rikas. Uurna oli pantu vainajan luiden joukkoon torvipäinen kaularengas, lasimassahelmi, sormus, silmäsolki, rautaveitsi ja miniatyyrisirppi. Toisin kuin Kärsämäessä oli tavallista, täällä ei aseita oltu pantu uurna. Samoin vainajan luita oli Kärsämäessä hautaan koottu roviolta vähemmän kuin Aittamäessä. Edelleen kaularengas ei näytä kuuluvan Kärsämäen hautakalustoon. Hautauskäytänteistä voitiin siis poiketa varsin oleellisiltakin osin.

Aittamäen kalmistosta on todettu myös muutama esineetön ruumishaudaus. Vainajitakaan ei ollut enää mitään viitteitä nähtävissä, joten ruumishautakuoppien todentaminen perustui ruumishaudan muotoisiin ja -koiksiin värjäytymiin. Näitä värjäytymiä todettiin kalmistosta kahdelta alueelta: vuoden 1994 tutkimusalueen etelänurkasta sekä vuoden 1995 alueen pohjoisnurkasta. Stratigrafisesti tarkasteltuna nämä haudaukset ajoittuivat viikinkiaikaa vanhemmiksi.

Vanhaa pihapiiriä etsimässä

Kesällä 1997 Vanhalinnan kartanon pihalle palattiin jälleen, kun rakennusten peruskorjaukseen liittyen suoritettiin tulevien kaapeli- ja putkilinjojen paikoilla **Esa Saaren** valvomat arkeologiset tutkimukset. Koska pihapiiri sijaitsee linnavuoren ja Aittamäen kalmiston välissä, oli tavoitteena löytää myös tältä väli-alueelta mahdollisia viitteitä esihistoriallisesta ja keskiaikaisesta asutuksesta.

Toinen tavoite oli pyrkiä kartoittamaan nykyisen pihapiirin rakennusten edeltäjiä. En-

Turun normaalikoulun science-luokan (8-luokkalaisia) oppilaat olivat talkoissa raivaamassa kulttuuripolkuja. Kuva Päivi Kukkonen

Vanhalinnan kulttuuripolkujen varrella on kaikkiaan 21 opastaulua alueen esihistoriasta, kartanon vaiheista ja kasvillisuudesta. Kuva Johannes Lahti.

simmäinen kirjallinen maininta tilasta on vuodelta 1438. Pihan käytön vanhinta historiaa ei tavoitettu: vanhimmiksi löydöiksi ajoittuivat pala rautakauden lopun keramiikkaa ja 1700-luvulta peräisin olevien liitupiippujen kappaleet. Myös muutamat tavatut puisten salaojien patkat voivat korkeintaan olla peräisin 1700-luvun lopulta. Mahdollisesti keskiajan ja uuden ajan alun tilojen pihapiirit eivät ole sijainneet nykyisen ja tätä edeltäneen, kirjallisten lähteiden mukaan tyypillisen varsinaisuomalaisen umpipihan kanssa samalla alueella.

Sen sijaan tutkimus osoitti arkeologian metodologisesti toimivaksi tutkittavasta ajasta riippumatta. Putkikaivannoista tavoitettiin nykyisen, 1930-luvulla rakennetun päärakennuksen itäpuolelta, täytemaakerrosten alta päärakennuksen edeltäjän piha-alue. Tähän liittyi kaksi kiveystä, jotka saattaisivat olla jäänne entisen pihan kätteesta ja kiviaidasta.

Hanna Huhta tarkasteli opinnäytetyösään kansatieteen näkökulmasta tekemiämme kaivaushavaintoja, ja esitti tavatuille kiveyksille toisenkin tulkintamahdollisuuden. Kivikot saattavat olla peräisin myös 1700-luvun umpipihasta, jolloin miespiha olisi si-

sältänyt enemmän rakennuksia ja ollut tiiviimmin rakennettu kuin mitä historiallisista lähteistä tiedetään. Koska Vanhalinnan tilalla oltiin 1700-luvun alussa edistyksellisesti siirtynyt savupirtistä savujohtollisiin ja lasiikkunaisiin rakennuksiin, on mahdollista että rakennuksissa oli kivijalkakin. Mutta koska kysymyksessä on vain kapeista kaivannoista tehdyistä havainnoista, täytyy vielä tarjota kolmaskin vaihtoehto: kivet ovat jäänteitä 1800-luvun lopun päärakennuksen valokuvissa näkyvästä korkeasta kivijalasta. Tämä vaihtoehto ainakin määritteli tarkalleen entisen päärakennuksen paikan nykypihassa.

Vanha karjapiha löydettiin nykyisen Härkätallin edustalta. Tämä oli ollut ainakin 1950-luvulle myös tunkiona, sillä karjapihan eri puujätettä ja muuta kuiviketta sisältäneistä kerroksista löydettiin runsaasti astianpaloja ja muuta kotitalousjätettä, sian ja lehmän luita, kavion vuolujätettä ja tiilenkappaleita. Varsinaista hakotarhaa, joka on kuulunut olenaisena osana karjapihaan, ei Hanna Huhdan mukaan ole täällä todettavissa.

Löytöjen ja havaintojen pohjalta voitiin konstruoida paloja nykyistä steriiliä pihapiiri-

riä elävimmästä, toiminnallisesta pihapiiristä, jota ei ole kansatieteellisenä tai historiallisena aineistona tallennettu. Hanna Huhta teki opinnäytetyönsä Vanhalinnan pihasta vasta vuosia arkeologisen kenttätutkimuksen jälkeen, ja uskon, että kansatieteilijän ja arkeologin yhtäaikaista kenttätutkimusta olisimme saaneet enemmänkin irti. Toivonkin, että tulevaisuudessa juuri Vanhalinnassa tarjoutuisi mahdollisuus poikkitieteelliseenkin kenttätutkimukseen. Myös näyttely ”Löytöjä pihan alta” saattaisi kiinnostaa Vanhalinnan historiallisesti ja kulttuurisesti rikkaan ja monipuolisen näyttelyaineiston lisäksi museossa vierailevia. Tätä tarkoitusta varten löydöstö alun perin kokonaisuudessaan tallennettiin museon kokoelmiin.

Koillisrinteen kiuas

Vuonna 1992 aloitetut linnavuoren välittömän ympäristön systemaattiset koetutkimukset toivat esille myös useita eriaikaisia asuinpaikkoja sekä linnavuoren juurelta että sen välittömästä läheisyydestä. Koetutkimusten löydöt (saviastianpalat, palaneen saven ja tiivistesaven palat, palanut luu mm.), maaperän ihmistoiminnasta syntyneen fosforin suhteelliset anomaliat sekä maaston terrassimaisuus viittasivat siihen, että sekä linnavuoren koillisrinteen että lounaisrinteen juurella on saatanut rautakaudella – erityisesti sen lopulla – sijaita rakennus tai rakennuksia.

Myös linnavuoren kaakkois- ja lounaispuolen pelloilta löydettiin pintapoinnoissa kivi-, pronssi- ja rautakauteen sekä varhaishistorialliseen aikaan ajoittuvia artefakteja, jotka viittaavat alueella olleisiin asuinpaikkoihin. Kyntökerroksen alta ei tehdyissä koekuopissa kuitenkaan havaittu merkkejä säilyneestä kulttuurikerroksesta.

Keväällä 2002 - 2004 tutkittiin lähemmin linnavuoren koillisrinteen alaosan terrassin asuinpaikkaa. Tutkittava alue sijaitsee aivan nykyisen pihapiirin tuntumassa, Härkätallin (kalustovajan) ja sen vieressä olevan puutarhapalstan takana, Aurajokeen viettävän pellon ja rantasaunalle vievän polun yläpäässä. Nykyisten pihapiirin rakennusten edeltäjien aikana kaivauspaikka sijaitsi silloisen navetan takana, sen välittömässä läheisyydessä. Tästä kertovatkin edelleen alarinteen poikkeuksellisen komeat kuuset.

Tutkitulta alueelta tuli esille jo keväällä 2002 selkeä rakenne: 10 m² alueelle levittäytynyt mukulakiveys, jossa jotkut kivet olivat selvästi palaneita. Kivien seassa ja alla maa oli muuta aluetta tummempaa ja paikoin kivien välissä oli vahvaakin nokimaata. Palanut savi (yhteensä lähes 60 kg) keskittyi selvästi palaneiden kivien ja nokimaan alueelle

tai sen lähiympäristöön. Tämä kiukaan, mukulakivillä katetun savujohdottoman tulisijan, jäännökseksi tulkittu rakenne sai lopullisen vahvistuksensa, kun kesän 2004 kaivauksissa dokumentoitiin suurehkoilla kivillä rajattu, pitkänomainen, pohjoiskoilliseen aukeava kiukaan pesä. Pesä oli pituudeltaan noin 1 metri ja leveydeltään noin 75 senttimetriä. Noin 30 senttimetrin syvyydessä pesän suulla olevien suurehkojen kivien pinnasta tuli esille mukulakivistä ladottu pesän pohja, arinakiveys, jossa mukulakivet oli asetettu viereen viereen laakapinta päälle päin. Profiileista päätellen kiukaan leveys suun kohdalla on ollut kolmisen metriä ja suusta kiukaan takareunaankin on ilmeisesti ollut vajaa kolme metriä. Kiukaan muoto vaikuttaisi suorakulmaista tavoittelevalta. Pesän löydöt tukevat kiukaan käyttöä myös uunina.

Uunin pesän pohjalta otetusta maanäyttestä **Terttu Lempiäinen** tunnisti poikkeuksellisen suuren määrän jyvien ja siementen hiilteineitä makrofossiileja, mm. rukiin ja ohran jyvistä sekä katajan ja pihlajan marjoja. **Auli Tourunen** teki pesästä löytyneistä palaneista luista alustavan osteologisen analyysin, jossa nisäkkäistä tunnistettiin nauta ja lammas tai vuohi sekä kaloista hauki ja särkikala.

Runsas metri etuviistoon kiukaan pesän suusta löytyivät mielenkiintoisimmat löydöt: balttilaistyyppinen atrainkeihäänkärki, panssarinuolenkärki ja ulkoreunaltaan aaltomaisen hevosenkengän katkelma. Lähempänä pesän suuta, samaan suuntaan kuin edelliset löydöt oli reunaltaan aaltomainen ns. puolikenkä, ja aivan pesän suun vierestä löytyi rautainen poranterä.

Myös pesästä löytyi esineistöä: putkilukon nelilovisen ja keskiaukollisen avaimenpään katkelma ja avaimen varsi, sylinterimäisen, harjakkeellisen putkilukon katkelma sekä rautainen oven sarana.

Kiukaan läheisyydestä löytyneiden esineiden perusteella kiukaan käyttöaika voitaisiin haarukoida aikaan 1000 – 1300. Saviastianpaloja löydettiin tutkimusalueelta yhteensä noin 2 kiloa. Suurin osa paloista oli asuinpaikoille tyypillisesti kooltaan pieniä, reunoiltaan pyörityneitä ja vaikeasti diagnostisoitavaa, rautakauden lopulta keskiajalle käytettyä ns. käyttökeramiikkaa. Jotkin koristellut palat voidaan ajallisesti sijoittaa 900-1100-luvuille. Näiden lisäksi löydettiin seitsemän palaa keskiaikaista, ns. kivilavastavan kaltaista keramiikkaa. Viiden kiuaskiven OSL-ajotukset antoivat kiukaalle yhdistetyn tuloksen: 1220 ± 110, jolloin siis kiuas olisi viimeksi kuumennettu tiettyyn lämpötilaan.

Kiukaan lähempi konteksti on vielä auki. Mahdollisesti kiuas liittyy alarinteellä olleeseen asuinrakennukseen tai yhtä mahdolli-

sesti linnavuorella ja ehkä myös sen juurelta viimeisen käyttövaiheen aikana olleisiin varustuksiin. Myös mäkiuunifunktiota pidän toistaiseksi mahdollisena.

Arkistolähteet

Huhta, Hanna: *Etnoarkeologian lupaus. Tapaus Vanhalinna. Kansatieteen proseminaariesitelmä 17.2.2003.*

Korkeakoski-Väisänen, Kristiina: *Lieto Vanhalinna linnavuoren koillisrinne. Opetuskaivaukset 2004.*

Korkeakoski-Väisänen, Kristiina ja Saari, Esa: *Vanhalinnan kartanomuseon pihapiirin koekaivaukset ja opetuskaivaukset 1997.*

Lempiäinen, Mia: *Gender- ja esinetutkimus. Tutkielma Liedon Vanhalinnan Aittamäen viikinkiaikaisesta polttokenttäkalmistosta. Arkeologian proseminaariesitelmä 17.5.1999.*

Pukkila, Jouko: *Lieto Vanhalinna - Selvitys arkeologisista kaivaustutkimuksista. 2005.*

Painetut lähteet

Asplund, Henrik: *Puikko puhki pilven? Mustaa valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle. Vantaa 2005.*

Korkeakoski-Väisänen, Kristiina: *Kolmekymmentä vuotta opetuskaivauksia Turun arkeologian oppiaineessa. Arkeologia Suomessa 1999-2000. Museovirasto.*

Luoto, Jukka: *Liedon Vanhalinnan mäkilinna. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 87. 1984.*

Luoto, Jukka: *Hiukkasaari. Linnoitetun asuinpaikan tutkimus. Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXXXVI. 2004.*

Lähdesmäki, Ulla: *An Early Roman Iron Age Urn Burial in Vanhalinna, Lieto. Karhunhammas 16. 1995.*

Lähdesmäki, Ulla: *Liedon Vanhalinnan alueen asutuskuvan tutkimus. Arkeologinen inventointi. Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen. Museovirasto 2000.*

Pihlman, Sirkku: *A Short History of Archaeology of the University of Turku. Karhunhammas 16. 1995.*

Rinne, Juhani: *Suomen keskiaikaiset mäkilinnat. I Myöhäishistorialliset ja niihin palautuvat keskiaikaiset linnat. Helsinki 1914.*

Salo, Unto: *Vanhalinna – Aurajoen rautakautinen keskus. Vuodet, vuodenaajat, Vanhalinna. Toim. Henri Terho. Turun Yliopistosäätiö. 2002.*

Salo, Unto: *Uudet tutkimukset Liedon Vanhallalinnalla. Suomen Museo 1958.*

VANHALINNAA KEHITETÄÄN MONIPUOLISEKSI KULTTUURIKESKUKSEKSI

Tuula Leimu

Liedon Vanhalinna on yhden maan merkittävimmän esihistoriallisen linnavuoren kupeella sijaitseva museo-, kulttuuri- ja seminaarikeskus, jossa menneisyys ja nykypäivä kohtaavat omaleimaisella tavalla.

Vanhalinnan yli 80 hehtaarin maa-alueet ja 13 rakennusta käsittävä kartanokokonaisuus sijaitsee kahden historiallisen valtaretin, Aurajoen ja Hämeen Härkätien varrella. Vanhalinnan viimeiset yksityiset omistajat, **Mauno ja Ester Wanhalinna** lahjoittivat Vanhalinnan historiallisen kartanon Turun Yliopistolle J. W. Snellmanin 150-vuotispäivänä 12.5.1956. Lahjakirjassa tilan haluttiin säilyvän varsinaisena maanviljelystilana sekä toivottiin sen palvelevan suomalaista kulttuuriryötä.

Avioituttuaan vuonna 1944 Mauno ja Ester Wanhalinna olivat alkaneet rakentaa kodistaan elävää museota, minkä tulokset näkyvät nykypäivänä Vanhalinnan kulttuurikeskuksen monipuolisena näyttelytoimintana. Turun yliopiston valtiollistamisen jälkeen vuodesta 1974 Vanhalinnan omistajayhteisönä on ollut Turun yliopiston yksityinen tukisäätiö, Turun Yliopistosäätiö. Vuonna 1998 Yliopistosäätiö perusti Vanhalinnan hallinnolliseksi toimijaksi Liedon Vanhalinna -säätiön, mutta yhteys emosäätiöön on edelleen hyvin kiinteä.

Vanhalinnaa on viime vuosina kehitetty voimakkaasti varsinaissuomalaiseksi museo- ja kulttuurikeskukseksi sekä matkailukohteeksi, jossa vierailijat saavat kokemuksen suomalaisen kulttuurimaisemaan, luontoon, historiaan ja Wanhalinnojen aatemaailmaan. Vuosittainen kävijämäärä on noussut 1990-luvun loppupuolen muutamasta tuhannesta liki 20 000 kävijään. Kartanoon rakennetut juhla- ja kokoustilat tarjoavat puitteet vuosittain yli 400

Kuva Terttu Lempiäinen

tilaisuudelle. Tapahtumatoiminta on vilkasta, kartanoalueen palvelutarjontaa kehitetään jatkuvasti ja luonto- ja matkailuaktiviteetteja tuoteistetaan aktiivisesti.

Museotoiminta on lahjakirjan perusteella Vanhalinnan toiminnallisen substanssin ydin. Vanhalinna toimii museoammatillisesti hoidettuna, museotyön laadullisia kriteerejä painottavana museona, jolla on läheinen yhteys Turun yliopistoon. Museotoiminnan perustan

luovat olemassa olevat kokoelmat sekä perusnäyttelyt. Vaihtuvat näyttelyt täydentävät näyttelytarjontaa ja ylläpitävät yleisön jatkuvaa mielenkiintoa museota kohtaan. Vanhalinna sai valtionosuuskelpoisuuden vuonna 2001 alusta lukien, mutta pääsi valtionosuiden piiriin vasta vuoden 2005 alusta.

Vanhalinnan kehittämisohjelma alkoi varsinaisesti vuonna 1996 kun Turun Yliopistosäätiö teetti perusselvityksen Vanhalinnan

Taiteilija Harry Kivijärven moniosainen veistos Plotinos Vanhalinnan kartanon pihapiirissä. Kuva Johannes Lahti.

huonokuntoiseksi päässeeseen rakennuskannan kunnostamisesta, rahoituksesta ja museotoiminnan kehittamisestä. Rakennustyöt aloitettiin huonokuntoisimmista pihapiirin ulkopuolella sijaitsevista rakennuksista. Korjausprojekti eteni vuosina 1997-2001 rakennus rakennukselta päätyen lopulta päärakennukseen korjaukseen.

Kaikki tilan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset korjattiin laajennetun hoitokunnan ohjauksessa. Hoitokuntaan kuuluivat edustajat Liedon kunnasta, Turun maakuntamuseosta, Museovirastosta, läänin taidetöimikunnasta, Turun yliopistosta ja Varsinais-Suomen maakuntaliitosta. Rakennusprojektin kokonaislaajuus oli yli 10 milj. mk eli n. 1,7 m€. Rahoitusosuudet jakautuivat siten, että Liedon Vanhalinna -säätiön omarahoitussuudeksi muodostui 35 %, opetusministeriön osuus oli 25 %, Turun Yliopistosäätiön 19 %, Liedon kunnan 16 % ja muiden yhteistyökumppaneiden 5 %. Näin kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja ympäristön suojele on voitu erinomaisesti toteuttaa ja miljöö pysyvästi säilyttää.

Korjausprojekti oli osa Turun Yliopistosäätiön käynnistämää Vanhalinnan kehittämishanketta.

V. 1998 vanhaan kivinavettaan kunnostettu kartanoravintola avattiin palvelemaan erilaisia juhlatarpeita. Päärakennuksen v. 2001 kunnostettu juhlasali avasi toisen tilan erilaisten tapahtumien järjestämiseen. Vanhalinna toimii ammattimaisesti hoidettuna tilausravintolana. Museokäyntejä pyritään sisällyttämään mahdollisimman moniin tilaisuuksiin ja niiden suosio on jatkuvasti kasvanut kiinnostavien näyttelyiden myötä.

Vanhalinnaa ollaan kehittämässä myös vetovoimaisena matkailukohteena. Uutena matkailutuotteena on v. 2006 Varsinais-suomen

Kulttuurirahaston apurahalla toteutettu viikinkituote, jonka tarina-aineiston on kirjoittanut kirjailija **Jukka Parkkinen**.

Vanhalinnan kaikkia toimintoja johdetaan yhtenä kokonaisuutena. Vuotuinen liikevaihto on n. 330.000 €. Vanhalinnan vakituisten henkilöstön määrä on pieni, v. 2001 alusta perustettiin toiminnanjohtajan toimi ja 2002 asiakaspalvelupäällikön toimi, mutta vuosittain henkilötövuosimäärä on noin kymmenen henkilöä. Vanhalinna on suosittu eri oppilaitosten harjoittelupaikkana ja työllisyysvaroin palkattujen henkilöiden työpaikkana. Ostopalveluja käytetään erityisesti ravintolapalvelujen tuottamiseen sekä kiinteistöhoitoon liittyvissä tehtävissä.

Vanhalinna toimii läheisessä yhteydessä Turun yliopistoon ja tutkimus- ja yhteistyöhankkeita kehitetään jatkuvasti. Vanhalinnan Linnavuoren tutkimustoiminnan ja havainnollistamishankkeiden edistämiseksi on perustettu v. 2005 mm. Linnavuori-työryhmä, jonka jäsenistössä on useita arkeologeja. Turun yliopiston rehtorin nimeämä yhteistyötoimikunta puolestaan ohjaa Vanhalinnan museotoimintaa.

Arkeologiaa ja historiaa polkujen varrella

Viime vuosina myös Vanhalinnan ympäristöä on kehitetty monin tavoin. V. 2004 valmistuivat yhteensä 2,2 kilometrin pituiset kulttuuripolut: kartanon pihapiirissä ja linnavuoren ympäri kulkeva arkeologiapolku sekä lähimaastoon sijoittuva historiapolku. Polkujen varrelle pystytetyissä tauluissa on runsaasti tietoa Vanhalinnan esihistorias-ta, tilan vaiheista sekä alueen runsaasta kasvillisuudesta.

Arkeologiapolku kulkee Vanhalinnan pi-

hapiirissä ja Linnavuoren ympäri. Historia-polku jatkuu luontopolun tapaan Härkätien varresta metsään ja kiertää Muonamiehen mökin, pajan ja lammen kautta takaisin Vanhalinnan kartanoalueelle. Polkujen varrella on yhteensä 21 taulua, jotka esittelevät alueen esihistorian vaiheita, arkeologian tutkimusmenetelmiä, Vanhalinnan tilan historiaa ja rakennuskannan muutoksia sekä alueen rikasta kasvillisuutta.

Arkeologiapolusta on tehty myös multimediaesitys, virtuaalinen arkeologiapolku, johon voi tutustua sekä Vanhalinnan yleisöopasteilla että internetissä Vanhalinnan kotisivuilla. Polkuhankkeeseen saatiin rahoitusta Varsin Hyvä ry:n kautta Alueellisesta maaseutuohjelmasta.

Vanhalinna tekee museopedagogista yhteistyötä Turun normaalikoulun kanssa, joka on Turun yliopistoon kuuluva oppilaitos. Innovatiivinen yhteistyö on jatkunut jo vuodesta 2001 lähtien ja se on tuottanut laajan opetusaineiston eri oppiaineiden kanssa ja eri luokka-asteille. Viimeksi on suunniteltu uusiin opetussuunnitelmiin suoraan sovellettavia opetuspaketteja kemia, fysiikan ja biologian opetukseen. Tätä varten Vanhalinnaan on varustettu myös koululaiskäyttöä varten pienoislaboratorio. Äskettäin Museoviraston innovatiivisista määrärahoista saatiin apuraha monikulttuurisen opetusmateriaalin valmistamiseen. Kaikki näin valmistettu opetusaineisto on myös internetissä sekä opettajien että oppilaiden käytettävissä.

Linnavuoren vaikeakulkuiselle laelle rakennettiin portaat v. 2003 Museoviraston ja Vanhalinnan museon ystävät ry:n yhteistyönä. Vanhalinnan v. 2002 elvytetty kannatusyhdistys on aktiivisesti osallistunut moniin kehittämishankkeisiin, mm. Linnavuoren valaistuksen toteuttamiseen.

Linnavuori on päänäyttämönä myös vuosittain elokuun viimeisenä lauantaina järjestettävässä, muinaistuli-aiheeseen pohjautuvassa Linnavuoren yö -tapahtumassa, johon yhdistyy Aurajokea pitkin tulevien valaistujen kannoitten saapuminen Vanhalinnan rantaan. Jopa toista tuhatta vierasta keränneen tapahtuman järjestää Vanhalinnan museon ystävät ry. Lahjakirjan vuosipäivänä, Snellmanin päivänä 12.5. kannatusyhdistys järjestää vuosittain Linnavuorella kevään torvisoittotapahtuman, Linnavuoren kevätsoiton. Lahjakirjan 50-vuotispäivänä v. 2006 kevätsoiton kajautti komeasti Laivaston soittokunta kaikille avoimessa ilmaiskonsertissa.

www.liedonvanhalinna.fi

Linnavuoren yö. Kuva Johannes Lahti.

Arkeologian professori emeritus Unto Salo ehtii nyt kirjoittaa. –Nämä kaikki ovat ilmestyneet sen jälkeen, kun täytin 75 vuotta.

Emeritusprofessori Unto Salo kalmistoissa ja hunningoilla Tuhansia sivuja ja vuosituhansia

Pöydän kulmalla kohoaa parinkymmenen sentin pino viime vuosien kirjoja.

–Sen jälkeen, kun täytin 75 vuotta, olen julkaissut noin kaksituhatta sivua. Tietysti siinä on jo aiemmin julkaistuaakin, kertoo emeritusprofessori Unto Salo.

Paksuimpana pinossa on tuhatsivuinen Sastamalan esihistoria, joka näki päivänvalon vuonna 2004. Uusin kumppani on viime syksynä ilmestynyt Risti ja rauta, jossa Salo antaa uuden perspektiivin Suomen kristillistymiseen.

Häme on saanut osansa, vakkasuomalaisen menneisyyttä luotaavaan Kalanti-teokseen Salo kirjoitti laajan luvun, ja vastikään ilmestyi englanniksi hänen muinaissuomalaiseen ukkosenjumaluuteen liittyvä työnsä, ensimmäisenä suomalaisena teoksena The Journal of Indo-European Studies -sarjassa. Se ei vielä ole ennättänyt pöydälle muiden joukkoon.

Lukuisten tarjolla olevien teemojen joukosta puheenaiheeksi valikoituu, kuinka olakaan, Satakunta. Nykyisen Vammalan seudun, muinaisen Sastamalan esihistoria oli työn alla 25 vuotta, muiden pienempien töiden alle hautautuneena, kunnes parin-kolmen vuoden tiivis rupeama vihdoinkin teki siitä totta.

–Tuloksen kannalta ne 25 vuotta olivat eduksi. Kirjan kirjoittaja oli lopulta aivan toinen mies kuin se, joka aloitti. Jos olisin kirjoittanut sen 1980-luvun alussa, se olisi jäänyt tavattoman paljon vaille sitä, mitä se nyt sisältää, sanoo Unto Salo.

Kirjan kasvatti tuhanteen sivuun paitsi ma-

teriaalin runsaus, myös tarve kytkeä kotimaakunnan ja koko Suomenkin esihistoria laajaan eurooppalaiseen taustaan. Salo myöntää, että kyseessä on myös eräänlainen synteesi viiden vuosikymmenen tutkijantyöstä.

Salon rakentaa eurooppalaisia kytkeitä roomalaisajoista lähtien. Vaikka suoraa kon-

taktia Roomaan ei koskaan ollutkaan, näkyvät Keski-Euroopan kanssa käydyin turkiskaupan suhdanteet kalmistojen löytöinä ja ajoittaisena löytöjen puutteena. Kokemaenjokilaakson asuttamisenkin Salo lukee turkiskaupan ansioksi. Porvoon kautta Virumaalle ja Novgorodiin, Dnepriä pitkin Mustallemerelle käyty kauppa houkutteli Satakunnan rannikon asukkaita Hämeeseen asti.

–Se, mitä Euroopassa tapahtuu, heijastuu myös Suomeen ja on tausta myös Suomen tapahtumille, Salo sanoo.

Merovinkiaikainen Satakunta

Satakunnan nimestä ja sen alkuperästä on taitettu peistä vuosikymmenet. Salon käsitys vie jälleen eurooppalaisiin suhdanteisiin. Ilmeisesti nimi syntyi, kun maakunta organisoitui pohjoisempien seutujen verotusta varten. Tapa järjestäytyä noin sadan miehen joukkoihin oli jo roomalaisilla, ja lähimpänä meitä vain Pohjanlahden takana Sveanmaalla, vaikka svealaisten hundarien iästä onkin kiistelty.

Satakunnassa oli siis sotilasorganisaatio. Milloin se olisi voinut muodostua? kysyy Salo.

–Merovinkiaikana koko yhteiskunnan huomio kohdistui aseistukseen, vastaa hän ja viittaa **Nils Cleven** jakamiin kolmeen aseperiodiin.

Cleven toisella periodilla n. 650-750 j.Kr on Salon mukaan ”koko joukko aseistustilmiöitä”, joiden keskus on Satakunnan alue, osittain myös Vakka-Suomi. Tällöin satakuntalaitos todennäköisesti syntyi, hän katsoo.

Toisella periodilla raskas, Roomalta peräisin oleva keskieuropalainen aseistus muuttuu – angot lyhenevät, kilpi kevenee.

–Cleve toteaa, mutta ei selitä tätä. Minun selitykseni on se, että aseistusta kevennetään tarkoituksella. Ilmeisesti Lapin verotuksesta käytiin aseellista kilpailua, ja erämaissa matkojen takana aseistuksen piti olla kevyttä, esittää Salo.

Lapin verotuksesta 650-750 välillä ei ole lähdetietoja. Sata vuotta myöhemmin norjalainen **Ottar** kuitenkin kertoo Englannin kuninkaalle asuinseudustaan ja kainulaisten hyökkäyksistä sinne.

–Silloin, 800-luvun lopulla, kilpailu Lapin verotuksesta oli avointa, mutta todennäköisesti se oli sitä jo aiemmin. Se edellytti alu-

eellista toimintaa ja olisi syy, miksi satakuntaorganisaatio olisi luotu koko Satakuntaan.

Sastamalan esihistoria on myös yhteiskunnan organisoitumisen historiaa. Pienin yksikkö, talo, maata viljelevän yhteiskunnan perusta, on asumus, jonka toisessa päässä on talas, karjan talvirehulle tarkoitettu lava. Salo kaivoi tällaisen pronssikautisen asumuksen pohjan esiin Nakkilan Rieskaronmäestä 1960-luvulla. Vaikka talon tyyppi on tuttu Skandinaviasta, talasta ei siellä tunnettu, eikä sana talo muissa kielissä sisällä viittausta ympäröivän maan omistukseen. Ruotsissa vastaava käsite on gård, aidattu.

Emeritusprofessori Unto Salo ei epäröi käyttää arkeologian apuna muidenkin tieteenalojen saavuttamia tuloksia.

Sielu paratiisiin, tuhka hunningolle

Rautakautisella talolla ja kalmistolla on tiivistä kytkentä. Kylän olemassaolon voi todentaa samanaikaisten kalmistojen määrästä, ne ovat talo ja sukukohtaisia.

Kalmisto on se mitä menneiden ihmisen toiminnasta näkyvimmin jäi, tutkimuksen keskeisintä aineistoa. Kun tutkijat kaivavat kalmistossa, kaivausalueen laidalla esihistorian harrastajat ja kotiseutunsa muinaisista kiinnostuneet käyvät kurkkimassa löytöjä.

Sastamalan esihistoriassa Salo kuitenkin myllertää käsitykset kalmistosta ja polttohautauksesta ylösalaisin tavalla, joka hämmentää ainakin kristillisessä kulttuurissa kasvanneen maallikon.

Kalmistoissa tavattava kaikkinaisen kuona ja jäte, hylätty ja epäkelvo vaivasivat tutkijaa. Rakenteettomat, laidunmaille kasatut kum-

mut, niitä löytyy Sastamalan alueelta satoja, mm. Tyrvästä, Karkusta ja Kiikasta. Kalma-, kalmo-, kalmu-tyyppiset nimet kuitenkin puuttuvat tyystin.

Salon ratkaisu ilmiölle on se, ettei näitä kumpuja yhdistetty vainajiin ja kuolemaan. Vainajat oli poltettu, he olivat siirtyneet tuonpuoleiseen ja jäljellä oli vain jäte, johon ei kohdistunut sen kummempia tunteita tai pelkoja.

Tyrvään Kaukolassa näitä kumpuja on tuskittu yli 30.

–Ne ovat maan ja kiven sekaisia, niissä ei ole säännöllistä rakennetta kuten kehäkiviä tai arkkuja. Kooltaan ne ovat vaihtelevia. Niissä on polton jälkiä, vainajalle kuuluneita esineitä, koruja, hiukan palaneita luita, mutta aina jätettä. On saviastioiden palasia, palanutta savea, savitiivistettä, rautakuonaa, palaneita kiviä, metallinkappaleita jotka eivät ole kuuluneet vainajan varusteisiin, polttamattomia eläinten luita, luettelee Salo.

Kaikissa ei ole mitään merkkejä vainajista. Salo onkin valmis hyväksymään **Jussi-Pekka Taavitsaisen** väitöskirjassaan esittämän ajatuksen, ettei kyse aina olekaan varsinaisista haudoista, vaan jäteläpistä.

–Mutta minkä vuoksi vainajien varusteet sitten on laitettu jäteläpiin? Sen selittää polttohautauksen yleinen idea, josta jo **Homeroksen** kirjoittaa. Myös arabialaisten kertomukset varjageista ja suomalaiset kansanrunot kertovat samaa.

–Kun vainaja poltetaan roviolla, sielu vapautuu ruumiin kahleista ja on vapaa vaeltamaan virrantakaiseen manalaan. Roviolla jää pelkkää jätettä.

Kaukolan kylässä on 200 kumpua. Tyrvään kylässä niitä on runsaat sata, ja muualakin Hämeeseen asti. Onhan niillä täytynyt olla jokin nimi.

–Hunninko, huntikko, hunnakko murteesta riippuen. Vieläkin sanotaan, että joku joutuu hunningolle. Sanakirjan mukaan se merkitsee ”olla hujan hajan, epämääräisessä tilassa, tietymättömissä”.

Virossa sanalla hunnik on myös kiviröykkiön merkitys, ja vielä 1930-luvun sanastuksessa sana tavattiin Lavansaareissa merileväkasan merkityksessä.

–Pohdin, ja totesin itsekkin kaivaneeni hunninkoja. Nakkilan Rieskaronmäessä esimerkiksi oli myöhäisrautakautinen raunio. Sen sisällä oli paasiarkku, mutta ei jälkiä vainajasta. Sen sisustassa oli saviastian paljoja, lampaanluita, sulatusupokkaan pala, valinmuotin kappale, iskoksia ja kaikkea jätettä. Se oli täysin hunninko, mutta tehty hautaraunion tapaan, pohtii Salo, ja viittaa myös muiden tutkijoiden löytöihin mm. Kullaalla ja Eurassa.

Kunnioituksen puutetta?

Ajatus jätteiden ja vainajien kippaamisesta surutta samoihin kumpuihin tuntuu omittuiselta. Eikö vainajien kunnioitus olekaan yleismaailmallinen ilmiö, ajasta ja paikasta riippumaton?

Salo kaivaa kirjastaan esiin pätjän Homeroksen Iliaasta. **Patroklos** saa surmansa ja ilmestyy unessa ystävänsä **Akhilleukselle** pyytämään ruumiinsa polttamista, koska tuli kirjoittaja sielun ja avaa harhailijalle Haadeen portin.

Arabialaisen **Ibn Fadlanin** kuvauksessa varjageista Volgalla 920-luvulla kerrotaan polttohautauksen merkityksestä. Varjagit paheksuvat vainajien hautaamisesta maahan matojen syötäväksi. ”Me poltamme heidät, ja silmän räpäyksessä he astuvat paratiisiin.”

–Kyllä vainajiin aina on kohdistettu pieteettiä. Ajatus on se, että polttamattomassa ruumiissa sielu säilyy niin kauan kuin kudoksia on jäljellä, sen jälkeen lähtee sielukin pois.

Kunnioituksen puutteesta on joskus keskusteltu kollektiivisten hautausten yhteydessä. On herättänyt ihmetystä, että luut ovat siinäkin sokin. Sielun lähdettyä luut on kuitenkin voitu nostaa syrjään ja tehdä tilaa uusille vainajille.

Salon mukaan Sastamalan rautakautiset kummut eivät muodosta mitään sakraalialuetta. Alun perin niistä monet ovat syntyneet laiturille. Roskat ja rojut eivät osoittaneet rautakauden ihmisten epäkunnioitusta vainajille.

–Heidän mielestään hunningolla olikin vain roskaa.

Kalma-nimet Salo liittyy ruumishautoihin, jotka mm. Kalannin Kalmumäessä tulivat käyttöön polttohautauksen jälkeen.

–Ehkä pelko kalmoja kohtaan on antanut nimenkin, hän miettii.

Kristinuskon mukaan vainajat alettiin haudata vihittyyn maahan, joka oli sakraali paik-

ka. Heidät kätettiin vainajien seurakuntaan odottamaan ylösnousemusta. Hautausmaiden pyhyys on aivan toista luokkaa kuin polttokenttien.

Ajatus hunningosta ei koske kaikkia kivi-

komuksella on menneen ajan elämässä, Salo pohtii.

Joku voi jopa loukkaantua, kun arvostettu tutkija esittää rautakauden ihmisten kohdelleen ihmisten jäännöksiä kuin mitä tahan-
sa jätettä.

–Varmasti se voi olla loukkaus monelle, mutta en kirjoita loukatakseksi ketään, vaan koska tunnen, että minun tehtäväni on kirjoittaa.

Menneisyyden tutkimuksen tehtävä on kirjoittaa perusteltuja kuvia menneisyydestä. Salo pohtii hetken humanististen ja luonnontieteiden eroa ja siirtyy sitten nykyiseen arkeologian harjoitukseen.

–Nuoret oppineet siteeraavat sen seitsemää auktoriteettia sen sijaan, että ajattelisivat itse, luonnehtii emeritus ja vertaa keskustelua keskiajan skolastiikkaan.

–On hyvä, että veitsiä hiootaan, mutta niitä pitäisi myös käyttää!

Itse hän sanoo olevansa vastarannan kiiski.

Mihin oppineiden hiottuja veitsiä sitten pitäisi käyttää?

–Ei ole paha asia, että auktoriteetteja siteerataan, mutta ehkä heidän olisi pyrittävä luomaan itselleen joku perusteltu kuva menneisyydestä. Sitä ei saavuteta tekemättä va-

lintoja, vain siteeraamalla että joku kirjoittaa noin ja toinen noin.

Ei ole paha, jos halutaan löytää absoluuttinen totuus, mutta käytännöllisempää on etsiä totuus, joka on siinä tilanteessa käyttökelpoinen. Jos tavoite asetetaan absoluuttisen tasolle, ei uskalleta antaa selityksiä, kun pelätään, että ne ovat virheellisiä.

–Silloin ei vastata niihin kysymyksiin, joita se yhteisö haluaa, joka kustantaa tutkimuksen. Pitää antaa vastauksia muinaisuutta koskeviin kysymyksiin nykyiseltä pohjalta – riskillä, että niitä ehkä joudutaan muuttamaan, vaatii Salo.

Arkeologian televisiosarjaa seurattaessa hän kertoo kiinnittäneensä huomiota nuorten tutkijoiden uskon puutteeseen. – Kun kysytään jotain, he eivät uskaltaneet antaa mitään selityksiä!

–Jos indisiot tuntuvat vievän johonkin, minusta tutkijan täytyy tehdä päätelmänsä niistä ja esittää käsityksensä – tietäen, että vastaus ei ole lopullinen, painottaa Salo.

Soikeat tuluskivet ovat yksi esihistorialliseen uskomusmaailmaan liittyvä keskustelun säie. Unto Salo ja Vareen opiskelijoilta merkkipäivälahjaksi saatu tuluskivi.

raunioita. Esimerkiksi hiidenkiukaista ei löydy sen paremmin saviastian paloja kuin jätteitäkään. Sen sijaan nykymaailma on jatkanut romun viemistä kiviraunioille.

–Tapa viedä jätettä röykkiöille on säilynyt, kuittaa Salo.

Esimerkkejä sanojen merkityksen muuttamisesta on paljon. Myös sana hauta merkitsi ensin vain kuoppa maassa, kuten edelleen tervehauta tai peurahauta. Kun kristilliseen tapaan alettiin haudata vainajat kuoppiin, sana hauta sai nykyisen merkityksensä.

Perusteltu kuva menneisyydestä

Ajatus hunningoista osoittaa sen, miten erilaisista perspektiiveistä menneisyyteen voi katsoa. Sekä kristillinen että materialistinen luonnontieteellinen näkemys voivat tuottaa näkökulmaongelmia, kun yritetään selvittää rautakauden ihmisen henkisyttä.

–Jos etsitään tätä samaa menneisyydestä, ei oivalleta sitä, mikä merkitys uskolla ja us-

Vaatus on tietysti se, että perustelut kes-
tävät, että tieteelliset argumentit puhuvat teh-
dyn tulkinnan puolesta.

Salo itse on tuonut vuosikymmenien työn
tuottamia näkemyksiä julkisuuteen huimaa
tahtia. Viime syyskuussa ilmestyi Risti ja rau-
ta, Harjavallassa pidetyn seminaariesitelmän
laaja eripainos, kahdeksan kuukauden tii-
viin työn tuloksena. Siinä Salo sanoo avaa-
vansa uuden perspektiivin Suomen kristillis-

tymiseen.

–Tietysti oli tehtynä paljon esitöitä, olen
hautonut näitä asioita ja kirjoittanutkin yhtä
ja toista.

Yksi Salon pitkistä tutkimuslinjoista onkin
hengenhistoriallinen menneisyys, jota hän sa-
noo yrittävänsä liittää arkeologisen luuran-
gon varaan.

–Se on tavattoman kiinnostava asia, kris-
tinuskon tulo rautakaudella, esihistorialliset

myytit.

Ukkosenjumalasta ja siihen liittyvistä myy-
teistä Salo kirjoitti kymmenisen vuotta sitten.
Nyt tuo tutkielma ilmestyy englanniksi Ame-
rikassa, arvossapidetyllä foorumilla.

–Olen siitä kyllä aika pollea, sanoo Salo.

Raija Herrala

”Rangaistakoon ilman armoa”

Luontoilta Aboa Vetus & Ars Nova -museossa

Asiantuntijaraatiin kuuluivat Terttu Lempiäinen, Veikko Neuvonen, Kari Uotila, Timo Vuorisalo, Pekka Käär ja Auli Tourunen. Isäntäväkenä toimivat Jussi-Pekka Taavitsainen ja Johanna Lehto-Vahtera.

Luonnontieteen ja historian asiantuntijoista koottu raati veti museon aulan ja kahvion täyteen keskiajan luonnosta kiinnostunutta yleisöä.

Olemme tottuneet ajattelemaan keskiaikaa
ajanjaksona, jolloin taivas oli sinisempi, au-
rinko paistoi lempeämmin, linnanheidot, ri-
tarit ja trubaduurit elivät elämäänsä. Oliko
näin, siihen saimme vastauksia huhtikuise-
na iltana. Aboa Vetus ja Ars Nova -museoon
oli kokoontunut asiantuntijaraati vastaamaan
yleisön kysymyksiin keskiajan luonnosta.

Tutkimuksissa on voitu todeta Aurajoen
olleen kalalajistoltaan rikkaimpia jokia Ete-
lä-Suomessa. Kysymykseen kuuluiko monni
joen kalastoon ja voisiko sen kantaa elvyttää
raati totesi, ettei lajia ole voitu tutkimus-
sa todeta. Myös kannan elvyttäminen voi-
si tuottaa uusia pulmia, laji kun vaaniskelee
rantavedessä siepaten rannasta saaliikseen
koiria ja pienempiä eläimiä.

Aurajoen tila on ollut turkulaisten huolen
aiheena jo vuosisatojen ajan. Vaikka asukas-
luku oli keskiajalla vain noin 3000, aiheut-
ti se ympäristölle ja joelle monenlaisia on-
gelmiä. Annetuilla ohjeilla yritettiin saada
parannusta aikaan. Niinpä 1600-luvun al-
kupuolella annettiin määräys: Joka kippaa
lantakuorman jokeen, rangaistakoon ilman
armoa.

Mätäjärvi on uusimmissa luonnontieteel-
lisissä tutkimuksissa osoittautunut nimensä
mukaiseksi. Näytteistä on voitu päätellä pie-
nen järven olleen kaupungin ensimmäinen
kaatopaikka. Kesäisenä iltana voisi kuvitella
paikan yllä leijuvan euforisen löyhkän ja sen
yläpuolelle lentelevät sudenkorennot, kuten
asiantuntijaraadista todettiin.

Myös ihmisen pienistä, läheisistä seuralai-
sista kysyttiin. Häviävätkö tait kun päänah-
kaan kertyy riittävän paksu kerros hilsettä ja
muuta möhnää? Vastauksena kuulimme pe-
seytymisen olevan huomattavasti mukavam-
man ja tehokkaamman tavan hoitaa asia ai-
nakin nykyisessä yhteisössä.

Vaikka yleisö osoittikin erityisen hyvää
kekseliäisyyttä kysymyksiä tehdessään, ei-
vät ne jääneet vastausta vaille. Tieteen mah-
dollisuudet antaa vastauksia varhaisemman
ajan ihmisten elämään ovat viime aikoina li-
sääntyneet. Raadilta saatiinkin lupaus uusis-
ta vastaavanlaisista tilaisuuksista.

Markku Lemmetti

Kymmenen vuosikertaa

Ensimmäinen Arkeologia NYT! -lehti ilmestyi vuonna 1992. Erinäisten vaiheiden jälkeen voimme juhlia sitä, että kymmenes vuosikerta on saatu täyteen ja päästään aloittamaan kokonaan uutta vuosikymmentä.

Juhlan kunniaksi Matti Eloranta ja Heimo Kumlander muistelivat menneitä.

Katariinan kirkon luona tehdyt laajat kaivaukset olivat myös arkeologian harrastajille mieleenpainuva kokemus.

Muistelmia arkeologian jaoston alkuajoilta

Arkeologia NYT! -lehden historiaa

Vuonna 1989 joukko menneisyydestä kiinnostuneita henkilöitä pääsi avoimeen korkeakouluun opiskelemaan **Unto Salon** johdolla tavoitteenaan arkeologian approbatur. Heti alkuvaiheessa tähän joukkoon muodostui aktiivinen ryhmä, joka kiersi kaivauksilla, retkeili tunnetuilla muinaisjännöksillä ja etsi myös uusia kohteita.

Henrik Asplundin tukemana tämä ryhmä alkoi 1990 miettiä yhdistymistä Turun maakuntamuseon ystävät ry:n toimintaan. Samalla pohdittiin tiedottamista muille arkeologias-ta kiinnostuneille.

Orastavaa toimintaa tuli tukemaan muitakin arkeologian ammattilaisia. Myös ryhmän liittyminen maakuntamuseon ystäviin toteu-

tettiin. Tiedottaminen alkoi ensin ystävien jäsenkirjeessä ja oman julkaisun avulla jo alkuvuodesta 1991, jolloin ystävien jäsenkirjeen mukana meni A4-arkki kolmeen osaan taitettuna. Sitä tehtiin aluksi maakuntamuseon tiloissa pienessä kahvihuoneessa. **Leila Airikka-Drake** toimi tukenamme ja avustajanamme niin monistuksessa kuin julkaisun tekemisessä ja postittamisessa.

Lehti muodostuu

Vuonna 1991 tehtiin museonystävien piirissä kysely kiinnostuksesta arkeologiaan. Vastauksia tuli 23. Yhteensä 18 henkilöä ilmoitti olevansa kiinnostuneita toiminnasta työryhmässä.

Henrik Asplund, **Kristiina Korkeakoski-Väisänen** sekä **Teija Tiitinen** kutsuivat tämän ryhmän koolle 17.9.1991. Tarkoituksena oli selvittää, miten arkeologista toimintaa voitaisiin kehittää ja koordinoida Turun maakuntamuseon ystävien piirissä.

Samaan aikaan alettiin miettiä omaa lehteä ja pohdittiin sille nimeä. Koska tarkoitus oli tiedottaa ajankohtaisista asioista arkeologian harrastajille ja muinaisuudesta kiinnostuneille, päädyttiin nimeen ja formaattiin jonka Henrik Asplund ryhmän kanssa loi. Vuoden 1992 alussa ilmestyi ensimmäinen Arkeolo-

Lehden tekoa Juslenian kellarissa, leikkaamassa ja liimaamassa Matti Eloranta ja Anneli Keränen.

gia NYT! – Arkeologi NU! –lehti.

Lehti ilmestyi aluksi kolme kertaa vuodessa A5-kokoisena ja keskimäärin 16-sivuise-
na. Toimituskuntaan kuuluivat Matti Eloran-
ta, **Anneli Keränen**, **Terttu Lempiäinen**,
Minna Sartes, **Leena Soini** ja **Aava-Leena**
Suominen.

Valtakunnallisia yhteistyöajatuksia

Vuonna 1992 lehdessä ilmestyi **Paula Purhosen** kirjoitus ”Harrastaja-arkeologit ja mu-
seovirasto”, joka tänäkin päivänä on ajankoh-
tainen. Siinä Purhonen esitti, että harrastajien
toimintaa koordinoitaisiin siten, että harras-
tajista olisi enemmän hyötyä myös arkeolo-
geille.

Vielä tänäkään päivänä tämä ei ole toteu-
tunut. Yhdistyksiä on useita, mutta yhteis-
työ ei ole kovin kiinteää. Jokainen puuhaste-
lee omilla takapihoillaan ja kukin tekee omaa
tiedotettaan. Vuonna 2004 tosin saatiin aikai-
seksi yksi yhteinen tiedotuslehti. Sen ilmes-

tyttyä kaikki kuitenkin palasivat omille taka-
pihoilleen.

Arkeologian jaosto perustetaan

Vuonna 1993 Turun maakuntamuseon ys-
täviin perustettiin arkeologian jaosto. Näin
se tuli virallisesti maakuntamuseon ystävi-
en osaksi, mutta toimi hyvin itsenäisesti leh-
den suhteen.

Koska lehden suosio oli maakuntamuse-
on ystävien parissa noussut huomattavasti,
lehdelle otettiin silloisen mittapuun mukaan
melko suuri määräraha. Sillä pitkälti katet-

Euran kärkejäkivet arkeologian jaoston retkikohteena .

*Arkeologian harrastuksen
historiaa: retkiä linnavuorille
ja kaivauskohteisiin,
tutustumista
muinaistekniikoihin.*

tiin lehden painatuskulut ja postitus, joka vie-
lä tällöin tapahtui ystävien kirjeessä.

Vuonna 1993 Arkeologia NYT! – Arkeolo-
gi NU! muodostui myös ihan ”oikeaksi leh-
deksi” ISSN numeroineen saaden samalla
Anneli Keräsestä vastaavan toimittajan. Leh-
tettä oli alettu painaa Turun yliopiston Digipai-
nossa, joka monessa asiassa auttoi ja opas-
ti meitä.

Lehteä jaettiin jäsenetuna niille museony-
stäville, jotka sen halusivat. Näitä oli parhaim-
millaan n. 180, lehden painoksen ollessa n.
200 – 250.

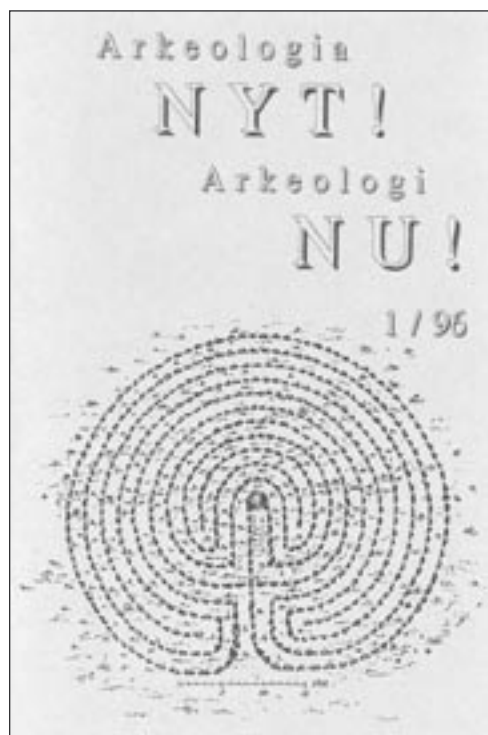
Leikkaa ja liimaa

Siihen aikaan lehden teko oli melkoisen
työlästä, sillä se tehtiin pitkälti leikkaa ja lii-
maa -periaatteella. Korkeitten kustannusten
takia valokuvia oli vähän käytössä. Lehdessä
oli huomattavasti piirroskuvitusta, josta usein
vastasi Matti Eloranta.

Sisällön osalta merkittävin ero nykyiseen
lehteen verrattuna oli se, että lehdessä julkais-
tiin myös museoviraston kaivaukset. Tätä toi-

Birka ja vuonna 1996 ilmestyneen lehden kansikuvassa jatulintarha.

vottiin silloin, jotta vilkkaasti Suomea kiertäneet lukijat näkivät helposti eripuolilla maata järjestetyt kaivaukset. Kaivausesittelyissä piti täytyttiin enemmän paikallisissa kohteissa. Tämän lisäksi lehdessä esiteltiin mm. retki-kohteita.

Lehteä tehtiin mm. maakuntamuseolla, Kuralan Kylmäen kokeiluverstaalla sekä Turun yliopiston Juslenian väestösuojassa, joka oli arkeologian varastona. Jopa Suomisen arkkitehtitoimistossa sekä Turun Konepäällystöyhdistyksen tiloissa sekä eräillä työpaikoillakin kokoonnuttiin lehden merkeissä.

Alkuaikoina lehdet nidottiin ja taitettiin lehdeksi itse, joten töitä kyllä riitti.

Lehden toimitustyö katkeaa

Vuonna 1997 lehden tekoon tuli katkos, mutta tiedottamista jatkettiin internetissä omilla kotisivuilla, joita Heimo Kumlander piti yllä ja pitää edelleen.

Lehden ilmestyminen loppui päätoimittajan lähdettyä ulkomaille työharjoitteluun. Muitakin menetyksiä tuli, ja koska toimitukseen ei saatu riittävästi uusia voimia, lehden tekeminen tuli jäljellä olevalle väelle liian raskaaksi.

Osasyynä saattoi olla myös uusien arkeologien varauksellisuus harrastajia kohtaan. Tunsimme, että he kokivat meidät kilpailijoiksi, koska arkeologeille ei ollut työtä aina riittävästi tarjolla. Emme kuitenkaan koskaan tunkeneet kaivauksille, vaan olimme käytettävissä tarvittaessa, niin maakuntamuseon kuin museovirastonkin välle, toki myös yliopiston kaivauksille. Meidän eräänlaisena mottonamme siihen aikaan oli, ettei

kaivauksista makseta, mutta avusta ei myöskään oteta hintaa. Se koettiin uhaksi, kun ilmaista työvoimaa oli saatavissa. No, onneksi ne ajat ovat ohi ja meillä on erittäin hyvät suhteet ammattiarkeologeihin, museoon, yliopistoon sekä museovirastoon.

Lehti jatkaa ilmestymistään

Arkeologia NYT! ei koskaan kuollut kokonaan. Se eli joidenkin ajatuksissa edelleen, ja vuonna 2003 se puhallettiin uudestaan henkiin. Vuoden 1997 toimituskunnasta olivat **Eeva Rintama** ja Heimo Kumlander. Lisäksi toimituskuntaan tulivat **Kari Ahtiainen**, **Matti Hukki**, **Markku Lemmetti**, **Mia Lempiäinen** sekä **Jouni Taivainen** ja lehden tarina voi taas jatkua.

Lehden ulkoasuun ja luettavuuteen ratkaisevasti vaikuttanut uudistus oli toimittaja **Raija Herralan** saaminen mukaan lehden tekopöydään. Uusi Arkeologia NYT! on enemmän ”oikean” lehden näköinen. Samalla on avautunut mahdollisuus julkaista lehdessä avainhenkilöiden haastatteluja.

Kiitos lehden jatkumisesta kuuluu myös kaikille muille tukijoille, kuten maakuntamuseon, Turun yliopiston ja museoviraston arkeologeille ja niille, jotka ovat kirjoittaneet lehteemme ja tehneet siitä korkeatasoisen julkaisun. Ja tietysti tilaajille!

Lehti maksulliseksi ja tilattavaksi

Aluksi ”uuttakin lehteä” jaettiin maakuntamuseon ystäville jäsenetuna normaalipainoksen ollessa n. 500. Nyt lehteä kuitenkin painettiin ilman maakuntamuseon ystävien

tukirahoja. Tämä johti siihen, ettei lehden toimitusta enää vuonna 2005 voitu jatkaa samalla tavalla. Otettiin riski ja lehti laitettiin maksulliseksi. Museonystävät saivat tilauksen jäsenhintaan.

Muutos onnistui melko hyvin niin ystävien osalta kuin ulkopuolisten tilaajienkin suhteen. Tällä hetkellä lehden tilaajina ystävien lisäksi ovat useat ammattiarkeologit. Tilaajia on ympäri Suomea. Harrastajalehteä siis tarvitaan. Uusia nuoria tekijöitä olisi hyvä saada joukkoomme, samalla he voisivat vähitellen ottaa vastuuta tiedottamisesta ja kaikesta muustakin tässä harrastuksessa, jossa kaivellaan vanhoja.

Mitä muuta silloinen arkeologian jaosto sitten teki?

Retkiä: Ensimmäisiä retkiä oli **Markku Ikäheimon** vetämä rautasafari Mynämäelle. Sen aikana etsittiin raudan nosto- ja valmistuspaikkoja. Tähän liittyi myös pienimuotoinen kurssi. Retki ei tuottanut toivottua tulosta, mutta kaksi paikkaa löytyi, joissa oli hiilimuodostelmia. Todennäköisesti ne kuitenkin olivat syntyneet jonkin muun toiminnan tuloksena.

Ikäheimon Markku oli muutenkin paljon mukana Kuralan tapahtumissa, joita oli melko paljon.

Hauska sattumus tällä retkellä oli se, kun eräs henkilö kulki ja etsi jotain. Lopulta selvisi, että hän haki suppilovahveroita, mutta ei löytänyt. Elorannan Matti, joka lintumiehenä on tottunut luonnon tarkkailija, katseli hetken ympärilleen ja totesi, että tuossahan niitä on ja tuossa sekä tuolla. Toisilla oli haus-

kaa. Retken saaliiksi tuli suppilovahveroita ja iloista mieltä.

Jaosto järjesti yhdessä maakuntamuseon ystävien kanssa kerran tai kaksi vuodessa yhteisen retken. Näillä retkillä käytiin tutustumassa lähiseudun erilaisiin arkeologisiin ja historiallisiin kohteisiin. Ruotsissa käytiin tutustumassa Birkan viikinkiaikaiseen kaupunkiin ja sen kaivauksiin. Myös Viron kierroksella huomioitiin arkeologian jaosto.

Jaoston omat retket olivat erilaisiin arkeologisiin kohteisiin tutustumista, niin yksin kuin ammattiarkeologien opastamana. Matkoja Helsinkiin toteutettiin yleensä junalla, josta varasimme osaston ja voimme pitää kokousta mennessä tullen. Nämä reissut olivat monella tapaa antoisia, käytiin sitten kesän kaivausten esittelyssä tai museon näyttelyissä.

Yhteistyö ystävien kanssa sujui hyvin. Kiitos tästä tulee antaa Leila Airikka-Drakelle ja **Knut Drakelle**, jotka olivat mukana järjestämässä retkiä ja ohjelmaa jaoston kanssa. He ottivat muutenkin huomioon jaoston tarpeet. Kiitokset myös niille lukuisille ystäville, jotka osallistuivat retkiimme.

Kaivausesittelyjä, luentosarjoja sekä kursseja

Meneillään olevista kaivauksista järjestettiin kaivausesittelyjä ja vuosittain useita luentoja Kuralan Kylämaen kokeiluverstaalla.

Yleisöluentosarjoja järjestettiin Turun työväenopistolla sekä Turun yliopistolla.

Kurssien aiheina olivat mm. keramiikan valmistus, arkeologisten kaivausten jälkityöt harrastajille, fosfaattianalyysi ja inventointi. Useat niistä järjestettiin tietysti yhdessä alan ammattilaisten kanssa.

Kaivauksista

Kaivauksia, joihin osallistuimme, olivat mm. Laitilan merovingiajan kalmisto, Paimion Toispuolajannummi ja Halikon Rikalanmäki. Hämeessä Jutikkalan mailla olimme **Anna-Liisa Hirviluodon** apuna kaivauksella, jonne akateemikko itsekkin tuli hetkeksi kaivamaan.

Kun hän lähti sieltä, totesimme, että nyt hän menee vanhojen herrojen klubiin ja kertoo: ”Tulin juuri arkeologisilta kaivauksilta omilta mailtani.”

Kuvittelimme hänen sen jälkeen luettelevan, mitä kaikkea hän sieltä löysi, sillä löydöistä hän oli erityisen kiinnostunut.

Kohokohtana kaikille olivat varmasti Kataariinan kirkkomaan kaivaukset. Niistä on jää-

nyt mieleen löytöjen lisäksi se, että Matti Eloranta opetti arkeologeille oikean tavan kipsata löytökohde. Kipsaamisen hän oli oppinut lintujen täytön yhteydessä. Kipsauksen avulla saatiin löytökohde kuljetettua tarkempaan tutkimukseen, se voitiin röntgenkuvata ja tutkia museoviraston laboratoriossa.

Mekin pääsimme katsomaan kirkkomaan löytöjen hyvin tarkkaa tutkimista ja konservointia Museoviraston konservointilaitoksella **Jaana Riikosen** ja **Leena Tomanterän** johdolla. Samalla opittiin myös muinaisten helmien valmistusta.

Yhteistyö muiden järjestöjen ja arkeologien kanssa

Osallistuimme aktiivisesti myös Suomen Keskiajan arkeologian seuran toimintaan ja saimme sieltäkin kannustusta toimintaamme. Erityisesti **Markus Hiekkänen** oli aina tuke-
massa harrastajia.

Harrastajatapaamiset eri puolilla toimivien harrastajaryhmien kanssa alkoivat jo silloin, mutta eivät olleet jokavuotisia kuten nykyään.

Pohjoismaista yhteistyötäkin tehtiin osallistumalla mm. NAU-leireille, ja vierainamme oli pohjoismaisia harrastajia mm. Kuralan Kylämaässä. Anna-Liisa Hirviluoto oli myös näissä pohjoismaisissa asioissa vahvasti mukana kanssamme. Moni ammattilainen antoi toimintaamme oman panoksensa. Monia heistä on tässä mainittu, mutta monta nimeä myös puuttuu niistä, jotka vuosien aikana ovat innostaneet meitä eteenpäin.

Näin oli silloin ja mitä silloisesta jää kaipaamaan? Sen jokainen voi itse pukea sanoiksi, kun on tämän luenut.

Heimo ja Matti

*Katariinan kirkkomaan:
Tekstiililöydöistä vaatteenksi.*

Ryssänuuneja ja telegraafin jäännöksiä Inventointilöytöjä Otavasta, Airismaalta, Aaslaluodosta

Arkeologinen inventointi Rymättylässä syksyllä 2005 toi esille esihistoriallisen asuinpaikan, uusia havaintoja kiviröykkiöistä ja myös hieman tarkentuvaa tietoa sotahistoriaan liittyvistä muinaisjäännöksistä.

Eteläisin Aaslaluodolla olevista Kotimetsän vallimaista kiviraunioista kuvattuna pituussuunnassa. Takavasemmalla mäenrinne laskeutuu loivasti kohti Hylkeenperän lahtea. Valok. Turun maakuntamuseo/Esa Laukkanen.

Esa Laukkanen

Kulttuurimaisemaa ja sen suojelukohteita koskevaa tietoa on viime vuosina Varsinais-Suomessa koottu käynnistämällä aina muuttaman kunnan alueeseen kerrallaan keskittyviä projekteja. Näitten eri aikoina aloitettujen ja yhtäaikaistenkin projektien yhteydessä tuli ajankohtaiseksi myös Rymättylän arkeologisten kohteiden uusi inventointi. Tämä muinaisjäännösinventointi on osa Turun lähikuntien alueeseen keskittyvää VARAKUM-projektia, johon eri kuntien lisäksi ovat myöntäneet varoja Lounais-Suomen ympäristökeskus, Turun maakuntamuseo ja Varsinais-Suomen

Liitto.

Tässä esiteltävän inventoinnin toteutin syksyllä 2005 Turun maakuntamuseolle tilapäisenä tutkijana. Rymättylän muinaisjäännöskantaa oli inventoitu ennenkin aina siitä lähtien, kun **Juho Sjöros** 1800-luvun lopulla otti joitakin Rymättylässä olevia kohteita mukaan esitykseensä Mynämäen kihlakunnan muinaismuistoista. Sittemmin on **Kerttu Itkonen** inventoinut Rymättylän muinaisjäännöskannan 1960-luvun alussa. **Tapani Tuovinen** on inventoinut Rymättylässä sijaitsevia röykkiöhautoja 1980-luvun puolessavälissä Turun yliopiston arkeologian osaston toteuttaessa Lounaisrannikon hautarauniot -nimistä projektia.

Rymättylän esihistoriallisia muinaisjäännöksiä ei ole tutkittu kaivauksin; vain jokin lapionpisto vaikuttaisi koemielessä tehdyn Otavan saarella sijaitsevan Miinamäen hiidenkiukaan lähistöllä 1960-luvulla. Nuorempien muinaisjäännösten avaaminen näyttää rajoittuneen vain muutamaiin satunnaisiin, ehkä yhden ihmisen voimin tehtyihin pikku-kaivantoihin, joista ei ole aikoinansa kirjoitettu kovinkaan seikkaperäisiä tutkimuslontekoja.

Nyt uusimman inventoinnin kenttätöalueena olivat Otavan saaren eteläosa, Airismaan saari ja Aaslaluoto, mitkä yhdessä käsittävät valtaosan Rymättylän maapinta-alasta. Pienempiä saaria ei nyt ollut mahdollista tarkas-

tella, ja tiedot niiden muinaisjäännöksistä jäivät entisen arkistotiedon varaan.

Varhaisinta asutusta

Vanhimmat asutuksen merkit Rymättylässä ajoittuvat kivi–pronssikauden vaihteen tienoille. Airismaalla Ojaisten kylässä sijaitseva esihistoriallinen asuinpaikka on ollut tunnettu jo muutaman vuosikymmenen ajan. Rymättylän historiassa **Pentti Koivunen** on esitellyt tämän asuinpaikan kivikautisena. Sillä näkyy kiviterien valmistusaineeksi kelpaavaa kvartsia ja muuta kiviainesta iskoksiksi ja iskentäytimiksi lohottuna, ja näiden kanssa samaan aikakauteen kuuluneen paikalta löytynyt hiekkakivihioin. Keramiikkaa ei tältä asuinpaikalta ole tiettävästi tallennettu.

Aaslaluodon Isoluodossa on maastonkohota, josta on löydetty iskoksia, mutta kun muita löytölajeja toistaiseksi puuttuu, on mahdollista pohdiskella, onko tämä nyt pellon ja metsän rajalla oleva löytökohta esihistoriallisen asuinpaikan osa, vai onko paikalla vain joskus satunnaisesti viivähdeytetty tai ehkä tavattu käydä jonkin askareen vuoksi.

Yksi esihistoriallinen asuinpaikka löytyi nyt syksyn inventoinnissa Airismaan itäosasta. Sen löytöihin kuului tavanomaisten iskoslöytöjen lisäksi kaksi saviastian palaa, jotka keramiikan tuntijoiden arvioiden mukaan ovat kiukaiskulttuurin astioista.

Rymättylöstä ei tunnettane yhtään pronssikauteen tai rautakauteen varmuudella ajoitettavaa esinelöytöä. Voidaan kuitenkin osoittaa useita sellaisia kiviröykkiöitä, jotka melkoisella varmuudella ovat pronssikautisia hautaraunioita. Muihin, epävarmemmin määriteltäviin kiviröykkiöihin saattaa myös kuulua pronssikautisia hautoja, miksei rautakautisia. Osa kiviröykkiöistä ei ehkä hautoja olekaan – monista selitysmahdollisuuksista ainakin osa olisi ehkä kaivauksin mahdollista todentaa tai sulkea pois laskuista.

Inventoinnissa tuli ilmoituksen perusteella tietoon yksi noin yhdeksän metrin läpimittainen kiviröykkiö, jota voidaan pitää pronssikautisena hautarauniona. Tämän hiidenkiukaan sijaintipaikka on 45 metrin kor-

keudella Airismaan rantakalliolla Portinperän lahden rannalla. Inventoinnissa tuli tietoon myös useita epämääräisempiä kiviröykkiöitä.

Kaksi viiden kiviröykkiön ryhmää

Rymättylän kaakkoisosassa on Aaslaluodolla kaksi viiden kiviröykkiön ryhmää. Niistä toinen on mäellä lähellä Luotojentien päätepisteenä olevaa laituria. Mäellä on kolme tavanomaista hiidenkiuasta ja kaksi tavallisuudesta poikkeavaa pitkänomaista, vallimaista röykkiötä. Vallimaiset röykkiöt ovat vierekkäin siten, että ne on joskus katsottu yhdeksi yhtenäiseksi valliksi. Mäen viiden röykkiön ryhmän tuntumaan on Museoviraston toimesta vedetty pieni muinaispolku, jonka vierellä on röykkiöitä esittelevä kyltti.

Toiseen röykkiöryhmään kuuluu viisi vallimaista kiviröykkiötä, ja se on Hylkeenperän lahden rannalla kohoavan laajan loivarinteisen mäen päällä nelisenkymmentä metriä meren pintaa ylempänä. Tämä ryhmä on joskus selitetty muinaislinnan vallituksiksi, mutta se ajatus ei ole saanut varauksetonta kannatusta.

Jukka Luoto ei ole katsonut muinaislinnan olemassaoloa tässä joko mahdolliseksi tai varmistuneeksi (Jukka Luoto: Paimion Nakkolinn, 46–49. Suomen Museo 1990.). Pentti Koivunen on Rymättylän historiassa korvanut ajatuksen muinaislinnasta selittämällä sen sijaan, että mäen kivivallit olisi kasattu Krampinrauman laivaväylän valvomiseen tuotujen tykkien suojaksi. Selityksen heikkous on kuitenkin se, että useimpien mäen vallien suunta ei sovi suojavallien suunnaksi, edellyttäen, että vihollisen odotettaisiin ampuvan vastaan juuri väylältä.

Otettaessa ampumisen mahdollisuudet huomioon on tässä varmaankin ajateltava Ruotsin vallan loppuaikojä. Krimin sota vastaavasti voitaneen sivuuttaa, sillä sen aikaa koskevia muisteluksia oli Aaslaluodosta kirjoittaneella arkeologi **A. M. Tallgrenillä** tiedossaan, eikä hän suinkaan yhdistänyt näitä kivilatomuksia tykkiasemiin, vaan pohti ajatusta muinaislinnan varustuksista. Tallgrenin lehtikirjoitus ”Rymättylän Aslaluodon muinaisia” ilmestyi 1905, jolloin Krimin sodasta ei ollut ehtinyt

kulua vielä viittäkään vuosikymmentä.

Etäisyys kivilatomuksilta väylälle on yli 950 metriä. Merellä se etäisyys olisi ollut Ruotsin vallan loppuaikoina suurimpia, mitä laivan takilaan olisi voitu ajatella ammutavan (Einar Lyth: Kanoner på köl; teoksessa Skärgårdsflottan.).

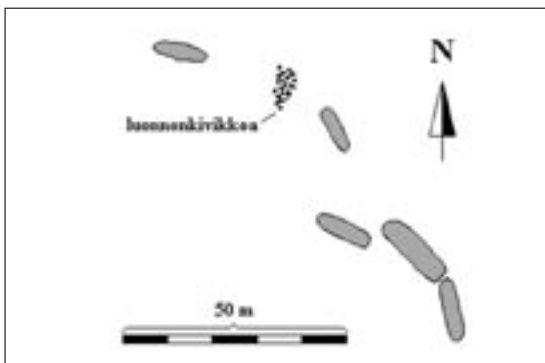
Röykkiöitten selittäminen tässä tykkiasemien suojavalleiksi näyttää hankalalta. Mielestäni olisikin paljon helpompaa otaksua alustavasti, että mäen röykkiöviisikko olisikin vallimaisten esihistoriallisten hautaraunioiden ryhmä. Rymättylässä on vastaavallaisia vallimaisia kivilatomuksia muuallakin, mainittujen lisäksi ainakin kahdessa muussa maastonkohdassa. Muualtakin saaristosta, rannikolta ja rannikon läheltä tunnetaan vallimaisia raunioita, mutta ne eivät kaiken kaikkiaan ole kovin yleisiä. Niitten ajoittumisesta yleensä on ainakin **Unto Salo** muodostanut arvion, hänen mukaansa ne kuulunevat pääasiassa rautakauden ensimmäiseen vaiheeseen esiroomalaiseen aikaan (Unto Salo: Pronssikausi ja rautakauden alku, 188., teoksessa Suomen historia 1. 1984.).

Ryssänuunien paljoutta

Historialliset lähteet kertovat, että suuren Pohjan sodan aikana kaikkiaan 121 alusta Venäjän saaristolaivastosta oli kesällä 1718 ankkurissa Rymättylän pitäjän eteläosassa sijaitsevan Hangan edustalla. Vielä kahden seuraavankin purjehduskauden aikana vihollislaivasto nähtiin Hangan lähivesillä. (Eeva Matinoli: Rymättylän historia I.)

Jos sotalaivoja, saaristolaivaston aluksia, ankkuroitui hiukankin pitemmäksi ajaksi, oli jo lähellä ajatus siirtää miehistöä maihin, missä oli väljempää majoittua ja missä valkean tekeminen ei ollut niin suuri riski kuin laivassa. Näin voisi ajatella rannoille jääneen merkkejä leirintäpidosta. Kirjoitetun historian perusteella olisi otaksuttavissa, että sellaisia olisi ehkä säilynyt Rymättylänkin eteläisillä rannoilla suuren Pohjan sodan ajoilta. Myös Suomen sodan ajoilta saattaisi olla satunnaisia todisteita laivasto-osastojen liikkeistä, sillä kesällä 1808 käytiin meritaistelu Krampin saaren ja Aaslaluodon välisen salmen suulla.

Vanhoissa kirjallisissa lähteissä on joskus sivuttu venäläisten soturien tapaa rakentaa käyttöönsä tilapäisiä leivinuuneja kivistä tai rautakuonan kimpaleistakin. Vuodelta 1789 olevan tiedon mukaan venäläissotilaiden muona-annoksiin ei kuulunutkaan valmista leipää, vaan sen sijaan miehille jaettiin jyvät tai jauhoja. Tilapäisiä uuneja ovat tiettävästi voineet kasata ainakin joittenkin venäläisten purjelaivojen miehistöt vielä 1800-luvun loppuun. (Georg Karl von Döbelns berättel-

Aaslaluoto, Kotimetsä: viiden vallimaisten kiviröykkiön ryhmä noin 250 m luoteeseen Hylkeenperän lahden rannalta.

*Ryssänuuni,
jossa suu on
säilynyt ehjänä.
Aaslaluoto,
Munkkilan tila.
Valok. Turun
maakunta-
museo/Esa
Laukkanen.*

se om fälttåget i Savolaks 1789, 92-93. Alfred Kolehmainen & Veijo A. Laine: Suomalaiset uunit, 26.)

Kun Rymättylän eteläosissa tavataan raunioituneita, mutta usein selvästi maastossa erottuvia ulkouuneja suurin määrin, ne on helppo yhdistää Ruotsin sotien aikaisiin venäläisjoukkojen leiriytymisiin. Tällaiset uunit usein luetaan ryssänuuniksi nimettyyn muinaisjäänöstyyppiin, jota tavataan ainakin Suomen ja Ruotsin rannikoilla monilla paikkakunnilla.

Ainakin Rymättylässä on tavallista, että ryssänuuneja on lähekkäin useampia, kymmeniäkin samassa ryhmässä. Yksittäisinä niitä ei niinkään näytä esiintyvän. Kaikkiaan Rymättylässä lieene ryssänuuneja noin 300, epävarmoja mukaan lukematta. Tämänkertaisessa inventoinnissa tuli huomioiduksi yli 60 sellaista uunia, joista ei ollut aiemmin tiedossa muistiinmerkintää.

Rymättylässä ryssänuunit ovat verraten suurista lohkarista kalliolle tai maan pinnalle kasattuja rakennelmia. Pohjan muoto on usein lähellä suorakaidetta, sen läpimita vaihtelee, pituus on usein runsaan kahden tai runsaan kolmen metrin välillä. Tavallisesti uunien keskellä on syvennys, joka on syntynyt kattokivien romahdettua alas. Alkuperäisestä korkeudesta on vain harvoin mahdollista tehdä päätelmiä, uunien suurin korkeus kuitenkin on ehkä yleisesti ollut alle metrin luokkaa. Laastia ei ole ollut sitomassa kiviä, mutta kivien välejä on selvästi ainakin joskus tiivistetty savella. Inventoinnissa havaitsin ainakin kahden uunin vierestä maan pinnalta palaneen saven kimpaleita.

Krimin sodan lennätinasemia

Kun A. M. Tallgren kirjoitti vuonna 1905 Rymättylän Aaslaluodon muinaismuistoista, hänellä oli tiedossaan kertomuksia mm. Rymättylään ja lähipitäjiin Krimin sodan aikaan rakennetuista merkinantolaitteista. Ne olivat välittäneet sotaväen tiedonantoja vihollislai-vojen liikkeistä kohottamalla maalla sijaitseviin mastoihin suuria pallokuvioita. Mastoja oli linjassa kiikarinkantaman sisällä toisistaan niin, että viesti saatiin merkinantoja toistamalla kulkemaan aina mastonväli kerrallaan. Näitä viestilaitteita nimitettiin Suomessa esim. sananlennättimiksi ja näkötelegrafeiksi, kunnes nimitykseksi vakiintui optinen lennätin. Tallgrenin tietämän mukaan Aaslaluodon Karhuvuorella oli ollut optisen lennättimen asema sille kuuluvine vahtimökkeineen.

Inventoidessani tarkastin Airismaalla sijaitsevan Rymättylän korkeimman kohdan sille jo 1800-luvun lopulla kuuluneen Telegrafivuori-nimen vuoksi. Telegrafivuoren korkein kohta on jyrkkien rinteiden ympäröimä pienialainen mäen laki, jolla osoittautui olevan tasolasin siruja ja tiilen paloja. Vaivalloisen kiipeämisreitit takana tuskin on ollut mitään aivan tavanomaista asumusta. Paikannimi tukee sitä, että mäen rakennuksen jäännökset liittyisivät optiseen lennättimeen, olisivat vahtikopin peruja. Jostakin syystä A. M. Tallgren ei tainnut kertoa Rymättylän Telegrafivuoren lennätimestä kirjoituksissaan.

Molemmat optisen lennättimen asemat Rymättylässä ovat saattaneet kuulua samaan viestilinjan haaraan. Toistaiseksi ei liene aivan yksityiskohtia myöten selvillä, miten op-

tisen lennättimen linjat Turun länsipuolella kulkivat. Kumminkin on sanottu viestilinjan aseman olleen Nauvon Vandroockin vuorella, mistä viesti olisi välitetty Turun suuntaan mm. Karhuvuoren kautta. Turun kautta kulki Krimin sodan aikaan pitkä optisen lennättimen linja Uudestakaupungista Kronstadtin.

Optisen lennättimen linjan ylläpito kysyi kustannuksia ja siitä luovuttiin sotavuosien mentyä. Talteen otettuja Aaslaluodon lennättimen pallokuvioita jäi kummajaisina ajelehtimaan nurkkiin ja joitakin niistä oli sattumalta myyty huutokaupassa. Niissä oli sanottu olleen mustaksi maalattua säkkikangasta pajukaarien varaan pingotettuna. Vanhat kuvat ja selostukset näyttävät lennättimien pallokuvioiden olleen kuin kaksi kiekkoa lävistämässä toisensa halkaisijansa kohdalta. Mastossa oleva kuvio ei näyttänytkaan maston juurelta katsottuna pallolta vaan ristimäiseltä.

Muinaisjäännökset ja pitäjän ominaisluonne

Rymättylä tunnetaan kalastuksen, merenkulun, vanhan laivanrakennuksen, maatalouden ja kartanoidenkin pitäjänä. Tämä monipuolinen ominaislaatu ei aivan selkeästi kuvastu paikkakunnalta tunnettujen muinaisjäännösten ominaisuuksissa.

Aina tärkeiden kalastuksen ja maatalouden vaikutusta voisi joka tapauksessa ajatella erottuvan, sillä varmaankin jo varhaisin asutus Rymättylässä kivi-pronssikauden vaihteessa perustui paljolti näihin elinkeinoihin. Vanhimman tunnetun asutusjakson voisi katsoa ylipäättään liittyvän niihin. Kun kivi-

kauden lopulla ja pronssikaudella maataloutta jossakin mitassa harjoitettiin muualla Suomessa, niin miksipä ei niin olisi silloin tehty Rymättylänkin mailla. Nykyisen Porinseudulla on kiukaiskulttuurin parissa harjoitettu varmuudella suurkalastusta, samoin saattoi olla myös Rymättylän lähivesillä.

Historiallisten lähteiden tuntema vanha vankka asutus tuntuisi edellyttävän rautakautistakin esivaihetta. Kuitenkaan paikkakunnan muinaislöydöistä ei ole tähän mennessä havaittu selviä osoituksia rautakauden asutuksesta. Se, että Rymättylästä ei tunnetta varmoja rautakauden löytöjä, saattaa hyvin johtua tähänastisen tutkimuksen vähyydestä. Toisaalta rautakautisiksi ajoitettavien irtaimien muinaisesineitten täydellinen puuttuminen julkisista kokoelmista hieman hämmästyttää – mikäli rautakauden asutusta ajatellaan merkittävästi olleen, voisi odottaa, että edes joitakin siitä jääneitä esineitä olisi päätynyt jonkun tarkkasilmäisen löytäjän huostaan ja sitten tutkimuksenkin tietoon.

Rautakaudella tai keskiajalla varustettua muinaislinnaa ei Rymättylästä ole tiedossa. Kirveenrauman sillan lähellä sijaitsevaa Linnaluodon saarta on väitetty muinaislinnaksi (Suomenmaa 1921). Linnaluodolta ei kuitenkaan tunneta varustuksia eikä se kuulu todennettavien muinaislinnojen joukkoon (Luoto, mt. 46–49.).

Rymättylän muinaisjäännöskannan näkyvin osa, kiviunnit, liittyvät saariston valtaväylien purjehdukseen, mutta ne eivät yleensä kertone kotoisten laivojen vaan vihollislaivaston retkistä.

Kotimaiseenkin merenkulkuun liittyviä muinaisjäännöksiä Rymättylässä on, mutta määrät ja mittasuhteet eivät ole samanlaisia kuin kiviunniin ryhmässä. Esimerkiksi kallioihin hakatut kirjoitukset, joista osa on muinaisjäännöksiin luettavia, tuovat enemmän tai vähemmän satunnaisesti esille jotakin meren seilaajien maailmaan kuulunutta. Näkyviä kirjoituksia on mm. Otavan edustalla sijaitsevan Hertun saaren rantakalliossa, jyrkein kirjaimin kallioseinänsä hakattu sana ”LLANELLY”. Siinä ei kai ole tarkoitettu walesilaista Llanellin satamakaupunkia, vaan sen mukaan nimettyä, Rymättylässä rakennettua ja 13.7.1867 vesille laskettua parkilaavaa.

Kovin pitkään ei Llanelly-parkki ehtinyt rahtia kuljettaa. Nelisen vuotta vesillelaskun jälkeen tuli Newcastlesta Turkuun tieto suomalaiselle parkille Llanellylle sattuneesta haverista; kerrottiin myös sen laivaväen pelastuneen. Suomalaisparkkia oli hinattu ennen haveria, mutta hinausköyden katkettua hinattava oli ajautunut riuttoja päin ja rikkoutunut korjauskelvottomaksi.

”Siell’ on hieno hietakehto” Hautaamisesta rautakauden lopulla

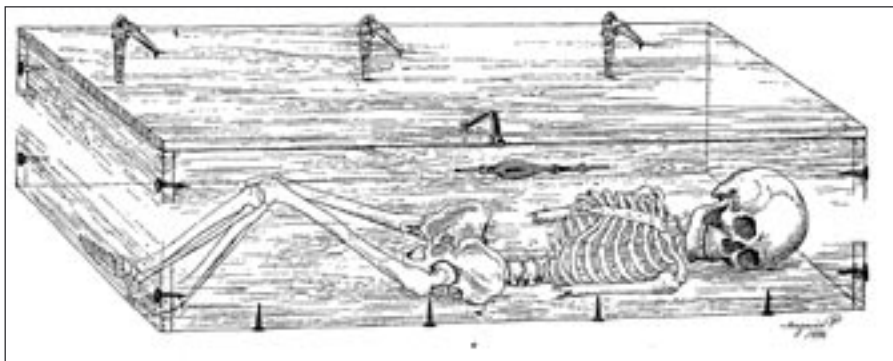
Ruumishautoja käsittelevässä tutkimuksessa on perinteisesti kiinnitetty suurin huomio hautojen esineistöön ja tekstiililöytöihin. Hautoja voidaan kuitenkin tarkastella myös niiden sisältämien rakenteiden kautta. Tällaisia ovat esimerkiksi arkku ja vainajan suojana olleet materiaalit. Tässä on käytetty esimerkkeinä kahden varsinaissuomalaisen rautakauden lopun kalmistoa, Turun Kirkkomäkeä ja Raision Ihalaa (ns. vanhan kansakoulun kalmisto).

Monenlaisia arkkuja

Paitsi erilaisia laudoista koottuja ruumisarkkuja, esiintyy haudoissa myös muun tyyppisiä arkkuja. Nämä kaikki eivät välttämättä ole alun perin tarkoitettukaan ruumisarkkuiksi. Ihalassa puunrunkoarkut keskittyivät kalmiston pohjoiselle puolelle, mutta Kirkkomäellä ne jakaantuivat alueen eri puolille. Ihalassa ruuhiin haudatut olivat lähinnä nai-

sia, mutta Kirkkomäellä olivat molemmat sukupuolet edustettuina. Mutta ovatko kalmistoista tavattavat ruuhet alunperin tehty ruumisarkkuiksi, vai oliko kyseessä mahdollisesti ruuhiveneen tai muun kaukalon uusiokäyttö? Kumpikin vaihtoehto on periaatteessa mahdollinen. Esimerkiksi osa eteläruotsalaisen Lundin kaupungista varhaisen hautausmaiden kaivauksissa löydetystä, yhdestä puusta koverretuista arkuista oli selvästi sekundaarisessa käytössä. Tästä kertovat mm. joissakin tapauksissa rikottu kaukalon toinen pääty, jotta oli saatu tilaa vainajan jaloille. Hollolan Kirkkailanmäellä ruuhia oli käytetty erityisesti lasten arkuina. Myös Dragsfjärdin Kyrksundetin kappelin hautausmaalta löydettiin tällainen lapsen arkku; hauta oli todennäköisesti 1500-luvulta tai 1600-luvun alusta.

Erästä Kirkkomäen haudasta löytyi naulojen ja niittien yhteydestä rautarengas (halkaisija n. 10 cm). Se sijaitsi haudan keskivaiheilla, varsinaisen löytökerroksen yläpuolella. Kyseessä on arkunkannen nostorengas. Myös ajoitustulokset paljastivat mielenkiintoisen seikan; arkku on varsin todennäköisesti rakennettu aikaisemmin

Tavara-arkussa haudattu vainaja, Tanska. Kuva: Brønstedt 1936.

Rekonstruktio Turun Kirkkomäen haudan 27 tavara-arkusta. Kuva: Turun maakuntamuseo/Martti Puhakka.

kuin vasta vainajan kuoleman aikoihin. Kaikki nämä seikat viittasivat muuhun kuin tavalliseen ruumisarkkuun.

Muutamista Tanskan viikinkiaikaisista haudoista onkin pystytty rekonstruoidaan sellaisen arkun malli, jossa oli käytetty sekä nauvoja että niittejä. Osa näistä arkuista on itse asiassa ollut kuljetusvaunujen laatikoita, joihin vainaja oli anteineen asetettu. Myös tavaroitten säilytykseen tarkoitettuja arkkuja käytettiin ruumisarkkuina. Näissä oli sivulaudat liitetty toisiinsa limittäin, kuten veneenlaudat. Kaksi kansilautaa oli liitetty toisiinsa kolmannella, kannen keskelle asetetulla laudalla jonka läpi niitit lyötiin. Yksi tämäntapainen, tosin ainoastaan niiteillä koottu, arkku tunnetaan myös Birkasta.

Muutamissa Kirkkomäen arkuissa todettiin kahvamaiset ulokkeet. Nämä ulokkeet jatkuivat arkun päätyjen yli. Vastaavanlaisia tunnetaan mm. Hollolan Kirkkailanmäeltä, Liedon Ristinpellosta ja Maarian Taskulasta. Eräässä Ristinpellon haudassa oli säilynyt arkun päädyn yli menevä sivulauta niin hyvin, että voitiin todeta ainakin tässä tapauksessa ulokkeen muodostuneen laudan koko korkeudesta.

Jalkopäätä kohti kapenevat eli ns. trapetsoidinmuotoiset arkut vaikuttavat tulleen Kirkkomäellä käyttöön 1000-luvun lopulla. Myös Ihalassa, Ristinpellossa, Kirkkailanmäellä ja Koroisilla oli tällaisia arkkuja. Arkkumuoto ilmestyi Ranskan pohjoisosiin 500-luvulla ja levisi pohjoisemmas kristinuskon myötä. Sekä Manner-Euroopassa että Ruotsissa tällainen arkku onkin yhdistetty varhaisiin kris-

tillisiin hautauksiin. Tämän arkkumuodon ilmestyminen hautoihin näkyy erittäin selvästi juuri Lundissa; trapetsoidi muoto tuli vallitsevaksi arkkumuodoksi 1000-luvun lopulla. Samalla arkkujen rakennustapa yhtenäistyi, kuten myös mm. niissä käytetyt puulajit.

Aiemmin erilaisten arkkutyyppejen kirjo oli varsin laaja. Tämä käytännön yhtenäistymisen on todennäköisesti johtunut kirkon vahvistuneesta vaikutuksesta; hautaustavat haluttiin yhtenäistää.

Arkkujen pehmikkeet ja vainajan peittäminen

Pisimpään säilyivät käytössä erilaiset heinät ja oksat. Näitä on löydetty myös keskiajan jälkeen tehdyistä haudoista; myös Turun Tuomiokirkosta. Kuitenkin esimerkiksi Kirkkomäellä ja Köyliönsaarella tällaiset haudat kuuluivat lähes kaikki kalmiston vanhempiin hautoihin. Asiaan vaikuttavat tietysti ratkaisevasti kunkin haudan säilyvyysolosuhteet. Varsin yleistä oli vainajan peittäminen vaipalla. Myös muunlaisia tekstiilejä oli käytetty; ne voitaneen ajatella varsinaisten käärinliinojen edeltäjiksi.

Puvuissa hautaaminen on jatkunut pitkään varmasti monista eri syistä. Ehkä pelkkään liinavaatteeseen kääritty alaston vainaja on tuntunut jopa jossain määrin sopimattomalta, kun tapana oli ollut haudata esimerkiksi naispuolinen vainaja puvussaan ja koruissaan.

Käärinliinan käyttö on meillä ehkä alkanut pukeissa olleen vainajan päälle levitetyn liinavaatteen muodossa. Tällainen tunnetaan esim. Kirkkailanmäeltä: puvussaan paareilla levännyt vainaja oli peitetty ohuella, harsomaisella kankaalla. Myös Perniön Yliskylän 1100-luvun haudoissa vainajien päältä tavattiin usein ohutta kangasta. Vanhasta tavasta ei heti täysin luovuttu, mutta uusi käytäntö sai näin vähitellen jalansijaa.

Lapsi ja aikuinen - eriarvoiset elämässä ja kuolemassa?

Sukupuolella ei todettu olleen Kirkkomäellä tai Ihalassa vaikutusta siihen, miten on haudattu. Iällä sen sijaan on ollut vaikutusta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että Kirkkomäen ja Ihalan kalmistoja käyttäneiden yhteisöjen suhtautuminen pienten lasten hautaamiseen oli ollut erilaista. Lasten paremmasta huomioimisesta kertovat Ihalasta löydetty pienet ruumisarkut. Kirkkomäellä vasta hieman varttuneemmat lapset haudattiin arkuissa ja tästä oli vain yksi poikkeus.

Kirkkomäen suurempien lasten arkkujen koon perusteella (n. 120-140 cm) voidaan päätellä näiden lasten olleen sen ikäisiä, että

he ovat jo pystyneet suorittamaan osansa talon päivittäisistä töistä. Kyse onkin voinut olla myös yhteisöjen taloudellisesta tilanteesta. Tätä voidaan lähemmin tarkastella ainoastaan laajemmin tutkitun Euran Luistarin kalmiston kohdalla.

Viikinkiajan alkupuolella pikkulapsillekin tehtiin Luistarissa samanlaisia hautarakennelmia kuin muillekin vainajille, myöhemmin ainoastaan vanhemmat lapset haudattiin arkuisa. Aiemmin yhteisön suurempi varallisuus mahdollisti pienimpienkin vainajien hautojen huolellisen varustamisen. Taloudellisen tilanteen muututtua huonompaan tulivat uudet arvot. Lasten kohdalla tämä tarkoitti sitä, että arvostus yhteisön jäsenenä ja samalla yksilönä kasvoi sitä mukaa, mitä enemmän lapsi pystyi osallistumaan jokapäiväisiin töihin ja ”ansaitsemaan” elantonsa. Tämä vaikuttaa heijastuneen myös hautaamiseen.

Tiina Jäkärä
Kulttuurien tutkimuksen laitos,
arkeologia,
Turun yliopisto.

LÄHTEET

- Appelgren-Kivalo, H. 1907. Suomalaisia pukuja myöhemmältä rautakaudelta. Helsinki.
- Asplund, H. 1994. Dragsfjärd (ent. Hiittinen) Kyrksundet. Rautakautisen ja keskiaikaisen muinaisjäännösalueen tutkimukset 2.-20.8.1993. Kaivauskertomus. Museovirasto, arkeologian osasto.
- Brønstedt, J. 1936. Danish Inhumation Graves of the Viking Age. A Survey. Acta Archaeologica VII. Kobenhavn.
- Cinthio, M. 1992. Några daterings- och tolkningsproblem aktualiserade i samband med bearbetningen av gravar och kyrkogård tillhörande Trinitatiskyrkorna i Lund. META 1-2/1992.
- 2002. De första stadsborna. Medeltida gravar och människor i Lund.
- Gräslund, A.-S. 1980. Birka IV. The Burial Customs. A study of the graves on Björkö. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm.
- 1991. Var begravdes bygdens första kristna? Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till Det medeltida Sverige 5.
- Hirviluoto, A.-L. 1985. Hollolan vaiheet ennen kristinuskon tuloa - kivikaudesta keskiaikaan. Rautakausi. Hollolan kirkko. Asutuksen, kirkon ja seurakunnan historia. Hämeenlinna.
- Jäkärä, T. 1996. Dragsfjärd (ent. Hiittinen) Kyrksundet. Tutkimukset kappelialueella. Osaraportti 1996. - Museovirasto, arkeologian osasto.
- 1997a. Turun Kirkkomäen ja Raision Ihalan vanhan kansakoulun kalmistojen hautarakenteet. Pro gradu-tutkielma, suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto.
- 1997b. Ruumisarkuissa käytetyistä puulaeista. SKAS 1/1997.
- 1998. Tutkimuskohteena hautarakenteet - esimerkkinä kaksi varsinaissuomalaista kalmistoa ristiretkialta. Muinaistutkija 2/1998.
- Kieffer-Olsen, J. 1993. Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark. Udgivet af Afd. for Middelalder-arkæologi og Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev. Århus.
- Korkeakoski-Väisänen, K. 1988. Piirteitä Köyliönsaaren merovinkiaikaisista naisten haudoista. Baskerilinja. Unto Salo 60 vuotta. Vammala.
- Lehtosalo-Hilander, P.-L. 1982b. Luistari II. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 82.
- Mårtensson, A.W. 1963. Gravar kring stavkyrkan. Thulegrävningen 1961. Archaeologica Lundensia II.
- 1976. Gravar och kyrkor. Uppgrävt förflutet för PK-banken i Lund. En investering i arkeologi. - Archaeologica Lundensia VII.
- Randsborg, K. & Nybo, C. 1986. The Coffin and the Sun. Acta Archaeologica 55.
- Riikonen, J. 2005. Kirkkomäen gotlantilainen miniä. - Mustaa valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle. Turun yliopisto, arkeologia. 2005.
- Rinne, J. 1901-02. Koroinen. Kaivausmuistintinpanot. Museovirasto, historian osasto.
- Weidemann, K. 1966. Die frühe Christianisierung zwischen Schelde und Elbe im Spiegel der Grabsitten des 7. bis 9. Jahrhunderts. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen 3. Hildesheim.
- Zachrisson, S. 1958. Några gravkistor av trä från tidig medeltid. Tor 4.

Suomen konventit ja luostarit keskiajalla:

Birgittalaiset

Eva Ahl

Brittiläisen luostaritutkimuksen näkökulmasta voi saada hyvän kuvan tutkija **James Bondin** sanoin: ”Monastic buildings are among our greatest architectural legacies from the Middle Ages. [...] Yet, for most of us today, the way of life which generated them seems as remote as the moon. Why were they built, how were they used, and how were they paid for?” (Bond 2004: 12.) Eli luostarit nähdään vieläkin suurimpina arkkitehtuurisina perintöinä keskiajalta, mutta ne tuntuvat välillä etäisiltä kuin kuu.

Suomessa luostarit ovat jäännöksinä suurilta osin maanalaisia, ja täten ehkä vähemmän monumentaalisia kuin Englannissa. Meidänkin luostareitamme ja konventtejamme on aika ajoin tutkittu viimeisten 150 vuoden aikana. Moni tutkija on todennut, että **K. G. Leinbergin** historiallinen yleisesitys vuodelta 1890 on vieläkin kattavin esitys luostareistamme. Aihetta sivutaan lyhyesti myös **Tuomas Heikkilän** ja **Maiju Lehmi-joki-Gardnerin** Keskiajan kirkko -teoksessa (SKS 2002) ja Suomen kulttuurihistoria 1 -kirjassa (Tammi 2002). **Markus Hiekkänen** on viimeksi vuonna 1993 laatinut lyhyen arkeologisen artikkelin aiheesta.

Keskiajan ilmiöiden, mm. luostareiden, kannalta historioitsija, dosentti **Tuomas M. S. Lehtonen** on todennut esim. seuraavaa: ”Monet kulttuuriset ilmiöt olivat kuitenkin luonteeltaan ylikansallisia ja näin yhtälailla osa pohjan perukoiden kuin eteläisten sydänmaidenkin historiaa. [...] Suomessa on monien vuosien ajan, varsinkin viimeisen kymmenen vuoden kuluessa, harjoitettu vilkasta keskiajantutkimusta, jolle on ollut ominaista paikallisen perspektiivin ylittäminen ja ilmiöiden tarkastelu niiden yleiseurooppalaisessa yhteydessä.” (Lehtonen 1997: 7, 8.)

Luostarilaitoksen historian pääpiirteet

Kristillisten luostareiden historian nähdään alkaneen Egyptissä 300-luvulla. Eremitit harrastivat yksinäisyyden kautta meditaatio-

ta, kouta ja asanakoreetit hakivat samaa yhteisöllisyyden muodossa. Kreikan sana ”monos” sai merkityä yksinäistä ihmistä ja tästä saatiin sittemmin munkki-sana. Kirkkoisä **Hieronymus** kehitti ensimmäisiä luostarisääntöjä 300-luvulla ja laati ohjeiston, joka painotti köyhyyttä, selibaattia ja tottelemista.

Sana luostari (lat. ”claustrum”) merkitsi lukittua, suljettua ja näin ollen munkki- tai nunnayhteisöt perustettiin erilleen taajamisesta. Tällaisia luostariyhteisöjä ovat esim. benediktiinit, joiden säännöt laati Pyhä **Benedictus Nursialainen** 500-luvulla kirkkoisä **Augustinuksen** ajatuksiin nojaten (Benedictuksen hautaus sijaitsee Italian Monte Cassinon luostarissa), tai sisterssiläiset 1100-luvulta, jotka ovat saaneet nimensä Citeauxn (lat. ”Cistercium”) vuonna 1098 perustetun luostarin mukaan. Sisterssiläisten luostarit olivat eräänlainen luostarilaitoksen uudistusliike, jonka tunnetuimpia edustajia on Pyhä **Bernhard Clairvauxlainen**. Sisterssiläiset levittäytyivät ensimmäisenä sääntökuntana kes-

kiajan Ruotsin valtakuntaan. Luostareiden ajatuksena oli ”ora et labora”, rukous ja työ. Suomen alueen lähin sisterssiläisluostari sijaitsi Viron Padiesessa. Se omisti useita alueita Suomen etelärannikolta 1300-luvulla.

Luostarit houkuttelivat 1100-luvulta alkaen myös pyhiinvaeltajia, koska pyhiinvaelluksen suosio nousi. Pyhiinpaikkoihin, esim. pyhimysten haudoille, vaellettiin sielun pelastukseksi tai hyvittämään jotain syntiä, mutta myös esim. ihmeparannusta toivoen.

1500-luvun alussa Ruotsissa oli n. 15 luostaria ja 8 järjestöä: sisterssiläiset (Tästä sääntökunnasta olivat Keski-Ruotsin vaikuttavimmat luostarit Nydala, Alvastra ja Varnhem – yhteensä 6 munkki- ja 7 nunnaluostaria.), johanniitat (3 + Tukholman kirkkoyhteisö – nämä seurasivat nk. Augustinolais-sääntöä, joka oli kehitetty 1000-luvulla pappisyhteisöjä varten), dominikaanit (11 veljes-, 2 sisaryhteisöä), fransiskaanit (16 veljes-, 2 sisaryhteisöä), birgittalaiset (2), karmeliitat (1), antoniitat (1) ja kartusiaanit (1). Pohjoismaissa luostarilaitos hävisi sittemmin reformaation yhteydessä 1500-luvun kuluessa.

Suomen puolelle

Suomen puolelle saapuivat ensimmäisinä vasta mendikanti- eli kerjäläisjärjestöt 1200-luvulta lähtien. Järjestöjen yhteisöä kutsutaan konventiksi (lat. ”conventus”, joka merkitsee seurakuntaa) ja nämä olivat avonaisempia yhteisöjä taajamien lähellä. Konventtien asukkeja kutsutaan veljiksi ja sisariksi. Nämä sääntökunnat olivat reaktioliikkeitä – nk. dominikaanit ja fransiskaanit painottivat saarnaamista sekä apostolista köyhyyttä Kristuksen seuraamisena. Rukouksen, meditaation ja opiskelun ohessa tärkeänä pidettiin kansan opetusta ja sielunhoitoa. Mendikantijärjestöihin luetaan myös karmeliitat.

Ainoa varsinainen luostarijärjestö, joka rantautui Suomen puolelle, oli nk. birgitta-

Kuva: Pyhä Birgitta Hailuodon kirkosta on 1400-luvulta. Artikkelin kuvat Eva Ahl 2003, 2005.

Naantalin luostarikirkko on ainoa säilynyt luostarirakennus, ohessa nähtynä etelästä. Kuva: Eva Ahl 2005.

Vadstenan luostarikirkon länsikuori Vättern-järven vieressä. Birgitta määräsi, että kirkon länsifasadin tulisi sijaita veden äärellä. Näin on myös Naantalissa ja Piritassa.

laiset ("Ordo Sanctissimi Salvatoris", Kaikkein pyhimmän Vapahtajan sääntökunta), jonka pääluostari oli Ruotsin Vadstenassa. Se on myös ainoa alkuperältään pohjoismainen luostarijärjestö.

Pyhä Birgitta perustaa uuden sääntökunnan

Vuonna 1391 kanonisoitu **Birgitta Birgerintytär** (n. 1303-1373) on varmasti Pohjolan tunnetuin pyhimys. Pyhä Birgitta oli meillä suosittu pyhimys erityisesti Naantalin luostarin perustamisen jälkeen, 1400-luvulla. Birgitta oli sukua hallitsijalle, **Maunu Eerikinpojalle** (n. 1316-1374), ja hänen isänsä oli valtaneuvos ja laamanni. Birgitta naitettiin 13-vuotiaana toiselle suurmiehen lapselle, **Ulf Gudmarinpojalle**, ja he saivat yhteensä kahdeksan lasta, joista viisi eli aikuisikään. Tunnetuin heidän lapsistaan on varmasti **Katariina Vadstenalainen** (k. 1381), joka myöhemmin oli Vadstenan luostarin alullepanija. Hän ajoi myös äitinsä pyhäksi julistamista.

Birgitta eli hyvin hurskasta elämää pyhiinvaeltaen miehensä kanssa Santiago de Compostelaan apostoli Jaakobin sekä Trondheimiin Pyhä Olavin haudoille. Sitten

Piritan Marienthalin luostari perustettiin 1400-luvun alussa Tallinnan liepeille Vadstenan tytärluostarina. Luostari tuhoutui Liivinmaan sodassa 1570-luvulla ja on ollut rauniona siitä saakka. Länsifasadi kunnostettiin 1910-luvulla ja on edelleen maamerkkinä kaupunkiin mereltä saapuville.

hän lähti Roomaan Pietarin ja Paavalin kaupunkiin viettämään pyhää vuotta 1350 sekä 1370-luvun alussa vielä raskaalle matkalle Pyhään maahan: Betlehemiin ja Jerusalemiin.

Jäätyään leskeksi 1340-luvun puolivälissä hän ryhtyi Jumalan sanansaattajaksi ja Kristuksen morsiameksi. Hän koki ilmestyksiä, jotka on kirjattu ja koottu kahdeksaan kirjaan, "Revelationes". Birgitta halusi mm. uudistaa kirkkoa perustamalla luostarisäännön erityisesti naisille, Neitsyt Marian kunniaksi. Pyhä Birgitta toimi yli kaksi vuosikymmentä Roomassa, vuodesta 1350 alkaen, ja kuoli siellä 23. heinäkuuta 1373. Hänen lapsensa Katariina ja Birger saattoivat hänen ruumiinsa Vadstenaan seuraavana vuonna. Siellä Birgitan luita säilytetään edelleen luostarikirkossa.

Birgitta-kultti asettui vankasti Ruotsin valtakuntaan ja myös Suomeen, jonne perustettiin birgittalaisluostari vuonna 1438 (sitten Naantalin luostari). Moni varsinaisuomalainen ja hämäläinen keskiaikainen kirkko on pyhitetty Pyhälle Birgitalle. Myös Suomessa on säilynyt lukuisia keskiaikaisia Birgitta-veistoksia. Täältä tehtiin myös pyhiinvaelluksia Vadstenaan: mm. Akaan kirkon keskiaikaisesta alttarikaapista on vuonna 1887 löydetty hyvin säilynyt Vadstenan Birgitta-pyhiinvaellusmerkki, joka on ajoitettu 1500-luvun alkuun.

Birgitta sai ilmestyksissään myös hyvin selkeät ohjeet siitä, miten luostari tulisi rakentaa. Paavi hyväksyi hänen luostarisääntönsä vuonna 1370 augustinolaissäännön pohjalta ja säännöt vahvistettiin 1378. Birgittalaisten pääluostaria alettiin näin ollen rakentaa vuonna 1370 Vadstenan kuninkaankartanolle, jonka Maunu-kuningas ja kuningatar Blanka olivat lahjoittaneet luostaria varten 1346. Sääntökunta oli perustettu Marian kunniaksi ja tarkoitettu naisille, mutta pappistehäviä varten luostariin oli liitetty myös heitä palveleva miesyhteisö. Katolinen nainen ei voi saarnata, vastaanottaa rippia tai johtaa messua.

Nunniin lukumäärä sai olla maksimissaan 60 ja veljien 25. Luostarin johtajana toimi poikkeuksellisesti abbedissa, jonka oikeana kätenä toimi miespuolinen kenraalikonfessori. Kolmestatoista pappismunkista (lukumäärältään kuten apostolit) neljä veljeä toimi diakoneina (lukumäärä vastasi kirkkoisia). Veljet hoitivat luostarin ulkopuolelle suuntautuvia asioita ja he olivat myös nunnia liikkuvaisempia. Nunniin puvun väriksi määrättiin katumuksen väri harmaa. Päähine koostui mustasta hunnusta, jossa oli valkoinen ristinmuotoinen nk. kruunu, johon on merkitty viisi Kristuksen haavaa punaisiin täplin.

Naantalin birgittalaisluostari

Suomessa viimeisin perustettu luostari-yhteisö keskiajalla on Birgittalaisen sääntökunnan luostari Naantalissa (Nådendal, ”Vallis gratiae” – Armon laakso). Taustalla noin vuonna 1438 perustetulle yhteisölle vaikutti Turun piispa **Maunu Tavast** (piispana 1412-1450). Vuonna 1443 luostari asettui Raision Ailosen rouvan lahjoittamille maille, nykyiselle paikalleen. 1420-1450-luvut olivat yleensä voimakasta kasvun aikaa hiippakunnassa mm. kirkkorakentamisessa.

Tämän Vadstenan tytärluostarin tunnettuihin hahmoihin luetaan 1400-luvulla mm. veli **Jöns Budde**, joka on kirjoittanut ensimmäisen tunnetun suomalaisen tarinan (ruotsiksi). Nunnat olivat tunnettuja käsitöistään, mm. Huittisten kirkon alttarivaatteen reunus 1400-luvulta on vielä nähtävissä Suomen kansallismuseossa. 1500-luvun alku merkitsi Suomessa kuitenkin vaikeita aikoja, ruttoaaltoja ja rahahuolia. 1507-1509 tanskalaiset polttivat mm. Kastelholman linnan aiheuttaen tuhoa rannikoilla. Uskonpuhdistuksen myötä 1520-luvulla yhteisöille ei enää tehty lahjoituksia eikä uusia jäseniä annettu vihkiä. 1570-luku merkitsi kuitenkin eräänlaista ”luostarin jälkikukoistusta”, kun kuningas **Juhana III:n** puoliso oli katolinen puolalaissyntyinen **Katarina Jagellonika**. On esim. tietoja siitä, että tänä aikana saatiin varoja luostarin katon korjauksiin. Mutta tämä periodi jäi kuitenkin lyhyeksi. Naantalin luostarin viimeinen nunna kuoli vuonna 1591.

Luostari arkeologisesti

Luostarin rakennukset raunioituivat ja niihin kiinnitettiin huomioita uudestaan vasta 1800-luvulla, kun ajan suosimaa kylpylätoimintaa sijoitettiin myös tälle alueelle, jossa sijaitsi legendaarinen lähde. 1800-luvun puolivälin antikvaarinen kiinnostus sai aikaan kiinnostuksen myös Naantalin luos-

tarin aluetta kohtaan. Kulttuurihistorioitsija **Sven Gabriel Elmgren** esitteli ensimmäisenä karttapiirroksen raunioalueesta kirjassaan vuonna 1863.

Vuonna 1870 perustettu Suomen muinaismuistoyhdistys lähetti antikvaarisia retkikuntia ympäri Suomen Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston (nyk. Helsingin yliopiston) osakuntien ylioppilas-retkikuntien ohessa. Vuonna 1871 retkikuntaan osallistui mm. nuori **Albert Edelfelt** tallentaen piirroksin ja akvarellein myös Naantalin kirkon esineistöä. Tuleva valtionarkivaari **Reinhold Hausen** suoritti ensimmäiset kaivaukset alueella vuosina 1872-1873. Hänen tulkintansa ja karttansa alueesta julkaistiin vuonna 1922. Tähän aikaan kiinnostus oli jo siirtynyt ruanioromantiikasta rakennusarkeologiaan, ja Hausenin tärkeimmät tavoitteet olivatkin rakennusten muurien sijainnin ja alueen rajojen määrittely.

Ainoana säilyneenä maanpäällisenä rakenteena on jäljellä seurakuntakirkoksi muutettu luostarikirkko. Kirkkoa on aika ajoin tutkittu rakennusarkeologisesti. Tunnetuimpia tulkintoja kirkosta on esittänyt ruotsalainen tutkija **Bertil Berthelson** 1940-luvulla. Hän tutki myös muita birgittalaiskirkkoja mm. Tallinnan Piritan luostarikirkkoa.

Naantalin luostarikirkko päätettiin restauroida 1960-luvulla. Valtionarkeologi **Henrik Lilius** järjesti kirkossa kaivaukset, joiden tulokset julkaistiin 1969. Kirkkoa ympäristöineen on 1990-luvulla nykymenetelmin tutkinut dosentti **Kari Uotila**, joka on kaivanut luostariraunioiden lähistöllä viimeksi kesällä 2005.

Birgittalaisten toinen tuleminen

Birgittalaisten alkuperäisestä keskiaikaisesta sääntökunnasta on Euroopassa tänä päivänä jäljellä viisi luostaria, josta yksi on perustettu Vadstenaan 1963.

Birgittalaisia on jälleen Suomessakin, mutta he edustavat uudistettua nk. Hesselbladin

haaraa. Ruotsalainen **Elisabeth Hesselblad** (1870-1954) lähti Amerikkaan, kääntyi katoliseksi ja asettui Roomaan. Hän uudisti birgittalaissäännöt ja sai niihin paavin siunauksen vuonna 1911. Tämän haaran pääluostari on Roomassa nk. Birgitan talossa, Casa di Santa Brigidassa, jossa Birgitan sanotaan asuneen siellä ollessaan.

Hesselbladin haaran nunnaluostareita on kymmeniä ympäri maailman, myös esim. Meksikossa ja Intiassa. Ruotsiin he perustivat talon vuonna 1923 Djursholmiin (Tukholman lähellä) ja myöhemmin Faluniin. Turkuun perustettiin yhteisö 1980-luvun puolivälissä, ja se toimii Pyhän Birgitan ja Autuaan Hemmingin katolisen seurakunnan kirkon vieressä Ursininkadulla. Pieni yhteisö on sittemmin perustettu myös Helsinkiin Pyhän Henrikin katedraalin lähelle.

Kirjallisuutta:

Berthelson, Bertil 1946: Studier i Birgittinerordens byggnadsskick I. Uppsala.

Bond, James 2004: Monastic Landscapes. Tempus Publishing, Great Britain.

Heikkilä, Tuomas & Lehmijoki-Gardner, Maiju: Keskiajan kirkko. Helsinki 2002.

Hiekkänen, Markus 2003: Suomen kivikirkot keskiajalla. Helsinki 2003.

Hiekkänen, Markus 1993: ”De finska klostren under medeltiden: arkeologiskt och byggnadshistoriskt perspektiv”, Hikuin 20. Højberg.

Klockars, Birgit 1979: I Nådens dal. Åbo.

Lehtonen, Tuomas M. S. (toim.) 1997: Keskiajan kevät. Helsinki.

Lehtonen, Tuomas M. S. & Joutsivuo, Timo (toim.) 2002: Suomen kulttuurihistoria I. Helsinki.

Leinberg, K. G. 1890: De finska klostrens historia. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 14. Helsingfors.

Setälä, Päivi & Ahl, Eva (toim.) 2003: Pyhä Birgitta - Euroopan suojeluspyhimys. Helsinki.

Uotila, Kari, Lehtonen, Hannele & Tulkki, Carita (toim.) 2003: Vallis Gratiae - Arkeologisia tutkimuksia Naantalissa. Turku.

Valkeapää, Leena 2000: Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi. Suomen keskiaikaisten kirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870-1920. SMYA 108. Helsinki.

Naantalin opas kertoo luostarin historiasta. Vieressä näkyy muurinpätkä luostarin rakennuksesta. Muutoin luostarin rakenteet ovat edelleen maan peitossa.

Kuva 2: Kesällä 2005 nykyisen kyläraitin alta paljastuneita 1600-1800-luvulle ajoittuvia lieden pohjia.

Löytyi kesällä 2005 – arkeologeja suvityössä Uutta tietoa Retulansaaren menneisyydestä

Jouni Taivainen

Esihistoriallisen Hämeen ydinalueella sijaitseva Retulansaari on Vanajaveden suurin saari. Sen pinta-ala on noin 180 hehtaaria ja halkaisija noin 1,5 km. Saaren keskellä sijaitsee Retulan kylä, joka koostuu kolmesta rinnakkain olevasta talosta, muodostaen ns. hämäläisen ryhmäkylän.

Vanhin asiakirjamaininta Retulasta on vuodelta 1429. Retulansaari on edelleen yleisilmeeltään maatalousmaisemaa, jossa vuorottelevat pellot, laitumet ja metsät. Ns. vanha kulttuurimaisema on saarella hyvin säilynyt. Pellot ja laitumet sijaitsevat pääasiassa kylän ympärillä. Maaperältään ne ovat hiesusavea ja hietamoreenia.

Eri puolilla saarta on lukuisa määrä muinaisjäännöksiä, joista osaa on tutkittu tarkemmin, osa on kokonaan tutkimatta (ks. kuva 1). Arkeologinen tutkimus saarella on alkanut jo 1800-luvun lopulla ja se on jatkunut muutaman kymmenen vuoden välein nykyaikaan saakka. Eniten tutkimuksia on tehty Myllymäessä, edellisen kerran ennen viime kesää vuosina 1975-76. Myllymäen lisäksi saarella on aiemmin tehty kaivaustutkimuksia Kiettara-Peltoidussa, Peltoidussa, Idunkärjes-

*Kuva 1: Retulansaaren muinaisjäännöskohteet.
1 Myllymäki, 2 Kiettara-Peltoitu, 3 Peltoitu, 4 Huhtanen, 5 Koivuniemi, 6 Kiettaran kallio, 7 Laurila SE, 8 Idunkärki, 9 Salonniemi, 10 Mäntyniemi, 11 Riidanmaa, 12 Karkeensaari.
Tähdellä merkityistä paikoista on arkeologissa tutkimuksissa tulleet esihistoriallisen ajan löytöjä, vinoneliöillä merkityistä paikoista historiallisen ajan löytöjä.*

sä, Salonniemessä ja kylämäen alueella.

Pellonraivauksessa on esihistoriallista esi-
neistöä saatu talteen Huhtasesta ja vuoden
1985 inventoinnin aikana Koivuniemestä.
Näiden varmojen havaintojen lisäksi on Pel-
toidusta löydetty pellonraivauksen yhtey-
dessä rautakautista esineistöä, mutta niiden
löytöyhteys on epävarma. Arkistotietojen mu-
kaan ne voivat olla peräisin myös Myllymä-
estä.

Kaiken kaikkiaan Retulansaaren ja
myös Myllymäen tämän hetkinen tunnet-
tu esihistoriallinen esineistö ajoittuu pääasi-
assa vuosiin 600-1100 jKr. Myllymäessä on
tulkittu olevan myös kaksi rautakauden lo-
pun talonpaikkaa. Lisäksi saarelta on yksit-
täisiä kivikautisia esinelöytöjä. Myllymäen
röykkiöistä osa liittyy eri aikajaksojen pel-
lonraivaukseen, osa on hautoja, osa talojen/
rakennusten pohjia.

Olen vuodesta 2001 lähtien tehnyt saarella
kenttätutkimuksia, jotka ovat suureksi osaksi
liittyneet kylän keskellä olevan Suomen Kult-
tuuriperinnön Säätiön omistaman Ylikartanon
korjaus- ja kehittämishankkeeseen. Tohtori-
väitöstyöhön tähtäävän tutkimukseni aiheena
on Retulansaaren rautakauden-keskiajan asu-
tus- ja elinkeinohistoria. Työtä olen pystynyt
tekemään Suomen Kulttuuriperinnön Säätiön,
Suomen Kulttuurirahaston, Hämeen rahaston
ja Niilo Helanderin Säätiön myöntämän ra-
hoituksen ja apurahojen turvin.

Viime kesänä tutkimukset Retulansaassa
jatkuivat sekä vanhalla kylämaalla, pohjois-
osan metsäalueilla että saaren tunnetuimmalla
muinaisjäännösalueella Myllymäessä.

Kylämäki

Retulansaaren keskellä sijaitsevalla kylä-
maalla päästiin kesän aikana toistamiseen kä-
siksi arkeologin kannalta mielenkiintoisiin ja
vähän tutkittuihin maan alaisiin kerrostumiin.

Suomen Kulttuuriperinnösäätiön omis-
taman Ylikartanon rakennusten korjauspro-
jektiin liittyen vanhalle kylän ydinalueelle
kaivettiin erilaisia kaivantoja yhteensä sato-
ja metrejä. Olin avovaimoni **Tiina Jäkäran**
kanssa kesän mittaan valvomassa töiden edis-
tymistä ja dokumentoimassa maan alta pal-
jastuvia kerrostumia ja rakenteita. Lisäksi
otimme radiohiiliajoitus- ja maanäytteitä kas-
vijäänne- eli makrofossiilianalysejä varten.

Kylämäen alta paljastui laajan alueen kat-
tava musta kulttuurimaakerros, joka sisäl-
si mm. lukuisia tulisijan pohjia, mahdolli-
sia rakennusten perustoja ja lattiatasoja sekä
jätekuoppia. Tutkimusten yhteydessä löy-
tyi monenlaista historiallisen ajan esineis-
töä; lasitettujen ja lasittamattomien punasavi-
astioiden palasia, palanutta savea, ikkunalasin

palasia, kalan- ja eläinten luita, hioimia, lius-
kekivistä valmistetun värttinänpyörän katkel-
ma, rautakuonaa jne. Lisäksi löydettiin pari
pientä palaa rautakauden tyyppin dreijaama-
tonta karkeaa keramiikkaa.

Makrofossiilianalyysit tehnyt Huk **Mia
Lempiäinen** löysi näytteistä runsaasti hiil-
tyneitä viljanjyviä. Löydöstössä ovat edus-
tettuna ruis, ohra ja kaura. Viljanjyvät tuli-
vat kahdesta eri paikasta, kuitenkin melko
läheltä toisiaan, kylämäen eteläosassa ole-
van Laurilan talon paikkeilla olleista likamaa-
kerrostumista. Viljanjyvien lisäksi löydöstös-
sä oli myös kaalin tai retikan hiiltynyt jäänne
Luuanalyseissä FM **Auli Tourunen** teki la-
jimääritykset mm. ahvenesta, vuohesta, sias-
ta ja naudasta.

Nykyisen karjapihan ja kylänraitin alla ole-
vista isoista tulisijoista saatiin ajoitukset, jot-
ka osuvat 1600-1800 -luvulle (ks. kuva 2).
Vertaamalla vuoden 1802 kartan mukaista ky-
lätonttia ja siinä näkyviä vanhoja rakennuk-
sia, voidaan todeta, että karjapihan alue on
ollut tuolloinkin tonttialueena, mutta 1800-lu-
vulla perimätiedon mukaan rakennetulla Yli-
kartanon päärakennuksen paikalla ei ole ollut
tuolloin rakennuksia. Tältä alueelta otettiin
tulisijan pohjasta hiilinäyte, jonka ajoitustu-
los on selkeästi keskiaikainen ajoittuen vuo-
siin 1295-1395 cal. AD.

Tämän vuoden aikana kylämäen alueel-
ta otetuista ajoitusnäytteistä saadaan lisätie-
toa, minkä jälkeen on mahdollista tarkemmin
pohtia asutuksen syntymistä ja levittäytymis-
tä tälle vähintään keskiaikaisena pidetylle, ny-
kyisinkin asutulle kylän paikalle.

Pohjoisosan metsäalueet

Lokakuussa sain viimein valmiiksi vuon-
na 2001 alkaneen urakan, jonka tavoittee-
na oli kartoittaa kaikki Retulansaaren met-
sissä olevat röykkiöt. Niitä on nyt noin 1500
(ks. kuva 3).

Kartoitus tapahtui vuosien mittaan usei-
sa jaksoissa ja vaihtelevalla miehityksel-
lä. Vuonna 2001 aloitimme Turun yliopis-
ton arkeologian oppiaineen inventointileirin
merkeissä, jolloin kokeilimme kannettavil-
la gps-paikantimilla suoritettavaa kartoitus-
ta. Menetelmä osoittautui hyväksi, nopeaksi
ja riittävän tarkaksi, virhemarginaalin ollessa
mittalaitteistosta riippuen muutamasta sentti-
stä useampaan metriin.

Saaren röykkiöalueet ovat metsää kasva-
villa moreeniharjanteilla muodostaen laajoja
komplekseja, joiden koko vaihtelee hieman
alle kymmenestä hehtaarista pariin kymme-
neen hehtaariin. Kaikkiaan kartoitettujen
röykkiöalueiden kattama pinta-ala on noin 45
hehtaaria. Tähän mennessä kolmen röykkiön

alta otettujen radiohiiliajoitusnäytteiden tu-
loket kertovat, että polttamalla tehtyä raiva-
usta olisi suoritettu 1400-luvun lopulta 1600-
luvun puoliväliin.

Salonniemestä ja Idunkärjestä on tämän li-
säksi tullut kuitenkin todisteita esihistorialli-
sen ajan toiminnasta. Salonniemestä pystyt-
tiin todentamaan jopa esihistoriallisen ajan
talon paikka ja viime kesän makrofossiili-
näytteistä löydettiin myös hiiltynyt ohranjy-
vä, joka on vielä ajoittamatta.

Löydetty keramiikka on asiantuntijoiden
alustavien arvioiden mukaan mahdollises-
ti ns. varhaismetallikautista ja ajoittuisi siten
pronssikaudelle-vanhemmalle rautakaudelle.
Tämä ajanjakso on aiemmin ollut Retulan-
saassa tuntematon, mutta toisaalta jo 1970-
luvulla saarella tehdyssä siitepölyanalyysissä
havaittiin ensimmäiset katkelmalliset viljan
siitepölyt jo pronssikauden loppupuolella. Sa-
man analyysin mukaan jatkuva viljan siitepö-
lyjen esiintyminen todistaisi kiinteän peltovil-
jelyn alkamista saarella n. 500-600 -luvulla.

On siis mahdollista, että ainakin osa kartoi-
tetuista röykkiöistä voi liittyä varhaisen asu-
tuksen kiertävään, mutta tavallaan kiinteään
peltoviljelyyn, joka tunnetaan meillä myös
kiertävän kaskiviljelyn nimellä. Samantyyppi-
isiä laajoja komplekseja muodostavia röyk-
kiökohteita tunnetaan paljon länsinaapu-
ristamme Ruotsista, missä niiden tiedetään
olleen käytössä aina vanhemmalta rautakau-
delta keskiajalle. Suurin osa näissä kohteissa
on viljelyn myötä syntyneitä raivausraunioi-
ta, mutta joukossa on myös hautaraunioita ja
asuinpaikkoja.

Kiertävässä viljelymenetelmässä sekä pel-
tojen että asuinpaikan sijainti muuttui aika
ajoin, ehkä sukupolven välein. Tällöin van-
hempi asutus tuli ajan mittaan yliviljellyksi ja
asuinpaikka-aineisto sekoittui viljelykerros-
tumiin. Alustavan tulkinnan mukaan näin on
voinut käydä myös Retulansaassa.

Myllymäki

Saaren itäosassa kohoava Myllymäki on
yksi saaren vanhoista viljellyistä peltoalu-
eista, joka nykyään on enimmäkseen laitua-
mena ja muodostaa suuren satoja röykkiöitä
ja 13 kuppikiveä käsittävän muinaisjäännös-
kompleksin. Siellä järjestettiin 15-16.10.2005
viikonlopun mittainen arkeologiasta kiinnos-
tuneille suunnattu tutkimusleiri. Osanotta-
jia leirillä oli Varsinais-Suomesta, Hämeestä
ja Uudeltamaalta yhteensä noin 20 molempi-
na päivinä. Tutkimusten rahoituksesta vastasi
Suomen Kulttuuriperinnön Säätiö.

Tutkimusten tavoitteena oli takymetriä
käyttäen kartoittaa Myllymaella teoreettinen
fossiilinen peltokuvio (ks. kuva 4), minkä li-

*Kuva 4: Ari ja
Susanna Jalokinos
kartoittamassa
röykkiöjonoa
Myllymäen
etelärinteellä*

säksi otettiin koekuoppien avulla makrofossiili- ja radiohiiliajoitusnäytteitä. Koeluontoisesti tutkittiin myös metallinpaljastimilla ja yhdellä koekuopalla Myllymäen pelloksi raivattua etelärinnettä. Tavoitteena oli tutkia, voidaanko raivatun pellon pinnalta löytää irrallisia muinaisesineitä tai vanhojen röykkiöiden pohjia, jotka ovat jääneet pellon muokauskerrokseen raivauksen jälkeen. (Tästä osiosta kerrottiin tarkemmin edellisessä *Arkeologia Nyt* -lehdessä).

Tutkimusalueeksi oli valittu Myllymäen etelän puoleinen rinne, jonka läheisyydessä olivat vuosien 1967 ja 1975-76 kaivausalueet. Rinteellä oli mm. vanhoissa vuoden 1938 ilmakuvissa ja 1970-luvun kartoituksissa näkyviä maansekaisten kumpareiden muodostamia jonoja, joiden arvelin ainakin osittain muodostuneen varhaisen pellonraivauksen myötä.

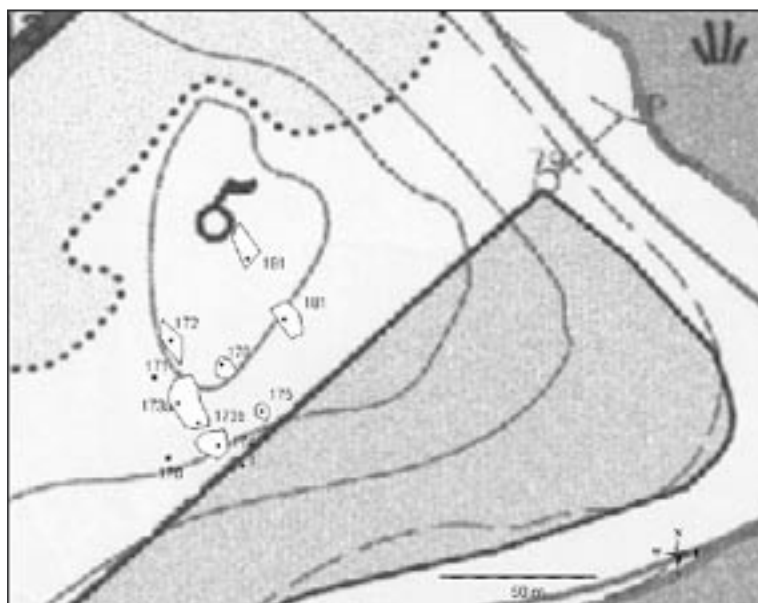
Kumpareisiin tehdyistä koekuopista tulut löytöaineisto oli kohtalaisen runsasta. Luonteeltaan se oli tyypillistä rautakautista kalmisto- ja asuinpaikkamateriaalia. Röykkiön nro 172 (ks. kuva 5) voi tulkita rakennuksen jäännökseksi siitä löytyneen runsaan savitiivisteiden perusteella. Aiemmissa kaivauksissa rakennusten pohjiksi tulkitut jäännökset (Sarkamo 1967, Sarvas 1975-76) sijaitsevat nyt löydetyn läheisyydessä. Koekuopasta 173 b löytynyt pronssinen rannerengas on ajoitukseltaan melko lavea, mutta sopii hyvin Myllymäeltä aiemmin tunnettuun aineistoon.

Saviastian palaset ovat pääasiassa karkeasekoitteista dreijaamatonta rautakauden tyyppin käyttökeramiikkaa. Muusta löytöaineistosta poikkeava keramiikan pala tuli koekuopasta nro 1, joka tehtiin pellon reunaan. Tämä saviastian reunapala on rakenteeltaan hienojakoinen ja sen sekoitteena on samottia.

Koekuopista löytyneet palaneet ja palamatomat luut paljastuivat FM Auli Tourusen analysoimina eläinten ja kalojen luiksi; joukossa oli mm. kuhan leukaluut, jotka löytyivät röyk-

kiöstä nro 174. Kuhan ja ahvenen luita löydettiin myös Sarkamon kaivauksissa vuonna 1967 ja molemmat kalalajit ovat edelleen Vanajavedessä runsaina esiintyviä.

Mia Lempiäisen tutkimista makrofossiilinäytteistä mielenkiintoisin löytö oli hiiltynyt rukiinjyvä, joka tuli röykkiöstä nro 191, aivan sen pohjakerroksessa olleesta hiilen sekaisesta likamaasta, jossa oli myös keramiikan ja palaneen luun palasia. Vuonna 2001 alkaneen tutkimusjakson kuluessa olemme

Kuva 5: Myllymäen yleiskartta vuodelta 2005. Tähdellä merkityt ovat kuppikiviä.

nyt löytäneet hiiltyneitä viljanjyviä kolmesta eri kohteesta; Peltoidusta vuonna 2001, Kylämäeltä ja Myllymäeltä vuonna 2005. Peltoidun jyvät olivat ruista ja ohraa ja ajoittuvat merovingi-viikinkiajalle. Mielenkiintoista nähdä millaiset ajoitustulokset viime kesän jyvistä aikanaan saadaan. Joka tapauksessa makrofossiilitutkimus yhdistettynä arkeologiseen tutkimukseen on jo tähän mennessä osoittautunut erittäin arvokkaaksi ja hyödylliseksi menetelmäksi kohteessa, jossa tutkitaan pitkän aikavälin asutus- ja elinkeinohistoriallista kehitystä.

Kaikkiaan viime syksyn löytöaineisto Myllymäestä viittaa siihen, että röykkiöt ovat esihistoriallisia. Osa niistä voi olla hautoja (tai niissä voi olla hautauksia), osa voi olla pello-raivauksessa syntyneitä (kuten nro 175 luultavimmin on), osa on rakennuksen pohjia. Todennäköisesti kaikki Myllymäen röykkiöt ovat vuosisatojen kuluessa kokeneet jonkinlaisia muutoksia. Esim. hautaröykkiöiden ja talonpohjien päälle on kasattu myöhemmin aikoina lisää kiviä pello-raivauksessa, toisaalta joitakin röykkiöitä on voitu tuhota esim. ottamalla niistä rakennuskiviä tai rai-vaamalla ne pello-n tieltä pois.

Vanhoja kulkuteitä

Luodaanpa vielä pieni katsaus yhdistelmäkarttaan (kuva 6), jossa olen yhdistänyt vuoden 1802 kartan tiedot nykyiselle perus-

kartalle. Olen vielä lisännyt karttaan Myllymäen tutkimusten koekuopat mustin pistein. Voimme havaita, että mustat pisteet ovat vanhan kartan peltojen keskellä olevilla valkeilla alueilla, joita peltoalueella on muutenkin runsaasti. Nämä ovat olleet viljelemättömiä kumpareita tai kaistoja, joista suurin osa vaikuttaa olevan nykyisin tuntemiamme maan- ja kiven sekaisia röykkiöitä, osa on kulkureittien pohjia. Tutkimusten mukaan nämä kumpareet sisältävät rautakautista aineistoa, joten yksinkertaistettuna tässä kartassa voidaan nähdä hyvin vanhan maankäytön synnyttämiä jälkiä, jotka ovat nykyisinkin maisemassa nähtävissä. Samanlaisia tuloksia saatiin vuoden 2001 vastaavissa tutkimuksissa Peltoidussa.

Mielenkiintoinen seikka on myös se, että kylämäeltä tuleva vanha, jo hävinnyt, katkoviivalla merkitty kulkureitti johtaa Myllymäellä alueelle, jolta tunnetaan rautakautisia talon pohjiksi tunnettuja jäännöksiä, kalmistomateriaalia ja suurin osa tunnetuista kupikivistä. Tämä herättää kysymyksen siitä, voisiko tuo vanha kulkureitti olla yhtä vanha kuin Myllymäellä ollut rautakautinen asutus, ja onko se aikanaan kenties yhdistänyt nykyisen kylämäen alueella olleen rautakautisen, mutta vielä löytymättömän asutuksen Myllymäen asutukseen. Kyseessä olisi erillistalojen aika ennen kylämäelle keskittynyttä asutusta.

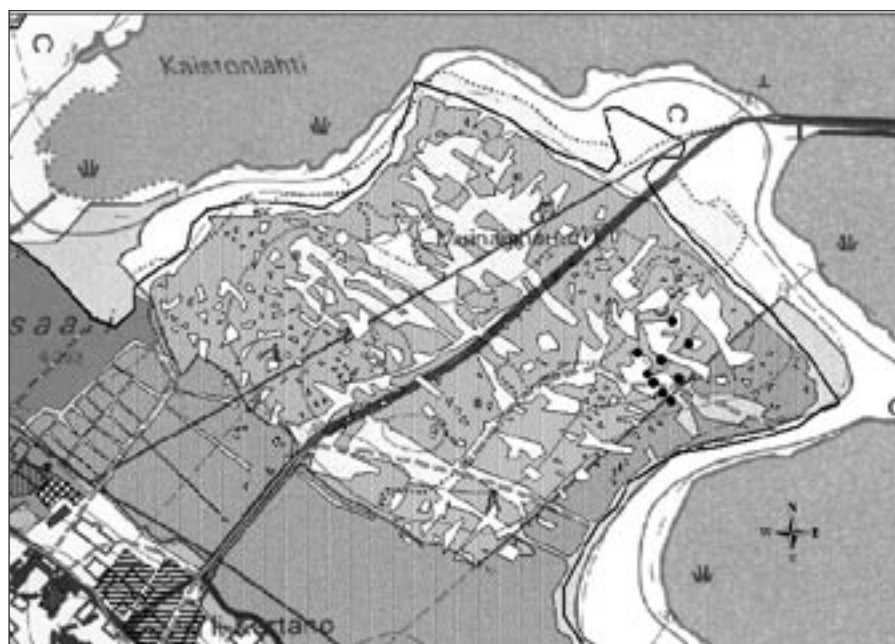
Tämä on kuitenkin vain esimerkki siitä, millaisia teoreettisia pohdiskeluja tällainen erilaisten kartta-aineistojen ja arkeologisen

tutkimuksen yhdistäminen mahdollistaa. Tässä vaiheessa asia on vielä teorioiden asteella, mutta tutkimukset jatkuvat. Mainittakoon lisäksi, että Tyrvännön ja Hattulan alueella on havaittavissa selvästi se piirre, että vanha 1600-1800-lukujen karttamateriaalissa näkyvä tie- ja polkuverkosto kulkee monesti rautakauden lopun kalmistojen vieritse. Näiden lähistöllä sijaitsevat useimmiten myös vanhat kylämäet, joten on arveltavissa, että ainakin osa alueen kulkureiteistä pohjautuu jo rautakautiseen tai ainakin keskiaikaiseen juureen.

Ensi elokuussa Myllymäen tutkimuksia jatketaan Hämeen Heimoliiton, Hämeen kesäyliopiston, Suomen Kulttuuriperinnön Säätiön ja Turun yliopiston arkeologian oppiaineen yhteisellä tutkimusleirillä, jonne ovat tervetulleita kaikki asiasta kiinnostuneet. Ilmoit- tauneita voidaan ottaa leirille enintään 20.

Lähempiä tietoja ensi- ja viime kesän tutkimusleireistä sekä Ylikartanon muusta toiminnasta löytyy osoitteesta www.ylikartano.fi.

Jouni Taivainen
Turun yliopisto, kulttuurien
tutkimuksen laitos/arkeologia
jounitai@dnainternet.net

Kuva 6: Yhdistelmäkartta Myllymäestä. Vuoden 1802 kartan tiedot yhdistettynä nykyiselle peruskartalle. Koekuopat merkitty mustin pistein. Vuoden 1802 kylätontti kuvan vasemmassa alareunassa ja sieltä Myllymäelle tuleva vanha tie katkoviivalla merkittynä. Peltoalueet harmaata, peltojen väliset alueet valkoista. Vanha rantaviiva merkitty paksulla mustalla viivalla.

LOUHITTUA

Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry:n jäsenlehti 1/2006

*Kaivauksia Lappeenrannan
Kauskilan Kappelinmäessä,
joka on yksi Louhi ry:n ensi
elokuun Itä-Suomen matkan
tutustumiskohteista.
Kuva Ville Laakso*

Puheenjohtajalta

Muinaisjäännökset ovat tärkeä osa kulttuuriperintöömme. On tehty paljon työtä, jotta muinaisjäännökset olisivat edelleen nähtävissä ja vielä paremmin ymmärrettävissä – osana omaa menneisyyttämme. Olemme tottuneet näkemään menneisyytemme museoissa, joiden tehtävä ensisijaisesti onkin toimia yhteiskunnan muistina ja omalta osaltaan auttaa yhteisön jäseniä ymmärtämään omaa menneisyyttään, vastata kysymyksiin "keitä he ennen meitä eläneet olivat" ja toisaalta "keitä me itse olemme, mistä tulemme ja minne menemme".

Muinaisjäännösten hoidon tavoitteena on kunnostaa muinaisjäännösalueita nähtävyyksi- ja opetuskohteiksi sekä edistää niiden suojelua. Muinaisjäännökset ovat lain suojamia, myös niiden hoito on luvanvaraista. Hoidon tarkoituksena ei ole palauttaa tiettyä muinaismaisemaa, vaan se on lähinnä maisemanhoitoa muinaisjäännösalueella siten, että poistetaan kaikki muinaisjäännöksen näkyvyyttä häiritsevä ja sitä vahingoittava kasvillisuus. Muinaisjäännöstä ei muuteta, parannella tai siirretä. Hoidettuina muinaiset asuinpaikat, kalmistot ja puolustuspaikat kertovat elävällä tavalla tarinaa menneisyydestä.

Muinaisjäännösten matkailullinen hyödyntäminen on Suomessa vielä ollut suhteellisen vähäistä. Muinaisjäännökset voidaan kuitenkin yhdistää sekä luonto- että kulttuurimatkailuun. Satakunnan ja Varsinais-Suomen alueella on lähes 200 hoidettua muinaisjäännöskohdetta. Lounais-Suomen esihistoriamatkailun kohderekisteri-projektin avulla koottiin tietoja muun muassa kohteiden sijainnista ja saavutettavuudesta, kulttuurihistoriallisesta merkityksestä, kulutuskestävyydestä sekä muista, lähinnä matkailun kannalta merkittävistä seikoista, kuten kyltityksestä ja lähellä olevista muista nähtävyyksistä ja palveluista.

Lounais-Suomen esihistoriamat-

kailuyhdistys Louhi ry perustettiin vuonna 2000. Sen tarkoituksena on arkeologista kulttuuriperintöä vaalien edistää esihistoriamatkailua sekä toimia esihistoriamatkailua kehittävien tahojen yhteistyöelimenä. Yhdistys toimii tämän tarkoituksen toteuttamiseksi mm. järjestämällä seminaareja, matkoja ja koulutustilaisuuksia sekä kehittämällä esihistoriamatkailun laatujärjestelmää. Laadukas esihistoriamatkailu -kriteerit esiteltiin vuonna 2002, ja sen jälkeen Louhi ry on järjestänyt kaksi Laadukas esihistoriamatkailutuote -kilpailua.

Kilpailun tarkoituksena on nostaa esiin laadukkaita esihistoriasta ammentavia matkailutuotteita ja kehittää edelleen esihistoriamatkailun laadunarvioimistyökaluja.

Aikaahan ei oikeasti ole olemassa: kun kaikki soljuu mukavasti elämässä, ajan kulumisella ei ole mitään merkitystä. Mutta välittömästi kun ta-

pahtuu jotakin muutosta vaativaa, olkoon yksityisen ihmisen tai yhteiskunnan kohdalla tapahtuva kriisi, niin aika hyppää keskelle tannerta ja alkaa vaatia huomiota osakseen.

Esihistorian parissa työskenteleville aika on muodostunut aivan omanlaisekseen käsitteeksi, kyseessä kun ovat niin valtavan pitkät ajanjaksot. Aika ei ehkä merkitse silloin niinkään minuutteja, tunteja, vuosia, vuosia-toja ja -tuhansia kuin "ennen", "jälkeen" ja "miksi juuri silloin" -ajatuksia. Ja vielä lisäksi kaikki se, mikä on ollut, on läsnä yhä. Muistikin on siitä merkillinen asia, että nykyisyys vaikuttaa muistikuviiimme menneisyydestä ja toisaalta menneet tapahtumat vaikuttavat kokemuksiimme nykyisyydestä. Tämä kaksisuuntainen prosessi vaikuttaa joka hetki, jokikin minuutti ja jokaisessa pienessäkin yksityiskohdassa elämässämme. Meidän kokemuksemme nykyisyydestä riippuu paljolti siitä, mitä tie-

Esihistoriamatkailuyhdistys Louhi teki kesällä 2005 matkan, jonka yhtenä kohteena oli Susiluola Karijoella Etelä-Pohjanmaalla. Kuva Tarja Moisio-Rannikko.

Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry järjestää

Retki Etelä-Karjalan muinaisjäänöksille 4.-6.8.2006

Linja-auto lähtee Turusta klo 7.00 perjantai- aamuna ja poimii tarvittaessa reitin varrelta. Ajomatka on pitkä, mutta aiomme ehtiä esihistoriakohteisiin myös matkan varrella. Kohdeajat ovat vielä summittaiset.

Menomatkalla 4.8.

09.30 Janakkalan Hakoisten muinaisjäänönsryhmä

14.30 Taipalsaaren Kuivaketveleen linnavuori, matkalla pysähdytään omakustanteiselle kahville/ ruokailulle

16.00 Opastettu tutustuminen Etelä-Karjalan museoon

18.00 Majoittautuminen Lappeenrannan Cumulus-hotelliin (Valtakatu 31). Hotelli sijaitsee Lappeenrannan keskustassa, joten vapaavalintainen iltapala ja omaa aikaa kaupungilla. Saunamahdollisuus.

Lauantaina 5.8.

09.30 Hotelliaamiainen, lähtö Lappeenrannan Kauskilan kalmistolle

11.00 Imatran koski

12.00 Lounas Imatran Valtionhotellissa

14.00 Imatran Lammassaaren kivikautinen asuinpaikka

15.00 Ruokolahden Kolmikäytisenvuoren kalliomaalaus

17.00 Parikkalan Romaninkankaan pyyntikuopat

18.00 Majoittuminen Parikkalan Hotelli Laatokan porttiin, omakustanteinen iltapala

Paluumatkalla 6.8.

09.30 Hotelliaamianen, lähtö Saaren Kokkosenmäen kuppikivelle

10.30 Uukuniemen Papinniemi

12.30 Omakustanteinen lounas Savonlinnan seudulla

15.00 Hollolan Kapatuosian linnavuori

19.00 Takaisin Turussa, matkalla pysähdytään kahville tai syömään.

Osallistujamäärä	Hinta jäseniltä	Hinta muilta
25	160 euroa	190 euroa
33	150 euroa	180 euroa

Hintaan sisältyy: Linja-autokuljetukset, sisäänkäynti- ja opastusmaksut, lounas Imatran Valtionhotellissa, hotelliaamiaiset lauantaina ja sunnuntaina, sauna perjantaina, majoitus kahden hengen huoneissa, myös lisävuode mahdollinen. Lauantain ja sunnuntain kohteissa arkeologin opastus (Ville Laakso, jos kaivaus- aikataulu sallii). Jos osallistujia on vähemmän kuin 25, matkan hinta arvioidaan uudelleen kuljetusvälineen mukaisesti.

Sitovat ilmoittautumiset 31. toukokuuta klo 16 mennessä sähköpostitse osoitteeseen louhiry@louhiry.org tai puhelimitse Maija Kärki 050-3797471 tai Päivi Lönnberg 0400-320018. Majalta tai Päiviltä voi kysyä lisätietoja.

Ilmoittautuneille lähetetään kesäkuun alussa varmistettu tieto matkan toteutumisesta ja hinnasta (osallistujamäärä vaikuttaa) sekä maksuohje. Jos ilmoitat sähköpostiosoitteen, tiedotamme sähköpostitse, muutoin kirjeitse.

Ilmoita: Lähtijän nimi, osoite, puhelin, sähköpostiosoite. Kenen/keiden kanssa haluat majoittua, otatko tarvittaessa huoneeseen lisävuoteen, erikoisruokavalioiden.

Haluatko liittyä Louhi ry:n jäseneksi. Retken jäsenhintaa koskee vuoden 2006 jäsenmaksun maksaneita.

Voit esittää myös toivomuksen matkanvarren pysäkeistä, jolta haluaisit nousta kyytiin. Jos tulijoita on yli maksimimäärän, otamme huomioon jäsenyyden ja ilmoittautumisjärjestyksen. Tervetuloa mukaan!

dämme menneisyydestä ja koemme nykyisyyden erilaisesti riippuen siitä, minkälaisiin mahdollisiin menneisyyksiin sen voimme sitoa.

Louhittua ja Arkeologia NYT! -lehdet ilmestyvät ensimmäisen kerran yhdessä ja yksissä kansissa. Toivomus on, että tällä yhteistyöllä poistamme päällekkäisiä toimintoja ja pystymme tarjoamaan molempien lehtien lukijoille enemmän. Louhi ry tarjoaa lehden jäsenilleen – tässä lehdessä on myös ohjeet liittymisestä Louhi ry:n jäseneksi. Se on mahdollittoman helppoa.

Tällaisia miettien Liedossa keväisenä sunnuntaipäivänä

Leena Viskari

Louhi ry:n puheenjohtaja

Haluatko jäseneksi?

Louhi -yhdistys on avoin kaikille niille, jotka haluavat olla mukana kehittämässä esihistoriamatkailua. Jos olet kiinnostunut Louhi ry:n jäsenyydestä, ota yhteyttä jäsensihteerin, Maija Kärki, sähköpostitse louhiry@louhiry.org.

Jäsenmaksut vuonna 2006 ovat: henkilöjäsen 14 euroa, opiskelijajäsen 7 euroa ja yhteisö- tai yritysjäsen 50 euroa.

Netissä:

www.louhiry.org/index.html

Viikinkiaikaisiin asuihin pukeutuneet matkailuyrittäjät Leena ja Mikko Haavisto ja laatukilpailun suojelijana toiminut ministeri Liisa Hyssälä ihailivat Jouko Mattilan (taustalla) simpukankuorista valmistettua kaulanauhaa. - Menestyneille alueille on tunnusomaista, että kulttuurin ja korkean teknologian aloilla on läheinen yhteys, totesi historiasta ja arkeologiasta itsekkin kiinnostunut Hyssälä.

Toiminnallinen esihistoriamatkailutuote 2005

Retki rautakauteen Louhi ry:n laatukilpailun voittajaksi

Ulla-Maija Nikko

Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry:n järjestämän Toiminnallinen esihistoriamatkailutuote 2005 -laatukilpailun voittaja julistettiin maanantaina 20.3.2006 Liedon Nautelankosken museossa. Voittajaksi valittiin nokialaisen Pitopalvelu Kartanon Fröökynöiden Retki rautakauteen.

Kartanon Fröökynät on Marketa Kalmanlehdon johdolla kehittänyt ohjelmakokonaisuuden toteutettavaksi nokialaisella kalmistoalueella ja Siuron linnavuorella. Ohjelman palvelun on mahdollista muokata sekä lap-

si- että aikuisryhmille sopivaksi. Raati näki tuotteessa paljon hyviä yksityiskohtia ja valtavasti kehittymismahdollisuuksia. Ohjatut tehtävät olivat mielenkiintoisia ja tuote antaa viihteellisellä ja innostavalla tavalla mahdollisuuden oppimiseen.

Kilpailun tarkoituksena oli nostaa esiin uusia laadukkaita, toiminnallisia ja asiakkaita innostavia tuotteita tai tuoteideoita, jotka liittyvät esihistoriamatkailuun. Haussa oli matkailutuote tai idea, jonka tarkoituksena on elävöittää, inspiroida, tulkita, kuvittaa tai opettaa ja tuoda näin lisäar-

voa matkailukohteelle.

Kilpailutyön muoto oli vapaa. Olennaisin arviointikriteeri oli, että esihistorialliseen kohteeseen liittyvä tutkimustieto erotetaan fiktiosta siten, että asiakas voi käsittää mikä on perusteltua tietoa, mikä mielikuvituksen vapaata lentoa. Tuotteiden arviointikriteereinä käytettiin Louhi ry:n laatukriteereitä.

Kilpailun raadissa toimivat draamapedagogi Heli Aaltonen, projektipäällikkö Mia Lempiäinen, kulttuuritoimenjohtaja Minna Sartes, sisältösuunnittelija Ulla-Maija Nikko sekä "maallikkoikäinen ja -lapsi", joi-

*Arkkitehtina
ja hanke-
rakennuttajana
työskentelevän
Jouko Mattilan
esihistoriaharrastus
on tuottanut
mielenkiintoisia
esinekokeiluja,
tässä luuluilu.*

den oli tarkoitus arvioida kilpailutöitä asiakkaan näkökulmasta. Raati antoi jokaisesta kilpailuun osallistuvasta tuotteesta palautetta sen jatkokehittämistä silmälläpitäen.

Kilpailuun ilmoittautui viisi yrittäjää. Joukossa oli sekä jo tuotteistettuja ja toimivia ohjelmalveluita että uusia, vielä kehitteillä olevia ideoita. Raati oli haastavan tehtävän edessä yrittäessään arvioida näitä keskenään kovin erilaisia tuotteita!

Muut kilpailuun osallistuneet yrittäjät palkittiin kunniainoinnoilla. Karl-Erik Lasseniuksen ja Leena Alasen yhdessä ideoima Viikinkihäät on viihteellinen kokonaisuus, joka tarjoaa myös mahdollisuuden oppimiseen. Raati piti häitä kuitenkin enemmän yksityisluontoisena tilaisuutena kuin varsinaisena matkailutuotteena. Idean muunneltavuus antaa kuitenkin hyvät lähtökohdat sen muokkamiseksi ohjelmalveluksi.

Ilmari Kososen nahkaveneitä ja saunan syntyä käsittelevä, erilaisiin ympäristöihin siirrettävä toiminnallinen näyttely on aiheelta mielenkiintoinen ja varmasti kehittämisen arvoisen. Toteuttamista varten on jo tehty

runsaasti taustatutkimusta.

Hauholaiset Leena ja Mikko Haavisto olivat paikalla upeissa rautakauden asuissaan. Ilorannan Rautakauden ruokajuhlia on vietetty menestyksekkäästi jo vuodesta 2002. Raati totesi, että pidot ovat varsin ammattimaisesti tuotteistettu ohjelmalvelupaketti, jota myös toteutetaan aidolla muinaisjäännösalueella. Asiakkaiden tyytyväisyydestä kertovat myös Ilorannan saamat aikaisemmat tunnustukset.

Jouko Mattila esitteli luuhuiluaan ja simpukankuorikaulanauhaa. Niiden valmistus on itseohjautuvat, toiminnallinen tuote, joka sopii varmastikin oheisohjelmaksi moneen isompaan kokonaisuuteen. Valmistettavat esineet ovat kauniita ja kuvaavat hyvin esihistoriallisen ajan esineistöä.

Julkistustilaisuudessa puhuivat Louhi ry:n hallituksen puheenjohtaja, Nautelankosken museonjohtaja Leena Viskari ja kilpailua suojeleva ministeri Liisa Hyssälä. Kilpailuun osallistuneille jaettiin kunniakirjat ja voittaja sai myös esihistoria-aiheisen kirjapalkinnon.

LOUNAI-SUOMEN
ESIHISTORIA-
MATKAILUYHDISTYS
LOUHI RY

Kutsu kevät- kokoukseen 2006

Louhi ry:n kevätkokous järjestetään 22.5.2006 kello 18.00 alkaen Rautilakeskuksessa, Vehmaalla. Kokouksen yhteydessä Esko Rihu esittelee viikinkilaiva Helgan. Kaikki yhdistyksen jäsenet ovat tervetulleita!

Taide ja kaukainen historia – seminaari Kirjamessujen yhteydessä

Louhi ry ja Turun yliopiston museologian oppiaine järjestävät ensi syksynä Turun kirjamessujen yhteydessä puolen päivän seminaarin otsikolla Taide ja kaukainen historia. Seminaari järjestetään yhdessä Turun messukeskuksen kanssa.

Kirja- ja tiedemessut järjestetään 29.9.-1.10.2006. Seminaarin tarkka ajankohta ja ohjelma selviävät kesän kuluessa.

Elokuvakokemus

Unna ja Nuuk

Meillä oli hääpäivä, kolmastoista. Joskus oli aikakausi, jolloin menimme miehen kanssa kahden illallisen ja teatteriin juhlistaaksemme päivää. Aikaa on kulunut, illallinen vaihtunut perhedemokraattisella päätöksellä pizzalla käyntiin ja teatteri elokuvan katsomiseen.

Elokuvasi, joka kiinnosti koko perhettä 6-vuotiaasta 45-vuotiaaseen, löytyi tänä vuonna Unna ja Nuuk. Suomalainen koko perheen elokuva, jonka on ohjannut Saara Cantell ja pääosissa esiintyvät Rosa Salomaa, Toni Leppe, Esko Salminen, Jenni Bannerjee, Meri Nenonen, Tommi Korpela, Mikko Kouki ja Kristiina Halkola.

Tarinassa 11-vuotiaan Unnan ukki joutuu sairaalaan ja kertoo tyttärelle tämän olevan shamaanien sukua. Samalla hän saa tehtäväkseen etsiä ukille parantava rohtoa. Ukki-lan vintiltä löytyy noitarumpu, jota kolmasti kopauttamalla pääsee matkaamaan ajassa. Unna hyppää jännittävälle matkalleen Suomen kivikautteen. Siellä seudulle muuttanut vasarakirveskansa ryöstää Unnan ja Nuukin, shamaanin pojan, johon hän heti

aikamatkansa alussa tutustui. Yhteisen seikkailunsa aikana he ystävystyvät, oppivat ymmärtämään toistensa kieltä, auttavat kyläyhteisön päällikön pienokaista ja saavat aikaan yhteistoimintaa ennestään vieraiden ja ennakkoluuloisten kylien välille.

Neuvokkaana tyttöä Unna siis oppii selviytymään kivikauden ehdoilla... löytää etsimänsä rohon, ukki paranee ja hän saattaa palata esi-isänsä luota takaisin kotiin.

Nykyajan tekniikalla toteutettu ja muutamia tarpeettomia efektejä lukuun ottamatta elokuva maalaillee perheen pienimmille jännittävän ja mielenkiintoisen fantasian kivikauden elämästä.

Elokuvan rekvisiitta ja puvustus tuntuivat olevan huolella tehtyjä. Varsinkin puvustuksessa on käytetty mahdollisimman aitoja esihistoriallisen ajan materiaaleja kuten nahkaa, turkiksia, luuta, meripihkaa ja puuta. (Olisi ollut hauska nähdä 20.1.-26.3.2006 Kansallismuseossa ollut näyttely, jossa elokuvan puvut olivat esillä) Suunnittelussa on kuitenkin jouduttu käyttämään paljon mielikuvitusta ja fantasiaa, sillä kivikau-

den pukeutumisesta ei ole olemassa arkeologisia jäänteitä. Katsojalle tuli kuitenkin tunne, että pyrkimys "aitouteen" oli tärkeää.

Liekö sitten sama faktatiedon puute kivikauden elämänmenosta ollut ongelma juonenkäänteissä? Elokuva kun esitteli paljon maisemia ja villieläimiä, joiden läsnäolo niin lähellä ihmistä tuntui oudolta ja pinnalliselta täytteeltä jotta elokuva olisi riittävän pitkä. Mielestäni jopa tarinan kustannuksella, niin että itselläni oli aikaa seuraila perheen pienempien reaktioita elokuvan tapahtumiin. He eläytyivät täysin rinnoin ja elivät juonen mukana. Heille elokuvassa oli riittävästi jännitettä.

Posket hehkuen, 6-vuotias Otto kysyessäni mitä hän piti elokuvasta, sai sanotuksi JÄNNÄÄ, KAIKKI!

Siksi en sitten enää haikaillutkaan miehen kanssa kahdenkeskeistä romanttista kynttiläillallista - niiden aika on ... joskus myöhemmin.

Elokuvan kävivät katsomassa Otto, Erika, Tarja ja Pekka. Kirjurina Tarja.

Seikkailun päähenkilöt Unna ja Nuuk, 11-vuotiaat Rosa Salomaa ja Toni Leppe.

Vanhimman keskiaikaisen Kirkkokadun alta löytyi polttamattomista tiilistä tehty kivirakenne (vasemmalla), jolle ei toistaiseksi ole selitystä. Kaivausta jatketaan tällä alueella alkavana kesänä. Kuvan keskellä kadun reunaa rajaava hirsi ja oikealla keskelle Kirkkokatua 1700-luvulla kaivettu oja, jonka pohjalla oli puuviemäri. Kuva Turun maakuntamuseo/Elina Saloranta.

Varhainen Turku

Arkeologiset tutkimukset jatkuvat tuomiokirkon luona

Varhainen Turku -tutkimushankkeen kaivaukset jatkuvat tänä kesänä Turun tuomiokirkon läheisyydessä.

Kesän tutkimuksissa laajennetaan kirkon ja Vanhan Akatemiantalon sekä kirkon ja Brahenpuiston välillä viime vuonna tutkittuja alueita.

Tutkija Aki Pihlman Turun maakuntamuseosta kertoo viime kesänä alkaneen ensimmäisen kenttätöväiheen alustavista tuloksista sekä tämän kesän suunnitelmista.

Aki Pihlman

Tuomiokirkon, Suurtorin, Aurajoen ja keskiaikaisen Hämeenkadun rajaaman keskiaikaisen Kirkkokorttelin alueella ei ennen Varhainen Turku -hanketta ole suoritettu moderneja kaupunkiarkeologisia kaivauksia, jotka olisivat ulottuneet vanhimpiin kulttuuri-kerrostumiin asti. Arkeologiset tutkimukset ovat kaupungissa liittyneet rakennushankkeisiin, joiden yhteydessä kaivauksia on suoritettu vain niillä alueilla, joissa rakentaminen on sitä vaatinut (esim. Pihlman 2003a, 16-17). Kirkon ja Suurtorin välinen alue on kauan

Tuomiokirkon ja Akatemiatalon välisen alueen vanhimman rakennuksen alimmat jäännökset. Kuva Turun maakuntamuseo/Elina Saloranta.

koostunut aukioista, puistoista ja kaduista, ja sen vuoksi kaupungin keskiaikainen ydinalue on ollut pohjimmaisii kerrostumiin yltävien kaivaustutkimusten ulottumattomissa.

Ennen kaivausten alkamista oli vahvasti esillä käsitys, että kaupunkia alettiin rakentaa Aurajoen itärannalle 1200-luvun lopussa (esim. Hiekkänen 2003, 45-48; Pihlman 2003b, 201-203).

Muinaista peltoa ja keskiaikainen Kirkkokatu

Kolmivuotisesta kaivaushankkeesta vastaa Turun maakuntamuseo tutki elo-lokakuussa 2005 kolme koekaivausalueutta tuomiokirkon vieressä.

Yksi alueista sijaitsi Tuomiokirkonpuistossa kirkon ja Aurajoen välisellä alueella. Kirkon ja joen välisiä tontteja on kauan pidetty keskeisenä osana varhaisinta kaupunkiasutusta. Nyt oli mahdollista ensimmäisen kerran tarkastella modernin arkeologian keinoin näiden tonttien asutuksen ikää ja luonnetta. Tuomiokirkonpuiston kaivausalueen tutkimuksissa ei löytynyt viitteitä 1200-luvun lopulle ajoittuvista kaupunkitonteista. Löytöaineistonsa perusteella vanhimmat kaupunkirakentamiseen liittyvät kerrostumat ajoittuvat lähellä silloista jokirantaa 1300-luvun alkupuolelle, aikaisintaan 1300-luvun alkuun. Kaupunkitonteista kertovien kerrostumien alta paljastui muinaista peltoa, joka näkyi koukkuauran saveen jättäminä viilloksina.

Toinen alue sijaitsi kirkon ja Brahenpuiston välisellä alueella. Kaivausalueen sijainti valit-

tiin siten, että kaivanto leikkasi keskiaikaista Kirkkokatua, joka kulki tuomiokirkolta Suurtorille. Tämän kaivausalueen keskeiset kysymykset liittyivät Kirkkokatuun sekä asutukseen sen varressa lähellä kirkkoa.

Osoittautui, että Kirkkokatu oli kivetty 1500-luvulta alkaen. Kivettyjen katukerrostosten alta tuli esiin 1400-luvulle ajoittuva puilla katettu katupinta, ja sen alla oli toinen vanhempi puupäällysteinen katu. Vanhin Kirkkokatu oli maapintainen. Löytöaineistonsa perusteella vanhin Kirkkokatu ajoittuu 1300-luvun alkupuolelle, aikaisintaan 1300-luvun alkuun.

Vanhimman Kirkkokadun alta paljastui osa epätavallista rakennetta, joka oli polttamattomista tiilistä huolella tehty ja muurattu. Rakennne jatkui kaivausalueen ulkopuolelle. Sen yhteydestä ei tullut esille löytöjä ja rakenne on siten toistaiseksi ajoittamaton ja selittämätön. Se on kuitenkin vanhempi kuin vanhin Kirkkokatu.

Tori ja rakennuksia torin alla

Kolmas kaivausalueista sijaitsi tuomiokirkon ja Vanhan Akatemiantalon välisellä alueella, jossa kaupungin vanhimman torin on ajateltu sijainneen (Gardberg 1969, 29-32; 1971, 215-217). Tori on merkitty Turun vanhimpaan kaupunkikarttaan, joka on 1630-luvulta. Sitä on aikojen kuluessa kutsuttu Koulutoriksi, Akatemiantoriksi ja Hevostoriksi. Keskeiset kysymykset liittyivät torin ikään ja vaiheisiin.

Kaivauksissa paljastui esiin useita eri-ikäi-

siä toripintoja. Tori oli kivetty 1500-luvulta alkaen ja keskiajalla se oli maapintainen. Torikerrostumat eivät kuitenkaan jatkuneet pohjasaveen asti. Vanhin torikerrostuma näyttäisi ajoittuvan 1300- ja 1400-lukujen taitteeseen. Sen alta paljastui jäännöksiä kolmesta päällekkäisestä eli eriaikaisesta puurakennuksesta. Kaksi niistä ajoittuu 1300-luvulle. Ainoastaan alimmainen rakennuksista näyttäisi ajoittuvan 1200-luvun loppuun. Sen alta paljastui peltokerrostuma kuten Tuomiokirkonpuistonkin kaivausalueella.

Ennen kaivauksia asetettuihin kysymyksiin on siis saatu alustavia vastauksia vuoden 2005 kaivauksissa. Ennen kaikkea on saatu hyvin dokumentoitua aineistoa, jonka avulla näitä ja uusia kysymyksiä voidaan lähestyä perustellusti. Ajoitukset ovat vielä alustavia. Ne perustuvat stratigrafiaan ja löytöaineistoon. Luonnontieteellisiä ajoituksia saadaan vuonna 2006.

Uusia tuloksia ja uusia kysymyksiä

Vanhimmat kaupunkirakentamisesta keruvat jäännökset näyttävät siis ajoittuvan 1200-luvun loppuun, kuten ennakkoon arveltiinkin. Kirkon ja joen välisellä alueella lähellä silloista jokirantaa ei kuitenkaan ollut vielä 1200-luvun lopussa ainakaan kattavasti kaupunkitontteja. Kirkkokatu on rakennettu 1300-luvun puolella. Kirkkokadun alta paljastunut polttamattomista tiilistä muurattu rakenne saattaa olla jo 1200-luvun puolelta, mutta sekin voi ajoittua vielä 1300-luvun puolelle. Kaupungin varhaisimmaksi toriksi arveltu tori näyttää rakennetun vasta 1300- ja 1400-lukujen taittessa. Kirkon ja Vanhan Akatemiantalon välisellä alueella näyttäisi sen sijaan olleen rakennettuja tontteja jo 1200-luvun lopussa.

Kaivaus herättää uusia kysymyksiä, kuten pitääkin. Onko niin, että 1200-luvun kaupungin rakennetut tontit painottuvat Hämeestä tulleen tien läheisyyteen? Muodostuiko kaupunki tuolloin harvempaan rakennetuista tonteista kuin 1300-luvun ensimmäisinä vuosina, jolloin kaupunki näyttäisi olleen tiheään rakennettu (ks. Pihlman 2003b, 201-203). Näyttää siltä, että 1300-luvun ensimmäiset vuodet ovat olleet voimakkaan rakentamisen aikaa kaupungissa.

Kirkon ja Vanhan Akatemiantalon väliseltä alueelta sekä Tuomiokirkonpuistosta löytyneet peltojen jäännökset osoittavat, että alue on ollut viljelykäytössä ennen kuin kaupunkia alettiin rakentaa. Tästä on saatu viitteitä aikaisemmissakin arkeologisissa kaivauksissa. Mätäjärven tutkimuksissa 1980-luvulla voitiin todeta, että järvi oli jo 1200-luvun jäl-

kipuoliskolla ihmistoiminnan seurauksena saastunut, ja että sen ympäristö kuvastui maaseutumaisena laidunmaineen ja peltoineen (Vuorela 1989, 177-186; Lempiäinen 1989, 193-205; Salonen, Räsänen & Terho 1989, 169-173; Niemi 1989, 215-219; Pihlman 1989a, 70-73; 1989b, 230-231). Näin selviä todisteita Unikankareen kummun lähialueen viljelykäytöstä ennen kaupungin rakentamista ei kuitenkaan ole aiemmin ollut.

Kaivaukset jatkuvat kesällä 2006

Kaivaukset jatkuvat tuomiokirkon vieressä tänä kesänä, jolloin laajennetaan sekä kirkon ja Vanhan Akatemiantalon että kirkon ja Brahenpuiston välillä viime vuonna tutkittuja alueita.

Tiedottaminen kaivauksilla jatkuu edellisen vuoden tapaan, ja kaivauksille on mahdollista tutustua yleisöopastusten, yleisötilaisuuksien, nettisivujen ja infotaulun avulla. Myös viikon löytöjen esillepano jatkuu viime vuoden tapaan ja esineitä voi käydä katsomassa Aboa Vetus & Ars Nova -museon aulassa ja Vanhan Raatihuoneen ikkunassa.

Tänäkin vuonna kaivauksille osallistuu vapaaehtoisia kaivajia. Hankkeen uudet nettisivut, joista löytyy tietoa sekä viime vuoden kaivauksista että tämän kesän tulevista kaivauksista, avattiin pääsiäisen alla. Tietoa löytyy osoitteesta www.varhainenturku.info,

Kirjallisuus

Gardberg, C.J. 1969. Turun keskiaikainen asemakaava. Turun kaupungin historiallinen museo. Vuosijulkaisu 32-33, 1968-1969.

Gardberg, C.J. 1971. 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366. Teoksessa Kivikoski, E. & Gardberg, C.J. Turun kaupungin historia. Kivikaudesta vuoteen 1366.

Hiekkänen, Markus 2003. Turun kaupungin perustaminen. Tulkintayritys uusien arkeologisten tutkimusten perusteella. Teoksessa Seppänen, L. (toim.) Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan, 42-52.

Lempiäinen, Terttu 1989. Turun muinaisen Mätäjärven kasvijaänteet – Växtrester från den forntida Mätjärvi i Åbo. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 193-214.

Niemi, Ritva 1989. Mätjärven punkkijäännökset - Kvalsterrelikterna från Mätjärvi i Åbo. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 215-221.

Pihlman, Aki 1989a. Tutkimusalueet – Undersökningsområdena. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 60-82.

Pihlman, Aki 1989b. Loppukatsaus – Sluttöversikt. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 230-233.

Pihlman, Aki 2003a. Kaupunkiarkeologia Turussa tänään. Rakennustaiteen Seura. Jäsentiedote 4/2003, 16-20.

Pihlman, Aki 2003b. Kaupunki, maaseutu ja keskiaikaiset saviastiat. Teoksessa Seppänen, L. (toim.) Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan, 195-206.

Salonen, Veli-Pekka, Räsänen, Matti & Terho, Anneli 1989. Mätjärven paleolimnologinen kehitys – Mätjärvis paleolimnologiska evolution. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 169-176.

Vuorela, Irmeli 1989. Mätjärven ympäristön kehitys siitepölyanalyysin valossa – Utvecklingen omkring Mätjärvi i ljuset av pollenanalys. Teoksessa Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.) Turun Mätjärvi – Mätjärvi i Åbo. Turun maakuntamuseo – Åbo Landskapsmuseum. Raportteja – Rapport 10, 177-192.

www.varhainenturku.info

Tilaa Arkeologia NYT!

Arkeologia NYT! ilmestyy neljä numeroa vuodessa. Seuraamme monipuolisesti sitä, mitä arkeologiassa tapahtuu, ja etsimme lukijoillemme uutta mielenkiintoista luettavaa arkeologisista asioista.

Voit tehdä tilauksen maksamalla tilaushinnan 15 euroa Arkeologian jaoston pankkitilille 435510-212481. Merkitse AINA VASTAANOTTAJAN NIMI JA OSOITE pankkisiirtolomakkeen tiedonanto-osaan tai tietokoneellia maksettaessa vastaavaan paikkaan.

Tilaa myös lahjaksi hänelle, joka tykkää kaivella vanhoja! Arkeologia NYT!:in vuosikerta on erinomainen lahja tilanteeseen kuin tilanteeseen.

Rutto!

Rutto kuuluu ehdottomasti historian pelätyimpiin sairauksiin. Sitä on esiintynyt ilmeisesti hyvin kauan, mutta vasta vuosien 1347-51 mustasta surmasta lähtien tiedot alkavat olla suhteellisen luotettavia. Tuo epidemia herätti aikoinaan melkoista kauhua, olihan Eurooppa saanut olla satoja vuosia rutolta täysin rauhassa. Nyt ihmisten piti kuitenkin tottua ajatukseen epäsäännöllisin väliajoin ilmaantuvista ruttoepidemioista, joilta kukaan ei ollut suojassa, tauti kun saattoi valita uhriksen kenet tahansa ikään, sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan katsomatta.

Ruton synnyttämää kauhua vielä lisäsi, ettei sen leviämismekanismeja tunnettu ja ettei siltä osattu suojautua. Nykyään tosin tiedetään ruton aiheutuvan eräässä mustarotan kirppulajissa asustavasta *Yersinia pestis*-bakteerista, mutta yhä edelleen kiistellään siitä, levisikö rutto rotan, rotan kirpun vai kenties ihmisen oman kirppulajin mukana paikkakunnalta toiselle. Näin ollen lieenee ymmärrettävää, että aikalaisille rutto oli hyvinkin arvoituksellinen sairaus. Sen tarttuvuus oli yleisesti tiedostettu, minkä vuoksi esimerkiksi pakeminen rutosta puhtaille alueille tiedettiin mielekkääksi.

Kuten tunnettua, tämä oli toisaalta myös loistava tie taudin leviämislle, sillä ihmisten mukana kulkeutuivat myös taudinaiheuttajat, ja keuhkoruton kyseessä ollessa tauti levisi myös ihmisestä toiseen. Juuri tässä onkin merkittävin ero normaalin paiseruton ja keuhkoruton välillä. Paiserutto ei levinnyt suoraan ihmisestä toiseen, vaan tarvitsi kirppuja välittäjiksi. Mikäli tauti kuitenkin levisi sairastuneen keuhkoihin, se saattoi muuttua keuhkorutoksi, joka leviää pisaratartuntana ja on huomattavasti tappavampi. Kolmantena ruton esiintymismuotona mainittakoon vielä septinen rutto, jossa bakteeri siirtyy hyönteisen välityksellä suoraan ihmisen verenkiertoon ja aiheuttaa kuoleman muutamassa tunnissa. Tästä, samoin kuin keuhkorutosta oli käytännöllisesti katsoen mahdotonta parantua.

Jostain syystä tämä vitsaus kuitenkin alkoi väistyä Euroopasta 1600- ja 1700-lukujen aikana. Tässäkään tapauksessa ei ole täyttä yksimielisyyttä siitä, mikä lopulta hävitti ruton. Syiksi on esitetty niin mustarotan syrjäytymistä vähemmän ihmisessä viihtyvän

Mustasta surmasta kärsiviä potilaita kuvattuna Toggenburgin raamatussa 1411. Public domain kuva internetin Wikipediasta.

isorotan tieltä, ruttobakteerin muuttumista vähemmän virulentiksi, karanteeni- ja eristystoimien onnistumista kuin yleisen hygieniatason nousuakin, jolloin kirput eivät enää ole päässeet ihmisten kimppuun. Mikään näistä selityksistä ei kuitenkaan tunnu riittävältä, ja lopullinen selitys ruton häviämislle saattaa-kin jäädä arvoituksiksi.

Rutto Suomessa

On hyvin kyseenalaista, ylsikö rutto Suomeen vielä vuosina 1349-52, jolloin se riehui muualla Itämeren alueella. Itse asiassa ensimmäiset ruttoon viittaavat tiedot maastamme ovat vasta vuosilta 1419-22. Lisäksi on myös pohdittu, pystyivätkö aikalaiset varmuudella erottamaan ruton muista kulkutaukeista. Saattaako lähteissä ruton nimellä mainittu sairaus ollakin jotakin muuta, tai liikkui samaan aikaan ruton ohella myös muita tauteja, joiden tuhot kuitenkin kirjattiin ruton tiliiin? Näiden vuoksi tutkijan saama kuva ruton esiintymistiheydestä ja tuhoisuudesta saattaa vääristyä.

Joka tapauksessa voidaan katsoa ruttoa esiintyneen maassamme ainakin jossakin määrin keskiajan lopulta aina 1700-luvun alkuun saakka. Kuitenkin on mielenkiintoista, että Suomesta ruttoepidemioita on tällä aikavälillä tietyvästi ollut vain 17, kun taas esimerkiksi Ruotsissa tauti oli väestön vaivana peräti 34 kertaa. Osasyynä tähän kuitenkin lieene toisaalta se, että suomalaiset olivat keskiajalla ruotsalaisiin nähden suhteellisen syrjässä Euroopan mantereesta ja kauppakontaktitkin olivat vähäisempiä. Toisaalta taas myös Suo-

messä keskiajalta säilynyt lähdemateriaali on vähäistä, minkä vuoksi tiedot epidemioista ovat vain yksinkertaisesti saattaneet kadota.

Ruton vähäisempi esiintyminen ei kuitenkaan anna pienintäkään syytä olettaa, etteivät suomalaiset olisi pelänneet ruttoa siinä missä aikalaisensa muuallakin Euroopassa. Ruttoa pidettiin yleisesti joko Jumalan vihan ilmenemismuotona tai ainakin merkkinä tämän tahdosta ohjata synnin polulle eksynyt ihmiskunta jälleen oikeille raiteille varsin painokkaalla varoituksella. Kuitenkin suomalaisetkin pyrkivät pelastautumaan taudilta, eivätkä siis aina liene täysin luottaneet siihen, että myös ruton uhriksi joutuvat henkilöt olisi Jumala ennalta määrännyt. Jotkin suojautumiskeinot, kuten edellä mainittu pako tai toisaalta myös erinäiset karanteenisäädökset, olivat varsin toimivia, kun taas huoneiden savustamisen ja tuulettamisen tai tuoksuvien kukkien ja yrttien mukana kantamisen hyödyllistä vaikutusta ei voitane suureen ääneen ylistää.

Aikojen saatossa esivallan ohjeet rutolta suojautumiseen ja siihen kuolleiden haudautamiseen kuitenkin täsmentyivät ja esimerkiksi Suomen viimeistä ruttoepidemiaa 1710-11 koskeva kenraalikuvernööri **Carl Nierothin** yleinen määräys Suomea ja etenkin Turku varten olisi luultavasti pelastanut monia ihmishenkiä, mikäli sitä vain tunnollisesti olisi noudatettu. Julistus sisälsi mm. kiellon päästää satamiin muita kuin todistettavasti ruttovapaalta alueelta saapuvia aluksia, määräykset kaupunkien puhtaanapidosta, sairaiden eristämisestä taloihinsa ja näitä

varten olevien hoitajien hankkimisesta sekä kuolleiden hautaamisesta 12 tunnin kuluessa kuolemasta kaupungin ulkopuolelle syväle maahan ja tähän työhön tarvittavien henkilöiden palkkauksesta.

Tämä nimenomainen epidemia on oikeastaan ainoa, josta Suomessa on suhteellisen runsaasti aineistoa saatavilla. Se oli päässyt leviämään käynnissä olleen suuren Pohjan sodan seurauksena, sillä juuri sotajoukot ovat mitä parhain ponnistusalueita kulkutaudeille ja oma vaikutuksensa saattaa olla sotaa käyvien valtakuntien rauhallisillakin alueilla kärsittäväällä pulalla, armeijan ylläpito kun vei kaikki ylimääräiset resurssit ja joskus paljon enemmänkin monilta paikkakunnilta.

Ensimmäiseksi tauti saapui Suomenlahden yli Helsinkiin, jossa peräti puolet väestöstä menetti henkensä. Pian tautia esiintyi myös Turussa, ja näistä kahdesta kaupungista se levisi edelleen ympäri maata, vaikka jotkut tutkijat ovatkin epäilleet, kuolivatko kaikki ruton uhreiksi merkityt tuolloinkaan ruttoon, vaan kenties muihin tämän ohella esiintyneisiin kulkutauteihin. On jopa esitetty, ettei koko epidemiassa välttämättä laisinkaan ollut kysymys rutosta, mikä kuitenkin on hyvin kyseenalaista, sillä luultavasti tuon ajan ihmisillä on ollut ainakin yhtä hyvä kyky tunnistaa ruton varsin erityislaatuiset oireet kuin meillä nykyajan ihmisillä, joita rutto ei pariin kolmeen vuosisataan sanottavasti ole haitannut.

Rutto Naantalissa

Naantali sopii jonkinlaiseksi esimerkkitapaukseksi ruton kouriin joutuneesta kaupungista. Tänne edellä kuvattu epidemia saapui syksyllä 1710, ja raivokkaimmin se riehui vuodenvaihteen tienoilla. Pelkästään tammi-

ja helmikuussa seuraavana vuonna haudattiin 56 ihmistä, joista ilmeisesti vain kolme kuoli muuten kuin ruttoon.

Taudin tuhoisuudesta saa melko hyvän kuvan, kun ottaa huomioon, että Naantalin seurakuntaan kuului kyseisenä aikana seitsemisen sataa jäsentä ja että normaalina vuotena kuolleisuus samalla ajanjaksolla oli pari kolme henkilöä. Näin ollen ei lienekään mitään syytä ihmetellä, jos Naantalin yhteisö joutuikin perikadon partaalle, verottihan rutto suuren osan sen asujaimistosta ja ennen kaikkea suuresti supisti ympäristön talonpoikien innostusta tulla myymään tuotteitaan kaupunkiin.

Oheinen taulukko antaa melko hyvän kuvan vainajien ikä- ja sukupuolijakaumasta, vaikkakin on huomioitava, että 12 naisen ja 9 miehen iät on jätetty ilmoittamatta kuolleiden ja haudattujen luettelossa. Kuitenkin tiedetään, että näistä 10 oli lapsia, 5 tyttöä ja 5 poikaa. Muutenkin näyttää, että lasten kuolleisuus ruttoon oli varsin suurta. Se, että aikuisia ja etenkin keski-ikäisiä miehiä näyttää kuolleen varsin vähän johtuneen pääosin siitä, että huomattava osuus miehistä oli joutunut sotaan eikä näin ollen voinut omalta osaltaan lisätä ikäryhmänsä kuolleisuuslukua omassa kotikaupungissaan. Naisten tapauksessa taulukko näyttää paremmin kuvaavan juuri ruton tuhoja, ja näyttääkin siltä, että mieluiten tauti tappoi etenkin lapsia ja vanhuksia, vaikei suinkaan katsonut karsaasti aikuisiakaan uhreja valitessaan.

Yhteiskunnallinen asema sen sijaan ei näytä vaikuttaneen todennäköisyyteen päätyä ruton uhriksi. Naantalissa tauti tappoi väkeä rengeistä ja kerjäläisistä aina pormestariin itseensä saakka. Rutto ei tehnyt eroa rikkaan ja köyhän tai mahtavan ja vähäisen välillä. Tä-

män erotuksen tekivät ihmiset itse. Ruttoon kuolleet piti haudata joukkohautoihin kirkkomaan ja kaupungin ulkopuolelle, mutta pormestaria perheineen ei pelkästään haudattu kirkkomaan aitojen sisäpuolelle, vaan sisälle itse kirkkoon. Olisihan ollut hirveä häpeä, jos pormestarin tomumaja olisi saanut viimeisen leposijansa jossakin merkitsemättömässä joukkohaudassa.

Muutenkaan naantalilaiset eivät olleet turhantarkkoja kenraalikuvernööri Nierothin määräysten täyttämiseksi. Sen sijaan, että vainajat olisi haudattu kahdentoista tunnin kuluessa kuolemasta, kuten käsky kuului, löytyy Naantalin seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelosta mainintoja ruttoon kuolleista asukkaista, toisinaan jopa kokonaisista perheistä, jotka saivat odottaa hautausta kaksikin kuukautta!

Kuitenkin naantalilaiset, siinä missä ihmiset kaikkialla ja kaikkina aikoina, ovat varmasti todella pelänneet keskuudessaan riehuvaa tautia. Kysymykseksi jäänee, oliko säännösten noudattamisen leväperäisyydessä kyse tietämättömyydestä, voimavarojen puutteesta, poikkeuksellisen vankasta luottamuksesta Jumalan huolenpitoon vai ainoastaan toivottoman tilanteen aiheuttamasta uskosta kaikkien pelastuskeinojen turhuuteen.

Lauri Viinikkala

Ikä	Miehiä	Naisia
0-10	7 (46,7 %)	3 (15,0 %)
10-20	2 (13,3 %)	4 (20,0 %)
20-30	2 (13,3 %)	4 (20,0 %)
30-40	0 (0,0 %)	1 (5,0 %)
40-50	1 (6,7 %)	4 (20,0 %)
50-60	2 (13,3 %)	2 (10,0 %)
60 +	1 (6,7 %)	2 (10,0 %)
Yhteensä	15 (100 %)	20 (100 %)

Naantalissa tammi- ja helmikuussa 1711 haudattujen vainajien lukumäärät ja prosentuaaliset osuudet ikäluokittain ja sukupuolen mukaan.

Harkko

Kuva: Postinkuljettajan virkamerkki 1718. Postimuseo.

Kuva: Reijo Mörö: Ajan kuvaa 2004-05, serigrafia puulle (osa teoksesta)

Taidemuseo:

JOS

Reijö Mörö

2.6.-27.8.

ROPINA

Holografinen tilateos

Reima Nurmikko

2.6.-27.8.

Arkeologinen osasto:

Postitie maalla ja merellä

9.6.2006 – 7.1.2007

Raisio museo- ja kulttuurikeskus

Harkko

Nallinkatu 2

21200 Raisio

puh. 02-434 3381

www.raisio.fi/harkko

Pääsyliput 3e/1e/S-Etukortilla 1e

Harkko avoinna:

1.6-31.8.

Ma suljettu

ti-pe 10-18

la-su 12-17

1.9.-31.5.

ma suljettu

ti, to-pe 12-16

ke 12-19

la-su 12-15

Tulevaisuutta Suomessakin?

Kontrahtiarkeologiaa Britanniassa

Olen nyt työskennellyt lähes kolme vuotta kenttäarkeologina Englannissa, aluksi täällä Cambridgesssä ja sitten Norfolkien alueella. Tässä on muutamia hajanaisia mietteitä täkäläisestä arjen aherruksesta kaivauskuopasta käsin.

Lainmuutoksen myötä arkeologisten vaikutusten arviointi on kuulunut jo viitisentoista vuotta täkäläiseen kaavoitus- ja suunnittelu-prosessiin. Kenttätöiden määrä ja sen myötä työmahdollisuudet ovat tänä aikana huomattavasti lisääntyneet. Samalla arkeologinen toiminta on yhä kiinteämmin kytkeytynyt rakennusteollisuuteen, sen yhtenä alaurakoitsijana.

Monella tapaa arkeologia tässä maassa on ihan rinnastettavissa esimerkiksi maansiirtofirmojen työhön, varsinkin kun toiminta on 1980-luvulta lähtien hajautettu ja yksityistetty. Ollessani nyt talven opintojeni parissa on oma työnantajani muuttunut osaksi yksityistä rakennusalan yhtiötä. Tosin senkin edelleen omistaa sama entinen taho eli Norfolkien kreivikunta (County Council). Firma toimii koko valtakunnan alueella, joten saa nähdä mihin tässä vielä päädytään. Toistaiseksi työmaat ovat kuitenkin pysyneet tässä lähetyillä.

Ihan niin kuin muukin urakointi rakennusalalla myös arkeologisten työmaiden saaminen perustuu pääasiassa urakkakilpailuihin. Parhaan tarjouksen jättäjä tietysti saa homman.

Urakan ehdot määrittelee valvova viranomais. Ehtojen täyttämisen valvonta tosin on kirjavaa: joillakin alueilla se toimii paremmin ja toisilla huonommin. Tämä on osaltaan vaikuttamassa siihen, että alalla toimii yhä ns. cowboy-firmoja, jotka menevät yli siitä, missä aita on matalin ja polkevat urakkahintoja mennessään. Näiden firmojen työn laatu on miten milloinkin ja niistä kuulee kerrottavan melkoisia arkeologisia kauhukertomuksia. Itselläni on ollut onni työskennellä todella hyvää työtä tekevissä ja vastuunsa tuntevissa yksiköissä, joten omat kokemukseni ovat sieltä paremmasta päästä.

Suurin osa alalla toimivista yksiköistä on varsin pieniä ja taloudellisesti aika heikoissa

kantimissa. Konkurssit ovat tavallisia tai sitten omistaja (yleensä juuri kreivikunta tms.) saa tuottamattomasta ja tappiota tekevästä touhusta tarpeekseen ja lakkauttaa koko toiminnan. Itse asiassa alalla on nyt käynnissä ihan klassinen monopolisoitumisprosessi. Sen myötä ympäri käydään ja yhteen tullaan eli toiminta keskittyy jälleen, tällä kertaa vaan yksityisten firmojen käsiin. Suurimpia yksiköitä ovat - Lontoon museon ohella – Oxford Archaeology ja Wessex Archaeology.

Urakkatarjouksiin perustuva kilpailu tuo mukanaan sen, että talous ja toiminnan tehokkuus ovat etusijalla kaikessa. Näinhän se yksityisessä liiketoiminnassa tietysti on oltavakin. Jos ottaa katseensa pois pallosta eli taloudellisen tuloksen tekemisestä, niin kyllä tässä maailmassa sellainen peluri on kohta ihan ilman pelimerkkejä. Yksityisen ns. kuopan arkeologin kannalta tässä on se huono puoli,

että arkeologin palkkaus tässäkin maassa on vain lähinnä muodollinen korvaus menetetyistä vapaa-ajasta. Koska urakkatarjouksista ylivoimaisesti suurimman menoerän muodostavat palkkakustannukset, ei varsin kovassa kilpailussa kukaan pysty palkkoja myöskään sen kummemmin nostamaan. Vaikka haluja ja ns. hyvää tahtoaakin löytyisi. Hommat tietysti pyritään lisäksi puristamaan minimiajassa ja myös minimityövoimalla. Elikä lapiomiehen ja -naisen niskaan tämä kaikki loppujen lopuksi kaatuu.

Tällainen meikäläisen kaltainen kokenut, ns. kolmannen asteen (3 grade) kenttätöitehtäjä tienaa tässä maassa nykyään jotain 15000 – 15500 puntaa vuodessa. Tätä voisi verrata vaikka yliopistollisen loppututkinnon saaneiden keskimääräiseen alkupalkkaukseen, mikä on 21000 puntaa. Myös alalla toimivista arkeologeista 90 prosentilla on tutkinto, tavalisimmin täkäläiseen tyyliin BA (HuK), mutta myös maistereita löytyy ja on työmaakopissa kanssani istunut pari tohtoriakin. Eli kaksikymppiset vastavalmistuneet kansakunnan toivot tienaa heti kättelyssä enemmän kuin kaksikymmentä vuotta kokemusta omaava arkeologi koskaan. Vaikka itkisi ja ei tästä itku tietysti kaukana olekaan. Pomotkin saavat vain 17000 – 18000 puntaa ja ei kaikki voi

pomojakaan olla, eihän?

No, kansakunnan toivot menevätkin Lontoon Cityyn töihin ja ei arkeologiaa yksinkertaisesti kukaan voi rahan takia tehdä. Touhusta täytyy siis löytää jokin muu mieli ja mielenkiinto ja jättää maalliset murheet tien oheen. Onneksi ainakin mielenkiintoisia kaivauskohteita tässä maassa tuntuu riittävän.

Olen huomenaamalla lähdössä Thetfordin mainioon kaupunkiin. Siellä suunnittelevat rakennusta tontille, jonka viereiseltä tontilta löytyi 1970-luvun lopussa metallinpaljastimella roomalaisaikainen ns. Thetfordin aarre, joka nykyään komistaa British Museumin näyttelyä. Rakennuksen tieltä pitäisi tietysti tutkia mahdolliset arkeologiset löydöt. Saa nyt nähdä, mitä paikasta ilmenee. Ihan viereisessä kun sijaitsee myös Gallows Hillin varsin monimutkaisen rakenteen omaava rautakautinen kultti- ja rituaalikeskus. Tietysti kokeumuksenkin perusteella voi jo etukäteen sanoa, että mitä todennäköisimmin tämä nykyinen paikka on arkeologisesti ihan tyhjä tai ainakin vähälöytöinen. Täytyyhän sitä olla välialueita, joissa ei ole sen kummemmin mitään? Arkeologian hauska puoli on, ettei sitä koskaan tiedä... Jos vaikka tällä kertaa tärrpäisi? Kaivauksesta voin ehkä kertoilla tarkemmin tämän lehden jossakin tulevassa numerossa.

Ai niin, se Suomen tulevaisuus. Kunhan tämä yhteinen Eurooppamme saa postitoimitot yksityistettyä, niin on aika kiinnittää huomio kilpailun esteisiin mm. arkeologiassa. Nämä täkäläiset isommat firmat jo silmäilevät kieli pitkällä Ranskan lihavia markkinoita. Niinpä voi hyvinkin olla, että kun Turun tuomiokirkon vaiheilla seuraavan kerran kaivetaan, niin urakkakilpailua ei voitakaan maakuntamuseo, vaan Oxford Archaeologyn Skandinavian tytäryhtiön Tukholman toimisto. Ja se teettää työn vaikkapa puolalaisella työvoimalla.

Siinä me sitten kaikki tämän lehden lukijat tutkailemme aidan takana, että näkyypä olevan mielenkiintoinen kaivaus menossa. Tietysti Avoimien Ovien päivänä päästään vähän lähemmäksikin...

Juha-Matti Vuorinen

*Nästin
kivikautista
asuinaluetta.
Mäntykankaalla
näkyi
maanpinnassa
ennen
kaivauksia
asumusten
painanteita,
joita paikalla on
ollut ainakin 12
kpl. Kuva: MV/
Mirja Miettinen.*

Arkeologiakeskus Untamala ylpeänä esittää

Vakka-Suomen pieni suuri kivikausi

Arkeologiakeskus Untamalan vuoden 2006 kesänäyttely ”Nästistä Aistiin – elämää kivikauden rannikolla” vie kävijät Vakka-Suomen ja Suomen lounaisrannikon kivikautiseen maailmaan. Näyttelyssä kerrotaan alueen kivikautisista muinaisjäännöksistä ja niiden tutkimuksista.

Esillä on Suomen Kansallismuseon kokoelmiin kuuluvia löytöjä Laitilasta ja Mynämäeltä. Useimmat niistä eivät ole olleet aikaisemmin nähtävillä.

Näyttelyssä selviää myös muun muassa miltä kivikauden ihminen näytti, mitä hän söi, miten kiveen tehtiin reikä tai millaista oli taide kivikaudella.

Vakka-Suomi tunnetaan arkeologien ja esihistorian harrastajien parissa erityisesti rautakautisista löydöistään. Alueen esihistoriallisista muinaisjäännöksistä ja löydöistä nousee helposti ensimmäisinä mieleen Untamalan roomalaisaikainen kumpukalmisto, Soukaisten lasinen juomasarvi, Kalmumäen, Mynänummen ja Vainionmäen merovingi- ja viikinkiaikaiset kalmistot, Untamalan hopeakrusifiksi ja ohdakeneula jne.

Kivikautisten muinaisjäännösten määrä Vakka-Suomessa onkin selvästi rauta- ja pronssikautisia vähäisempi. Siitä huolimatta on niitäkin melko runsaasti ja muutamilla kohteilla ja löydöillä on myös paikallishistoriaa laajempaa merkitystä.

Kivikautisia muinaisjäännöskohteita on Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä Laitilasta 17, Mynämäeltä 25 ja Mietoisista yksi. Kaivauksia on suoritettu sekä Laiti-

lassa että Mynämäellä, molemmissa viidessä kohteessa. Muiden Vakka-Suomeen luettavien kuntien alueelta ei tämän aikaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä tunneta, luonnollisesti maaston alavuuden takia, ja irtolöytöjäkin on vähän.

Tutkimushistoriallisesti mielenkiintoisimpia kohteita ovat Mynämäen Pyheensilta ja Aisti sekä Laitilan Nästinristin alue. Kussakin on suoritettu kaivauksia useaan otteeseen.

Pyheensillan asuinpaikka on antanut ni-
men yhdelle kivikauden loppupuolen kult-
tuuri- ja keramiikkavaiheelle. Keramiikka on
haurasta ja usein huonosti säilynyttä, kampa-
leimoin koristeltua keramiikkaa, jota voidaan
pitää kampakeraamisen kulttuurin viimeisenä
asteena tai sitä seuraavana omana vaiheenaan.
Sille ovat tyypillisiä myös pitkät, kapeat lius-
keesta valmistetut Pyheensillan tyyppin nuo-
lenkärjet ja siimanpainot.

Aistin pienialaiselta asuinpaikalta on löy-
detty Jäkärän keramiikkaa sekä vähän tyyppi-
listä kampakeraamiikkaa ja nuorakeramiikkaa.
Sieltä on tutkittu myös neljä paasiarkku- ja
yksi punamultahauta. Yhdessä Honkilahden
Kolmhaaran hautalöytöjen perusteella Tor-
sten Edgren on päättellyt tällaisten paasiark-
kuhautojen kuuluneen Jäkärän keraamiselle
ryhmälle. Tosin uudemman tutkimuksen pe-
rusteella niiden ajoittuminen myös varhais-
seen metallikauteen on mahdollinen. Jännit-
tävä ja vähemmän tunnettu löytö Aistista on
simpukkafossiili, joka on kulkeutunut tänne
ehkä Keski-Aasiasta.

Nästin kampakeraamiselta asuinpaikalta
puolestaan tunnetaan Lounais-Suomen laa-
jin asumuskuoppien ryhmä. Niitä on ollut
alueella ainakin 12. Laajasta asuinpaikasta
on tutkittu noin 4100 m² ja sieltä on kaivet-
tu asumuskuopanteiden lisäksi yli 30 liettä ja
yhdeksän kivikautista hautaa. Lähistöltä tun-
netaan myös neljätoista röykkiöhautaa, joilla
ei ole ilmeistä yhteyttä asuinpaikkaan. Asuin-
paikalta löytynyt kuvakivi on ainoa varma ki-
vikautinen punamultamaalaus Lounais-Suo-
mesta.

*Laitilan Oromaannokalta löytyneen liuskeveitsen kahvaan on
muotoiltu hirven tai hylkeen pää. Kuva: MV/Markku Haverinen.*

*Viereinen sivu: Nästin verkkomaalauksin koristeltu kuvakivi on ehkä
tunnetuin kivikauden löytö Vakka-Suomesta. Kalliomaalauksia ei
Lounais-Suomesta ole löydetty. Kuva: MV/Ritva Bäckman*

Koko maassa harvinaista muinaisjään-
nös-tyyppiä edustaa Laitilan Leinmäestä vuonna
1955 metsäpalon jälkeen löytynyt diabaasi-
louhos. Paikallisesti merkittäviä kivikautisia
kohteita ovat lisäksi ainakin Laitilan Oro-
maannokan ja Mynämäen Myllynummen
asuinpaikat varhaiskampakeraamiselta ajal-
ta. Vanhimmat merkit ihmisen liikkumises-
tä täällä ovat kuitenkin kaksi Laitilan Silosta
vuonna 2003 löydettyä Suomusjärven kult-
tuuria edustavaa kivikirvestä peräti 7000 vuo-
den takaa.

Museoviraston arkeologian osaston tuot-
tamassa näyttelyssä on huomioitu erityisesti
lapset ja näkörajoitteiset kävijät. Mukana on
esineitä ja kohokuvia, joita saa myös koskea
ja kokeilla. Työpajassa voi osallistua vaikka-
pa verkon tekoon punomalla nyöriä tai solmi-
malla verkkoa kivikautiseen tapaan. Näyttely
on avoinna 4.5.-15.9.2006.

Pietarin päivänä 29.6. vierailee Arkeologia-
keskuksessa arkeologi Mirja Miettinen, joka
osallistui Nästinristin laajan asuinpaikan en-
simmäisiin tutkimuksiin 1970-luvulla. Hän
kertoo illan yleisöluennossa alueen löytymi-
sistä ja kaivauksista.

Lisätietoja puh. (02) 853 400i tai verkkosi-
vut: www.nba.fi/fi/untamala.

Marja Pälikkö
Museovirasto / Arkeologiakeskus
Untamala

SAMMAL- LAHDEN- MÄKI

Runon ja suven päivänä 6.7.2006 avau-
tuu Pyörnillä **Altti Salon**

VALOKUVANÄYTTELY SAMMALLAHDENMÄESTÄ

Näyttelyn pääosissa ovat pronssikau-
den ihmisten rakentamat mahtavat kivi-
röykkiöhaudat, joita Altti Salo on kuvan-
nut jo vuosia.

Vuonna 2002 Altti kuvasi tiiviisti Mu-
seoviraston kenttäarkeologien tutkiessa
kahdeksan alueen hautaröykkiötä. Näyt-
telyn pronssikautiset maastomallinnukset
on tehnyt Turun yliopiston arkeologian
dosentti **Kari Uotila** ja tekstit näytte-
lyn on laatinut Sammallahdenmäen tutki-
muksia vetänyt tutkija **Eeva Raike**.

Tämän Sammallahdenmäestä ja ar-
keologista tutkimuksista kertovan valo-
kuvänäyttelyn mahdollistivat Suomen
kulttuurirahaston Satakunnan rahaston
myöntämä apuraha sekä Museovirasto.

OPASTUSKESKUS PYÖRNILLÄ

Pyörni sijaitsee valtatie 8 varrella La-
pin kunnassa, Sahamäentie 1, p. 8260806

Tietoa Sammallahdenmäen hautaröyk-
kiöalueesta

Tietoa seudun matkailukohteista

Tietoa Suomen muista maailmanperin-
tökohteista

SAMMALLAHDENMÄEN OPASTUKSET

Opastukset p. 044 387 2136, mahdol-
lisuus myös pronssikautta elävöittäviin
opastuksiin. Opastus-hinnat ryhmille 28
euroa 1. tunti ja 17 euroa seuraavilta tun-
neilta. Kielilisiä 5 euroa.

Opaspäivystys Sammallahdenmäen
parkkipaikalla 12.6.-4.8.2006 ma-pe klo
11-17 sekä heinäkuussa sunnuntaisin klo
13-17. Opastuksen hinta 2 euroa/hlö.

Survihurit

Liivinmaan vakkalaitos

”Mitä taas Liivinmaan vakkalaitokseen tulee, on tilanne sellainen, että kaikkien herrojen ja aatelisten kylät on jaettu vakkoihin. Suuria ja vauraita kyliä on yhdessä vakassa yksi tai kaksi, kun taas pieniä ja varattomia kuuluu yhteen vakkaan useampia. Näin jokainen herra tai aatelmies omisti tietyn määrän vakkoja aina sen mukaan, miten monta kylää hänelle kuului, ja jokaisen vakan täytyi kerän vuodessa osoittaa avokätisesti vieraanvairaisuuttaan isännälleen tai maanomistajalleen, ja silloin täytyi kaikkien vakkaan kuuluvien talonpoikien ja maata omistavien saksalaisten ja ei-saksalaisten olla paikalla ja suorittaa isännälle tai junkkerille vuoden vuokran-
sa ja veronsa.

Ritarikunnan herrat alkoivat pitää näitä vakkajuhlia Mikkelin päivänä, ja niihin suuntasi joukoittain kartanoiden väkeä, ympäristön aatelisia ja maata omistavia saksalaisia ja ei-saksalaisia. Kun verot oli maksettu, alkoivat kaikki hummailla ja mässäillä sen, min-
kä ehtivät ja kykenivät, ja vasta silloin saatiin oikein kunnolla nähdä tuon ajan liivinmaalaisten taidot, ritarihyveet ja kunto, sillä nyt otettiin esiin suuret puumaljat, joita sanotaan kausseiksi, ja jotka ovat niin suuria, että niissä voi kylvetää lapsen.

Kaussista joi kaksi miestä kahden muun terveydeksi, mutta ei vain yhdestä kausista, vaan he jatkoivat juomista useammasta suu-
resta ja pienestä kausista, kunnes heidän sil-

mänsä sumenivat eivätkä he enää pystyneet näkemään toinen toistaan, ja se, joka kes-
ti pisimpään ja joi kaikki muut pöydän alle, oli seuraavana päivänä urhea sankari ja sai mainetta ja kunniaa aivan kuin olisi valloittanut kokonaisen maan. Ne taas, jotka eivät olisi suoneet hänelle tätä kunniaa, sanoivat, että hän ei ollut juonut rehellisesti vaan vilpilli-
sesti tai että hänellä oli ollut hyviä apureita eikä hän olisi ilman heitä pystynyt voittamaan ja hankkimaan kunniaa. Niinpä he ryhtyivät taas keskinäiseen taisteluunsa suurten ja pienten kausien parissa, ja jokainen pyrki kaikin keinoin siihen, että juuri hänestä tulisi ritari ja hän voittaisi palkinnon.

Mukana nähtiin myös 14-vuotiaita aate-
lispoikia, jotka vanhempien esimerkin opas-
tamina joivat toinen toisensa terveydek-
si kannellisista olutkannuista kokonaisia tai puolikkaita tuopillisia yhden toisensa jälkeen, ja saivat nain harjoitusta tässä taidossa.

Kaikki ritarikunnan herrat, maan hallitsijat ja aateliset koko maassa viettivät näitä vakka-
juhlia Mikkelin päivästä aina joulun asti, ja sen jälkeen alkoivat hääjuhlat, joita oli tapana pitää joulun ja laskiaistiistain välisenä aikana koska silloin oli useimmiten rekikeli ja siksi voitiin kulkea kauas ja ajaa pitkienkin matko-
jen taakse paremmin kuin kesällä.”

Liivinmaan kronikasta

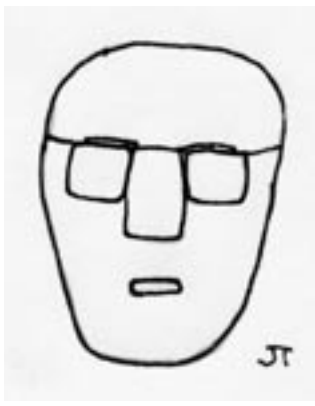
Kuvitus: Olaus Magnuksen Carta Marinassa kousa on näkyvällä paikalla, mutta Varsinais-Suomessa.

Keitä olemme, mistä tulemme, minne menemme?

Metsäpirtin äijäidoli

Tamminiemen äijäidoli

Pergamenttien kierrätystä

Aboa Vetus & Ars Nova 28.4.–17.12.2006

Kirjan tulo keskiajan Pohjolaan, kirjojen käyttö ja käyttäjät, käsikirjoituksen tekoon liittyvät työvaiheet ja kirja taideteoksena – näistä kertoo Aboa Vetuksen huhtikuun lopulla avattu Revityt kirjat -näyttely.

Näyttely seuraa myös keskiaikaisten, katolisen kirkon kirjojen kohtaloa uskonpuhdistuksen tultua 1500-luvun alussa.

Katolisen kulttuuriyhteisön hajottua myöskin sen kirjoille ei enää juuri annettu arvoa. Jotkut teoksista hävitettiin tarkoituksellisesti harhaoppisina.

Suurelle osalle tarpeettomiksi käyneistä kirjoista löytyi kuitenkin heti käyttöä kruunun hallinnosta. **Kustaa Vaasan** aloittaman hallinnon uudistuksen yksi työkalu oli uusi voutijärjestelmä. Valtakunta jaettiin voutikuntiin, joiden vastuulla olivat alueen veronkannon järjestäminen ja tilinpito. Voutien tilikirjoihin tarvittava pergamentti oli kuitenkin kallista ja sitä oli huonosti saatavilla. Sitä saatiin vanhan kirkon kirjoista, jotka purettiin yksittäisiksi lehdiksi ja käytettiin tilikirjojen kansiksi. Lehti käännettiin ylösalaisin niin että leveä alamarginaali tuli ylimmäksi. Siihen kirjuri kirjoitti voutin nimen, tilityypin, voutikunnan ja ajankohdan.

Kirjoja kierrätettiin myös kääreiksi, kuitien ja muiden irtainten esineiden säilytyspusseiksi, sinettisuojuiksi ja joskus jopa nuolien sulituksiksi. Tapa kierrättää keskiaikaisten kirjojen irtolehtiä voutien tilikirjojen kansina kesti aina 1700-luvun loppuun asti.

Pergamenttien kierrätyskäsittelystä on sen keskiaikaisille käsikirjoituksille aiheuttaman tuhon takia puhuttu myöhemmin voutivan dalismina. Sen vuoksi kirjoista on säilynyt enimmäkseen vain yksittäisiä sivuja tai niiden paloja. Toisaalta, sama toiminta mahdollisti kirjansivujen ainakin osittaisen säilymisen nykypäiviin saakka. Tätä kautta tutkijoille on tarjoutunut hyvä, joskin satunnaisesti valikoitunut aineisto, joka kertoo keskiajan henkisestä ja aineellisestakin kulttuurista.

Kirjan historiaa Suomessa

Ensimmäiset kirjat saapuivat Pohjolaan lähetysaarnajien mukana. He toivat tullessaan teoksia kirkoissa ja luostareissa järjestettäviä jumalanpalveluksia varten. Aivan ensimmäi-

sistä, todennäköisesti jo 900-luvulla lähinnä Ruotsiin tulleista kirjoista ei ole jäänyt jäljelle ainuttakaan lehteä, mutta 1000-luvulta Ruotsista tunnetaan jo 25 eri kirjan lehtiä.

Suomeen saapuneista kirjoista on todisteita vasta 1200-luvun puolivälistä, ja ensimmäiset omat kirjalliset tuotoksemme saivat odottaa ilmeisesti 1200-luvun loppuun asti.

Suomalaisen käsikirjoitetun kirjallisuuden kukoistuskausi osuu keskiajan loppuun. Tuolloin laadittiin esimerkiksi Suomen piispainkronikan suppea laitos ja **Jöns Budde**, Suomen ensimmäinen nimeltä tunnettu kirjailija, käänsi Naantalin nunnia varten tekstejä ruotsiksi.

1470-luvulla alettiin pitää Turun tuomiokirkon Mustaa kirjaa, johon koottiin mm. Turun hiippakunnan tärkeitä hallinnollisia tietoja vuosilta 1229–1515. Mustaa kirjaa, Registrum ecclesiae Aboensis, pidetään Suomen merkittävimpana keskiaikaisten asiakirjojen kokoelmana. Nimensä kirja sai siitä, että se oli sidottu mustiin nahkakansiin. Mustan kirjan avulla on mm. hahmoteltu Turun kaupungin perustamista ja ikää sekä tulkittu myös koko maamme keskiaikaisia oloja.

Kirjapainotaidon keksimisen myötä eli 1400-luvun puolenvälin jälkeen Suomeen saatiin myös painettua kirjallisuutta. Varhaisia painettuja kirjoja on kuitenkin säilynyt vain vähän. Ne kokivat usein saman kohtalon kuin monet käsin tehdyt keskiaikaiset kirjoitukset eli ne poistettiin käytöstä uskonpuhdistuksen myötä.

Suomen ensimmäinen painettu kirja on Missale Aboense. Nimensä mukaisesti se on messukirja, joka sisältää jumalanpalveluksessa käytettyjä messuja ja rukouksia. Sen painattivat piispa **Konrad Bitz** ja tuomiorovas-

Revityt kirjat -näyttelyn juliste: Erasmus Rotterdamilaisen vuonna 1560 painetun kirjan D. Erasmi Rotterdami de duplici Cogita, verborum ac rorum commentarii kantena käytetty keskiaikaisen nuottikäsikirjoituksen lehti. Yksityiskokoelma.

ti **Maunu Särkilähti** vuonna 1488 Saksassa, Lyypekkissä. Se on maamme ainoa inkunaabeli (kehtopainate) eli ennen vuotta 1501 painettu kirja.

Toinen Suomessa tunnetuista painetuista keskiajan kir-

joista on Manuale Aboense eli kirkollisten toimitusten käsikirja, joka painettiin Halberstadtissa vuonna 1522, aivan uskonpuhdistuksen kynnyksellä. Ajankohdasta johtuen se ei ilmeisesti ehtinyt tulla käyttöön.

Keskiajan aarteita

Revityt kirjat tuo nähtäville muutamia meidän päiviimme säilyneitä keskiaikaisten kirjojen ja käsikirjoitusten sivuja. Näyttelyssä esiteltäviä alkuperäisesineitä ovat mm. pergamentille kirjoitettu Raamatun lehti vuodelta 1280, kaksi sivua 1300-1400 -luvuilta ajoittuvista hetkikalveluksen laulukirjoista sekä keskiaikaisen nuottikäsikirjoituksen lehti, joka on käytetty **Erasmus Rotterdamilaisen** vuonna 1560 painetun kirjan, D. Erasmi Rotterdami de duplici Cogita, verborum ac rorum commentarii, kantena.

Revityt kirjat -näyttelyn ovat tuottaneet Tukholman keskiaikamuseo, Ruotsin Valtionarkisto ja Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Yhteistyökumppaneita ovat Pohjoismaiden keskiaikamuseoiden verkosto, Aboa Vetus & Ars Nova -museo, Helsingin yliopiston kirjasto / Kansalliskirjasto ja Kansallisarkisto. Aineistoa on saatu myös yksityiskokoelmista.

Aboa Vetus & Ars Nova -museossa järjestetään näyttelyyn liittyen syksyllä kirjasidontakurssi. Kurssilla sidotaan kirja omin käsin alusta loppuun asti ja samaan kurssiin saatetaan sisällyttää myös koristeellisen kansipaperin ja kansien suunnittelu. Lisätietoja kurssista ja ajankohdasta saa museon internetsivuilta (www.aboavetusarsnova.fi) tai museolehtori **Minna Hautiolt**ta.

Turun ja Tarton hanke yhdistää museoita ja käsityöläisiä

Turun ja Tarton kaupungit aloittivat vuoden alussa kaksivuotisen hankkeen, jossa on mukana kulttuurihistoriallisia museoita ja käsityöläisiä sekä Suomesta että Virossa. Hanketta hallinnoi Turun maakuntamuseo.

HIT – History in Town -hankkeen tavoitteena on luoda pysyvä yhteistyö Varsinais-Suomen ja Viron kulttuurihistoriallisten museoiden ja käsityöläisten välille. Sen aikana tiivistetään museoiden välistä arkeologista ja pedagogista yhteistyötä sekä kehitetään museotuotteita ja käsityöläisten osaamista.

Hankkeen toteutusalue käsittää koko Varsinais-Suomen sekä Virossa Tarton, Narvan, Pärnun, Tallinnan ja Viljandin maakunnat.

Toiminta jakautuu kolmeen osa-alueeseen: arkeologiaan, museopedagogiikkaan sekä käsityöläisyyteen. Jokaista teemaa lähestytään innovatiivisella tavalla ottaen huomioon molempien maiden erityispiirteet ja vahvuudet.

Hankkeen arkeologiaosuudessa tehdään rajat ylittävää arkeologista yhteistyötä järjestämällä tutkijavaihtoa ja koulutusta, osallistumalla partnerimaan arkeologisiin kaivauksiin sekä kehittämällä kenttätutkimus- ja konservointimenetelmiä. Samalla selvitetään myös maalaislinkeinojen osuutta ja merkitystä keskiaikaisissa kaupungeissa. Toiminta sivuaa myös Turun maakuntamuseon ”Varhainen Turku” –tutkimushanketta, jonka yhteydessä tehtävät arkeologiset kaivaukset Turun tuomiokirkon ympäristössä jatkuvat ensi kesänä.

Hankkeen yhteydessä kokeillaan museoiden ja käsityöläisten yhteistyötä, joka tähtää museokauppatuotteiden kehittämiseen ja museomyymälöiden tuotevalikoiman monipuolistamiseen. Tätä varten järjestetään luentoja, opintomatkoja ja workshop-tilaisuuksia.

Yhteistyön tavoitteena on myös hävinnei-

Tarton lelumuseolla on kokemusta museopedagogiikasta.

den käsityötaitojen elvyttäminen ja perinteisten käsityötekniikoiden säilyttäminen ja talentaminen sekä Virossa että Suomessa. Tätä toteutetaan avoimien työpajojen muodossa.

Yhtenä tavoitteena on museopedagogisen materiaalin kehittäminen ja uudistaminen. Uusia julkaisuja tehdään mm. koululaisten käyttöön. Niitä tehtäessä hyödynnetään arkeologisia tutkimustuloksia ja yhteistyötä käsityöläisten kanssa, ja samalla perehdytetään museotyöntekijöitä kaupunkiarkeologiaan.

Lopuksi kaksi näyttelyä

Hankkeessa on runsaasti suurelle yleisölle suunnattua toimintaa: näyttelyitä, seminaareja, workshoppeja ja julkaisuja. Vuonna 2006 julkaistaan mm. artikkelisarja arkeologisesta toiminnasta, järjestetään arkeologian seminaareja sekä käsityötaitojen elvyttämisen ja säilyttämishopeja. Vuonna 2007 on tulossa mm. kaikille avoin kaupunkiarkeologi-

nen luentoseminaari sekä arkeologisia ja museopedagogisia julkaisuja.

Hanke huipentuu vuoden 2007 loppupuolella kahteen näyttelyyn, jotka esittelevät arkeologisia löytöjä ja niiden pohjalta kehitettyjä museokauppatuotteita. Näyttelyistä toinen rakennetaan Turkuun ja toinen Tarttoon.

Näyttelyt ovat ensin esillä kotikaupungeissaan ja siirtyvät sen jälkeen kumppanikaupunkiin. Näin turkulaiset saavat tutustua Tarton kaupunkihistoriaan ja tarttolaiset vastaavasti Turun historiaan. Hankkeen kautta tarjotaan asukkailla uutta tietoa kaupunkihistoriasta ja luodaan puitteet niin paikallisen kuin Itämeren alueen identiteetin ja historiallisten juurien vahvistumiselle.

Hankkeessa ovat Turun maakuntamuseon lisäksi mukana Aboa Vetus & Ars Nova, Gullkrona, Muinaistaitoyhdistys Ukonvakka ry., Naantalin museo, Nautelankosken museo, Suomen maatalousmuseo Sarka, Turun yliopiston arkeologian laitos sekä Varsinais-Suomen käsi- ja taideteollisuus ry. Toteutusalue käsittää koko Varsinais-Suomen.

Virossa hankkeeseen osallistuu 11 yhteistyökumppania Tartosta, Narvasta, Pärnusta, Tallinnasta ja Viljandista. Mukana ovat Antoniuse Gild, Eesti Ajaloomuseum, Eesti Põllumajandusmuseum, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit, Narva Muuseum, Pärnu Muuseum, Tartu Kõrgem Kunstikool, Tartu Linnamuseum, Tartu Mänguasjatekijä ja Viljandi Kultuuriakadeemia.

LEHTIPAJA

lehtipaja@uusikaupunki.fi

lehtiä, kuvia, juttuja

Raija Herrala p. 040-737 4678

Mustaa valkoisella

– Ystäväkirja Kristiina Korkeakoski-Väisäselle

Viikinkiaikaisista rannerenkaista keramiikkaan on kulkenut Turun yliopiston arkeologian oppiaineen pitkäaikaisen lehtorin **Kristiina Korkeakoski-Väisäsen** tutkimusintressi. Vuosittaiset opetuskavaukset ovat vienneet eri aikakausiin ja eri alueille. Esinetutkimuksen korostaminen yhtenä arkeologisen tiedon keskeisenä lähtökohtana on kuulunut hänen opetuksensa ja tutkimuksensa perusjuonteisiin. Myös hänelle laadittu ystäväkirja painottuu esinetutkimukseen. Rautakausi korostuu kirjassa perustellusti, vaikka kaikki muutkin arkeologisen tutkimuksen kohteena olevat aikakaudet ovat edustettuina. Osa kirjoittajista liittää tekstinsä Korkeakoski-Väisäseen, esim. **Markus Hiekkänen** aivan erityisen viehättävällä tavalla kertoessaan nykytietämyksen valossa asianomaisen vihkikirkon, Pyhän Katariinan kirkon rakenteista. Osassa artikkeleita yhteys löytyy asianomaisen oppimistulosten osoittamisesta, osassa se jää sisäpiirin ulkopuolelle kuuluvalla lukijalla täydeksi arvoitukseksi.

Turun yliopiston arkeologian oppiaine on julkaissut eri lähteistä keräämänsä rahoituksen turvin mahtavan, yli 350-sivuisen suomenkielisen lukupaketin arkeologisen tutkimuksen ajankohtaisista kysymyksistä. Kirjan ovat toimittaneet oppiaineen kasvatit **Miikka Haimila** ja **Visa Immonen**. Kirjoittajat koostuvat joko Turun yliopistosta valmistuneista, sen nykyisistä jatko-opiskelijoista tai jollakin muulla tavoin Turun yliopiston arkeologian opetukseen liittyvistä henkilöistä. Artikkeleissa korostuvat yliopiston menneiden vuosien ”suuret” opetuskavaukset Kaarinan Kirkkomäki ja Liedon Vanhalinna, joiden aineistoista edelleenkin löytyy uutta tutkittavaa ja tulkittavaa.

Kirjan artikkelit ovat tarjoamansa tietosisällön suhteen eritasoisia. Vahvaa uutta tutkimustietoa edustavat Kaarinan Kirkkomäen kaivauksiin liittyvät artikkelit kirjoittajinaan muinaistekstiilien tutkimuksen kärkihahmot **Jaana Riikonen** ja **Heini Kirjavainen** ja kasvijäänteiden tutkija **Terttu Lempiäinen**. Kirkkomäen gotlantilaisen miniän alkuperä

tulee monipuolisesti perustelluksi ja kuolin-aikakin selviää kuukauden tarkkuudella. Kolmen artikkelin kokonaisuus valottaa hyvin niitä mahdollisuuksia, joita jatkuvasti kehittyvät, muiden tieteen alojen menetelmiä hyväksikäyttävät tutkimukset luovat arkeologisten tulkintojen tekemiselle. Kirkkomäen kaivauksia sivuaa myös **Tiina Jäkäran** artikkeli ruumishautojen arkuista ja niissä ilmenevästä uusiokäytöstä.

Vahvaa rautakauden tutkimusta edustavat myös **Sari Mäntylän** ja **Sami Ranisen** artikkelit. Ensiksi mainittu tekee uutta tulkintaa Halikon Rikalanmäen ristiretkiaikaisista haudoista ja laajentaa tarkastelukulmaa sen pohtimiseen, ovatko hauta-antimet aikaisempien olettamusten mukaisesti yksiselitteisesti tulkittavissa vainajan omaisuudeksi/käyttöesineiksi vai olisiko niille löydettävissä esim. hautausrituaaliin liittyviä tarkoituksia. Kurkistukset mystiikan ja uskomusten maailmaan ovat vielä hyvin varovaisia. Raninen on profiloitunut viime aikoina vahvaksi merovingiajan tuntijaksi, mutta kirjoittaa tällä kertaa

nuoremman roomalaisen rautakauden loistoesineistä esim. Laitilan Soukaisten lasiesineistä juomasarvesta, Salon Uskelan esineistä ja Nousiaisten kultaisesta kaularenkaasta. Raninen testaa lähinnä tanskalaisten, yhdyskuntarakennetta koskevien teorioiden soveltumista suomalaisten esinelöytöjen tulkintaan.

Henrik Asplund liikkuu aikakausirajojen yli ukonvaajoja käsittelevässä artikkelissaan. Artikkelin lähtökohtana on Liedon Vanhalinnan löytöihin kuuluva kiviesineen katkelma, jonka löytöyhteys on ajoitettu roomalaisaikaan. Hän kuljettaa uskomusta kivikirveen salamalta suojelevasta vaikutuksesta historiallisten lähteiden avulla lähimenneisyydestä Rooman vallan aikaan ja tuo sen sieltä arkeologisten lähteiden avulla läpi rautakauden Ranskaan, Englantiin ja Tanskaan. Myös saagat ja suomalaiset kansanrunot tuntevat ”kivinuolet” suojaavat vaikutukset. Suomalaisessa arkeologisessa aineistossa aiempien rautakautisista yhteyksistä tehtyjen ukonvaajalöytöjen tulkinnat on jätetty arvailun varaan. Asplund katsookin, että aihealue ansaitsisi

oman tutkimuksensa. Hän on aikaisemmin käsitellyt vastaavanlaisesta näkökulmasta koristeina käytettyjä karhunhampaita ja niitä esittäviä pronssiriipuksia kansanrunouden ja uskomuksiin liittyvän perinnetiedon valossa. Nyt esiteltävänä olevassa teoksessa pronssisten karhunkynsien tulkintaongelmia käsittelee puolestaan **Nora Kivisalo**, joka pohtii asiaa kognitiivisen arkeologian näkökulmasta. Toinen arkeologian teoreettisia ongelmia käsittelevä artikkeli on **Liisa Seppäsen** to-be-or-not-be -artikkeli, jossa hän pohtii eri tutkimussuuntien painoarvoa korostaen kuitenkin huolellisesti tehdyn kenttätöiden merkitystä.

Keskiaikaan liittyy **Kari Uotilan** artikkeli, jossa esitellään uudet ajoitustulokset Aboa Vetus -museon alueella sijaitsevasta muuratusta kivitalosta. Tulosten perusteella 1390-luvulla rakennettu talo ei ole välttämättä lajissaan Turun vanhin, mutta kuitenkin vanhimaksi ajoitettu rakennus, josta ovat säilyneet sekä holvit että sisä- ja ulkoseinät. Tietoiskun omaisiksi jäävät monet Turun seudun keskiajan kaivauksissa löytyneistä esineistä kertovat tekstit, joissa esitellään mm. kivistavikamiikan palat ajalta ennen Naantalin kaupunkia, Turun linnan nahkaiset muotijalkineet, puiset kolkkanuolet Åbo Akademintontilta sekä pronssiset ja lasiset napit Aboa Vetusin kaivauksilta. Luututkija **Auli Tourunen** valottaa mahdollisuuksia yhdistää luulöytöjä ja kunkin aikakauden ravintoon liittyviä uskomuksia esimerkkinään hevosenlihan syönnin päättymisen yhteys kristinuskon leviämiseen.

Tuukka Talvio pohtii kirjoituksessaan 1851 löydetyn ja edelleen julkaisemattoman Turun raha-aarten tulkintaa. Ainakin osa rahoista on pyritty aikaisemmin tulkitsemaan Turun rahapajan tuotteiksi. Talvion mukaan kaikki löydöstä jäljellä olevat 151 rahaa kuuluvat **Maunu Eerikinpojan** hallituskauden (1319-1363) alkupuolen tyypeihin. Ne on todennäköisesti kätkeyty joskus vuoden 1340 jälkeen. Talvio ei löydä perustetta oletukselle löydön yhteydestä paikalliseen rahanvalmistukseen.

Uuden ajan puolella liikutaan Rymättylän kirkon kynttilänjalan konservoinnista kertovassa ”jännitystarinassa”, Viipurin kiltatalon jalaksen tulkinnassa ja savolaisen liitupiipulöydön ihmettelystä sekä **Ulla Sutisen** katsouksessa puutarha-arkeologian vielä pitkälti hyödyntämättömiin tutkimusmahdollisuuksiin Suomessa. **Maija Kärki** tarkastelee teollisuusalueiden arkeologisen tutkimuksen mahdollisuuksia ja tilaa Suomessa. Harvoin julkaistua tietoa valinmuottilöydöistä saadaan **Mika Sarkkisen** artikkelista, joka kuitenkin huolimatta siitä, että sen lähtökohtana on Liedon Vanhalinnan savinen muottilöytö, keskit-

tyy historialliseen aikaan.

Juha Ruohosen artikkeli liikkuu hänen jo pro gradu-tutkimuksessaan laajasti valottamassaan, siunattujen kirkkomaiden ulkopuolisten hautausten maailmassa, tällä kertaa Kangasniemellä. Artikkelin mukaan hautaustapa on jatkunut Savon sydämessä ainakin 1700-luvulle. Virallisen hautausmaan ulkopuolelle hautaamista on tapahtunut hämmästyttävän lähellä kirkon seutuakin. Haudat ovat

yleensä olleet tilapäisiä, mutta jääneet joskus myös vainajan pysyviksi leposijoiksi. Vakka-suomalaisiin ”ryssänhauta”-kaivauksiin osallistuneen artikkeli saa väistämättä miettimään tilapäishautaa näidenkin kohteiden uutena tulkintamahdollisuutena. Ruohosen tiedot Kangasniemeltä pohjaavat pääasiassa kirjallisiin kirkollisiin lähteisiin. Haudattujen luettelosta löytyy merkintöjä kirkkomaan ulkopuolisista hautapaikoista ja näihin haudatuista henkilöistä. Tapaan viitataan myös kirkon ohjekirjeissä, joissa on pyritty estämään tilapäishautaukset. Vastaavia lähteitä ei ”ryssänhautojen” tutkimuksen yhteydessä ole tutkittu. Tosin Ruohonen toteaa, että kyseisiä mainintoja löytyy vain muutamista seurakunnista. Paikkannimet ohjaavat Kangasniemellä mahdollisille hautauspaikoille. Perimätieto liittyy haudat melko usein sotaan ja sotilaisiin, esim. Ison vihan ajalta myös venäläisiin.

Arkeologisen tutkimuksen historia on edustettuna Visa Immosen artikkelissa, jossa hän kulkee englantilaisen muinaistutkijan jalanjäljissä mm. Turussa ja Nousiaisissa vuonna 1874. **Mervi Suhonen** liikkuu hyvin tuntemassaan Viipurin arkeologian maailmassa ja kirjoittaa tällä kertaa asemakaava-arkkitehti **Otto-Iivari Meurmanin** työstä kaupungin muinaismuistojen valvojana 1900-luvun alkupuolella.

Hanna-Maria Pellinen täydentää kotiseutuyhdistykselle kirjoittamansa Vehmaan esihistorian aineistoa uudella tiedolla ja Jouni Taivainen selostaa Retulansaaren tutkimusten uusimpia vaiheita, joihin kuuluu mm. hiiltyneiden jyvien myöhäisen ajoituksen aiheuttama pettymys. Molemmat kohteita, joihin

on liittynyt yliopiston opetusta ja harrastajien toimintaa yhdessä ja erikseen.

Ainoa arkeologian harrastamiseen suoraan liittyvä artikkeli on **Sirkku Pihlmanin** kuvaus monipuolisesta yhteistyöstään Yläneen kotiseutuyhdistyksen kanssa. Häntä ei turhaan valittu vuoden kesäyläneläiseksi joku vuosi sitten. **Jari Näränen** kertoo artikkelissaan esihistoria- ja arkeologiainnostuksen levittämisestä peruskoululaisten keskuuteen Raision Papinkallion kaivauksilla. Maan ainoana maakuntakeskusten ulkopuolisena ”kaupungin arkeologina” hän on muutenkin tehnyt erinomaista työtä nuorten ja lasten kanssa koikeilevissä työpajoissaan. Raision kaivauksiin on myös aina liittynyt erikseen viikonloppu harrastajille.

Mustaa valkoisella -kirjaa on vaikea hahmottaa kokonaisuudeksi niin kuin ystävä- ja merkkivuosikirjoja yleensäkin. Hahmotusvaikeuksia korostaa toimittajien ”demokraattinen” valinta sijoittaa eri kirjoittajien artikkelit aakkosjärjestykseen, mikä ”alusta loppuun” – lukutavalla aiheuttaa jatkuvaa siirtymistä aikakaudesta ja aihepiiristä toiseen. Asiantuntijoiden käsikirjakäytössä tämä ei tietenkään häiritse. Vähemmän perehtyneen lukijan on vaikea liittää erilisiä artikkeleita tarkoituksenmukaisella tavalla yhteen. Itse luin kirjan rakentamalla lukujärjestyksen aihepiiriin mukaan.

Kirjan poikkeava formaatti (lähes neliö) tekee ulkoasusta miellyttävän ja tuo kuvat hyvin esille, mutta on samasta syystä ja lisäksi vielä pehmeäkantisena vaikea sijoittaa kirjahyllyyn muiden joukkoon. Kirja kuluisi varmaan myös harrastajien käsissä, jos sitä vain saisi jostain. Monet Turun alueella ja vähän kauempanakin toimivat harrastajat ovat saaneet nauttia Kristiina Korkeakoski-Väisäsen asiantuntevasta opastuksesta retkillä ja mukaansa tempaavista luennoista avoimen yliopiston tai opistojen luennoilla.

Eeva Rintama

Mustaa valkoisella -kirjan ensimmäinen painos on loppuun myyty. Kirjasta otetaan mahdollisesti uusintapainos, jos kysyntää ilmenee riittävästi. Kirjan hinta on 20 euroa.

Kysynnän kartoittamiseksi pyydetään kaikkia kiinnostuneita ilmoittautumaan sähköpostitse osoitteeseen vialim@utu.fi tai puh. 040-581 5502.

Ora et labora – Löytöjä luostarin reunamilta

Naantalin museon kesän 2006 erikoisnäyttely esittelee arkeologisten kaivausten kautta saatua tietoa Naantalin menneisyydestä.

Ora et labora – Fynd från klostrets utkanter

Nådendals museums specialställning för sommaren 2006 presenterar det forna Nådendal genom arkeologiska fakta.

Naantalin museo

Mannerheiminkatu 21
Avoinna 16.5.-31.8.
tiistaista sunnuntaihin klo 11-18
Puhelin (02) 4345 321
tai (02) 4352 727

www.naantali.fi/kulttuuri/museo

ABOA VETUS ARS NOVA

Revityt kirjat 27.4.–17.12.2006

Näyttely kertoo kirjan tulosta keskiajan Pohjolaan, itse kirjoista sekä niiden valmistamisesta. Se seuraa katolisen kirkon teosten kohtaloa uskonpuhdistuksen jälkeen. Vanhan kirkon kirjat eivät sopineet uuden uskon tarpeisiin, joten niiden sidokset revittiin ja lehdet käytettiin uudelleen mm. kirjojen kansina.

Luostarikortteli

Aboa Vetuksen perusnäyttely esittelee keskiaikaisen kaupungin ihmisten elämää monipuolisesti, arkeologian ja historian uusimpia tuloksia hyödyntäen. Kesemmällä museossa nähdään multimediaesityksenä keskiaikaisen katumiljöön mallinnos.

Ars Nova 1.6.–27.8. 2006

Tunteen tulkit

Teoksia museon kokoelmista

Vladimir Yakobtchuk – Undream
Pietarilaisen valokuvataiteilijan teoksia

aula
café

Avoinna joka päivä 11–19
18.9.06 alkaen ti–su klo 11–19
suljettu 22.6. (klo 16 alk.) –25.6.06

Itäinen Rantak. 4–6, Turku p. (02) 250 0552 www.aboavetusarsnova.fi

www.hameenkesayliopisto.fi

Vanajavesilaakson muinaisjäänköksiä

lauantaisin klo 9-17, Ylikartano, Hattula. Kussakin osuudessa luento (2 t) ja retki (6 t) omilla autoilla. Omat eväät. Kouluttajana Jouni Taivainen. 40 € tai 20 €/osa.

20.5. Vanajanselän rannat

- Asutuksen muodostuminen rautakaudella

12.8. Vanajaveden kapeikon linnavuoret

- Hämäläisen asutuksen ydinalue

16.9. Historiallisen ajan alkaessa

- Uusi valta, uusi uskonto

Arkeologinen tutkimusleiri

26.-27.8. klo 9-17, Retulansaaren Myllymäki, Hattula.

Harrastajille suunnattu tutkimusleiri. Osallistuminen ei vaadi aiempaa kokemusta. Maksuton (Hämeen heimoliiton apurahalla).

Leirin johtajana Jouni Taivainen.

HÄMEEN
kesä
YLIOPISTO

Lisätiedot ja ilmoittautumiset

Sibeliuksenkatu 25 B * 13100 Hämeenlinna

Puhelin 03-6474 070 * Fax 03-6474 077

kesayliopisto@hame.fi * www.hameenkesayliopisto.fi

NÄYTTELYITÄ SEMINAAREJA MARKKINOITA KIRJOJA PELEJÄ MUINAISRETKIÄ ELÄMYKSIÄ

Kerro se alan harrastajille.

Apunasi **Arkeologia NYT!**

Ilmestyy seuraavan elokuussa. Tarkempia tietoja maksullisista ilmoituksista toimituskunnan jäseniltä ja toimituksesta, Raija Herrala 040-7374678, rihe@netti.fi

Liedon Vanhalinnan Linnavuoren runsasta kasvillisuutta. Kuvan on ottanut Turun yliopiston kasvimuseon amanuenssi, dosentti Terttu Lempiäinen, joka on tutkinut pitkään Vanhalinnan Linnavuoren arkeofyyttisiä kasveja. Ajankohtainen Vanhalinna esittäytyy sivuilla 5-12.